

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**BEŞAR ESAD DÖNEMİ TÜRKİYE-SURİYE
İLİŞKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Cevdet ASLAN

Enstitü Anabilim Dalı : ULUSLARARASI İLİŞKİLER
Enstitü Bilim Dalı : ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Tez Danışmanı: Yrd. Doç.Dr. İbrahim KAMİL

HAZİRAN-2008

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BEŞAR ESAD DÖNEMİ TÜRKİYE-SURİYE
İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Cevdet ASLAN

Enstitü Anabilim Dalı: ULUSLARARASI İLİŞKİLER
Enstitü Bilim Dalı : ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Bu tez 09/06/2008 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Musa EKLEN
Musa Eklen
Jüri Başkanı

Kabul
 Red
 Düzeltme

Doç. Dr. Kemal İNAT
Kemal İnat
Jüri Üyesi

Kabul
 Red
 Düzeltme

Yrd. Doç. Dr. İbrahim KAMİL
İbrahim Kamil
Jüri Üyesi

Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Cevdet ASLAN

02.05.2008

ÖNSÖZ

Türkiye ile Suriye arasında tarihi, dini, coğrafi, kültürel ve sosyal alanlarda sıkı bağların varlığı bu ülkeye karşı olan merakımı her zaman canlı tutmuştur. Lisans döneminden itibaren Suriye ve Ortadoğu bölgesi ile ilgili yaptığım çalışmalarda, bu ülke ile ilgili yorum ve çalışmalarına her zaman başvurduğum ASAM Ortadoğu Uzmanı Oytun Orhan'ı özellikle belirtip, yaptığı geniş çalışmalardan dolayı kutluyorum. Ayrıca benden ilgilerini esirgemeyen ve her türlü kolaylığı sağlayan danışman hocam Yrd. Doç. Dr. İbrahim Kamil'e ve çalışmamın her aşamasında bana yardımcı olan Ahmet Karaaslan ve Sait Karasan'a teşekkür ediyorum.

Cevdet ASLAN
02.05.2008, Sakarya

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	IV
ÖZET	V
SUMMARY	VI
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE SURİYE	3
1. 1. Tarihi.....	4
1. 1. 1. Osmanlı Egemenliği Öncesi.....	4
1. 1. 2. Osmanlı Dönemi.....	6
1. 1. 3. Fransız Manda Yönetimi Dönemi.....	10
1. 1. 4. Bağımsızlık Dönemi.....	16
BÖLÜM 2: BEŞAR ESAD ÖNCESİ TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİ	23
2. 1. Türkiye-Suriye İlişkileri ve İlişkileri Etkileyen Sorunlar.....	23
2. 1. 1. Tarihi Önyargılar	23
2. 1. 2. Hatay Sorunu	26
2. 1. 3. Dönemsel Konjonktürel Yapı.....	30
2. 1. 3. 1. Bağdat Paktı ve Etkileri.....	30
2. 1. 3. 1. Suriye Bunalımı.....	32
2. 1. 4. Su Sorunu.....	33
2. 1. 4. 1. Fırat Nehri.....	33
2. 1. 4. 2. Yaklaşımlar.....	36
2. 1. 4. 3. Asi Nehri.....	38
2. 1. 5. Suriye'nin PKK ve Diğer Terör Örgütlerine Verdiği Destek.....	38
2. 1. 6. Türkiye'nin İsrail İle Yakın İlişkileri.....	42
2. 1. 7. Türkiye'nin ABD İle Yakın İlişkileri.....	43
2. 1. 8. Liderlik Faktörü; Hafız Esad.....	43
2. 1. 8. 1. Hayatı	43

2. 1. 8. 2. Siyasi Kişiliği.....	48
2. 1. 8. 3. Hafız Esad Dönemi Suriye Dış Politikasının Ana Hatları.....	49
2. 1. 8. 4. Esad Doktrini.....	50
BÖLÜM 3: BEŞAR ESAD DÖNEMİ TÜRKİYE- SURIYE İLİŞKİLERİ.....	52
3. 1. Türkiye-Suriye İlişkilerinin Gelişimine Zemin Hazırlayan Gelişmeler	52
3. 1. 1. Liderlik Faktörü: Beşar Esad.....	52
3. 1. 1. 2. Hayatı/İktidara Gelişi.....	52
3. 1. 1. 3. Politikaları.....	55
3. 1. 1. 4. Siyasi Kişiliği	57
3. 1. 2. Değişen Konjoktürel Yapı.....	58
3. 1. 3. PKK'nın İki Ülke İlişkilerinde Sorun Olmaktan Çıkması.....	59
3. 1. 4. Hafız Esad'ın Cenaze Törenine Türkiye'nin Cumhurbaşkanı Seviyesinde Temsil Edilmesi.....	60
3. 1. 5. Karşılıklı Üst Düzey Ziyaretlerin Artması.....	61
3. 1. 6. İki Ülke Arasında Sorun Teşkil Eden Konulardaki İyi Niyet Beyanları.....	67
3. 1. 6. 1. Hatay Konusunda.....	67
3. 1. 6. 2. Su Konusunda.....	68
3. 1. 6. 3. Terör Konusunda	68
3. 1. 6. 1 Mart Tezkeresinin TBMM'de Reddedilmesinin Suriye'deki Algılanışı.....	69
3. 1. 7. Türkiye-İsrail İlişkilerinin Suriye'yi Tedirgin Etmeyecek Düzeyde Tutulması.....	70
3. 1. 8. Ön Yargıların Azalması.....	71
3. 2. İlişkilerdeki Dönüşümün Sebepleri.....	72
3. 2. 1. Yeni Dönemde Suriye'nin, Türkiye Politikasını Etkileyen Unsurlar.....	72
3. 2. 1. 1. Beşar Esad Ve Hafız Esad Arasındaki Anlayış Farklılığı.....	73
3. 2. 1. 2. Suriye'nin İsrail'le Yaşadığı Sorunlar	74
3. 2. 1. 3. ABD'nin Baskıları	76
3. 2. 1. 4. Suriye'nin Uluslararası Alanda Yaşadığı Sorunlar ve Dışlanmışlığı.....	78

3. 2. 1. 5. Suriye'nin Kürt Sorunun Gittikçe Belirginleşmesi.....	79
3. 2. 1. 6. Türkiye'nin Avrupa Birliği Üyeliğine Adaylığının Suriye'ye Katkıları.....	82
3. 2. 2. Yeni Dönemde Türkiye'nin Suriye Politikasını Etkileyen Unsurlar.....	83
3. 2. 2. 1. Türk Dış Politika Anlayışındaki Değişim.....	83
3. 2. 2. 2. ABD Faktörü ve II. Körfez Savaşının Etkileri.....	85
3. 2. 2. 3. Türkiye'nin Kürt Sorunu.....	86
3. 2. 2. 4 Türkiye'nin Suriye Ve İsrail İle Aynı Anda Yakın İlişkilerinin Olması ve Bölgesel Bir Kaos Ortamının Türkiye Açısından Doğuracağı Sakıncalar.....	90
3. 2. 2. 5. Ekonomik Faktör.....	91
3. 3. İlişkilerin Geleceği.....	92
SONUÇ.....	93
KAYNAKÇA.....	96
ÖZGEÇMİŞ.....	108

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BAC	: Birleşik Arap Cumhuriyeti
Çev.	: Çeviren
DB	: Dünya Bankası
Der.	: Derleyen
Edit.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
İKÖ	: İslam Konferansı Örgütü
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
İMF	: Uuslararası Parafonu
NATO	: Kuzey Atlantik Paktı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
Yay.Haz	: Yayına Hazırlayan

Tezin Başlığı: Beşar Esad Dönemi Türkiye-Suriye İlişkileri	
Tezin Yazarı: Cevdet ASLAN	Danışman: Yrd. Doç. Dr. İbrahim KAMİL
Kabul Tarihi: 09.06.2008	Sayfa Sayısı: IV (ön kısım) + 107 (tez) + 1 (ekler)
Anabilimdalı: Uluslararası İlişkiler	Bilimdalı: Uluslararası İlişkiler
<p>Aralarındaki tarihi, dini, coğrafi, kültürel ve sosyal alanlarda var olan çok güçlü bağlara rağmen Türkiye-Suriye ilişkileri, uzun yıllar ön yargılar, Hatay Sorunu, Soğuk Savaş dönemindeki konjoktür, Su sorunu, PKK, ABD ve İsrail’le ilişkiler gibi sorunlardan dolayı gelişmemiştir. Soğuk Savaş boyunca Suriye Sovyetler Birliği’ne yakın dururken, Türkiye Batı’yla yoğun bir işbirliğine gitmiştir.</p> <p>Ancak Soğuk Savaş’ın bitiminden itibaren ülkeler eski politikalarını gözden geçirmek zorunda kalmışlardır. Birinci Körfez Harekâtı ile gündeme gelen ve 11 Eylül 2001’de ABD’yi hedef alan terör saldırıları ile netleşmeye başlayan ABD’nin yeni dünya düzeni, birçok ülkenin başka ülkelerle olan ilişkilerinde değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda daha çok Soğuk Savaş şartlarına göre şekillenen ve aradaki sorunlardan büyük ölçüde etkilenen Türkiye-Suriye ilişkileri, Suriye’nin 1999’dan itibaren PKK’ya verdiği desteği kesmesi ve ertesi yıl Beşar Esad’ın göreve gelmesiyle değişime sinyalleri vermiş ve 11 Eylül sonrasında başlayan süreçte de tamamen değişmiştir.</p> <p>11 Eylül saldırıları sonrasında ABD’nin saldırgan dış politika tutumundan Suriye de nasibini almıştır. Soğuk Savaş’ın bitmesi ile Ortadoğu’da değişen dengeler, 2003’te ABD’nin Irak’ı işgaliyle tekrar yerinden oynamıştır. Bu süreçte ABD’nin Suriye üzerindeki baskısı gittikçe artmış ve Şam yönetimi uluslararası alanda yalnızlaşmıştır. Irak savaşından kaynaklanan ve iki ülkeyi de tehdit eden ortak güvenlik kaygıları iki ülkenin birbirlerine ihtiyaçlarını artırmış, iki ülkeyi zorunlu olarak işbirliğine yönlendirmiştir. Bu dönemde üst düzey resmi ziyaretler artmış, ekonomik ve siyasi işbirliği önceki dönemlerle kıyaslanmayacak derecede olmuştur. Özellikle önceki yıllarda ikili ilişkilerin gelişmesine engel teşkil eden sorunlar iki ülke tarafından da gündeme getirilmemiş, çözümleri zamana bırakılmıştır. İşbirliğinin zorunlu olduğu bu dönemde taraflar, sorunları dillendirmekten kaçınmış, mevcut çıkar ilişkisini kalıcı sorunlara feda etmemişlerdir.</p>	
Anahtar kelimeler: Türkiye-Suriye ilişkileri, Beşar Esad, Ortadoğu, Adana Mutabakatı	

Title of the Thesis: Turkey-Syria Relation at Bashar Assad Term	
Author: Cevdet ASLAN	Supervisor: Asst. Prof. Dr. İbrahim KAMİL
Date: 09.06.2008	Nu. of pages: IV (pre text) +107(main body)+ 1 (appendices)
Department: İternational Relations	Subfield: İternational Relations
<p>Turkey and Syria have very deep ties at historial, religious, geographical, cultural and social areas. But this relation did not improve because of problems like prejudices Hatay problem, ronjecture along the Cold War perrod, Water prblem, the PKK, relations between USA and Israel. Durring the Cold War Syria had been near the Soviet Union, but Turkey had md agreements intensely with the Western Contries.</p> <p>After the Cold War, this contries were obliged to revise their old political lines. The new world regime of USA has became o current issue during the First Gulf War and has sharped because of terrorist assults againts to USA on 11 September 2001. This regime has made many revises a current issue for relations of a lot of countries with other countries. İn this perrod Turkey and Syria relations had been in flunced from problems between two countries and had been fromed by conditions of the Cold War. After this perrod, the relations of two countries improved because Syria put an end to support PKK and Bashar Assad became president to Syria. After the terrorism of the 11 september, relations of this country very improved.</p> <p>After terrorist assult on 11 September, Syria was influnced from the aggressive political line of USA. The balnce of power in the Middle East changed after the end of the Cold War. When USA invaded Iraq, the balnce of power in the Middle East changed again. İn this perrod, the pressure of USA on Syria in creased so the management of Syria became lonely at international ared. Anxiety of security for Turkey and Syria increased because of the Iraq War so their necessrty increased each other. Two countries made a necessary coo peration. At this term, government visitis, economical and political cooperations increased quitly. Especially in former years, problems which are obstacle for bilateral treaty is developed weren't proposed by two countries. The solution of the problems are left to time. This term when cooperative is obligatory. Benefits of two countries didn't sacrifice for permanent problems.</p>	
Keywords: Bashar Assad, Middle East, Turkey-Syria Relation, The Pact of Adana	

GİRİŞ

İç içe geçmiş tarihi mirasına rağmen Türkiye-Suriye ilişkileri, uzun yıllar boyunca güvensizlik ve tehdit algılamaları sebebiyle gelişmemiştir. İlişkilerini yıllarca karşılıklı "ötekileştirme" temelinde kurmuş olan Türkiye ve Suriye, özellikle Soğuk Savaş dönemi ve sonraki 10 yıl boyunca; ön yargılar, Hatay, Su ve PKK gibi sorunlardan dolayı birbirine pek yaklaşmamışlardır. 1998'de savaşın eşiğine gelen Türkiye ile Suriye, Abdullah Öcalan'ın Suriye'den sınır dışı edilmesi ile ilişkilerini nispeten geliştirmişlerdir. Ancak ikili ilişkiler, Hafız Esad'ın ölümü ve yerine oğlu Beşar Esad'ın geçmesi ile yeni bir boyut kazanmıştır.

Yeni dönemde üst düzey ziyaretler artmış, yıllarca kanlı bıçaklı olan iki ülke, kronikleşmiş sorunları dillendirmeden, zamana yayarak ilişkilerini geliştirmişlerdir. Suriye ile Türkiye'nin, Hafız Esad'ın ölümü ve Beşar Esad'ın göreve gelmesinden itibaren artan bir hızla ilişkilerini geliştirmeleri iki ülkenin tarihsel, kültürel ve coğrafi yakınlığına ve bu yakınlığın getirdiği siyasi ve ekonomik potansiyele dayandırılrsa da olayların gelişimine ve seyrine bakıldığında, Türkiye-Suriye ilişkilerinin duygusallıktan ziyade realist politikalara dayandığı görülmektedir.

Tezin Konusu

Bu çalışmada Türkiye ile Suriye arasında ikili ilişkileri mükemmelleştirebilecek birçok faktörün bulunmasına rağmen, yıllarca ilişkilerinin neden kötü gittiği ve kısa bir süre önce savaşın eşiğine gelen bu iki ülkenin çok kısa bir sürede ilişkilerini nasıl ve neden bu kadar geliştirdiği sorularına cevap aranmıştır.

Tezin Önemi

Ortadoğu, Osmanlı Devletinin bölgeden tasfiyesi ile dünya kamuoyunda sıkça yer edinmeye başlamış ve özellikle İsrail'in kurulmasından itibaren de gündemden hiç düşmemiştir. Büyük güçlerin de müdahil olduğu bölgede girift sorunlar henüz çözülememiştir. Karmaşık ilişki ve sorunların olduğu bu coğrafyada yer alan ve her

zaman bölgesel ölçekte önemli aktörler olan Suriye ile Türkiye, Soğuk Savaş ve takip eden on yıl boyunca bir çok sorundan ötürü birbirinden uzak dururken, son yıllarda ABD'nin hoşnutsuzluğuna rağmen ilişkilerini mükemmelleştirmelerinin perde arkası incelenmiş ve gelişen ilişkilerin ne anlama geldiği irdelenmiştir.

Tezin Amacı

Beşar Esad'ın göreve gelmesi ile birlikte Türkiye-Suriye ilişkileri çok kısa bir sürede, daha önce hiç olmadığı kadar gelişmiştir. Bu çalışmada, Türkiye ile Suriye'yi birbiriyle ilişkilerini geliştirmeye teşvik/mecbur eden koşullar ile bu gelişime zemin ihzar eden olaylar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Tezin Yöntemi

Daha birkaç yıl öncesine kadar ilişkileri çok kötü olan Türkiye ve Suriye'nin, Beşar Esad'ın göreve gelmesiyle, çok kısa bir sürede ilişkilerini bu denli geliştirmelerinin perde arkasını incelediğimiz bu çalışmada, ikili ilişkilerin daha iyi anlaşılabilmesi için konu daha gerilerden ele alınmıştır. Özellikle Ortadoğu'da yaşanan yeni gelişmelerin ışığında şekillenen Türkiye-Suriye ilişkilerinin, muhtemel risk ve avantajlarının daha iyi anlaşılabilmesi için Suriye tarihinin, ayrıntılarıyla incelenmesi zorunludur.

Bu amaçla çalışmanın birinci bölümünde, mevcut durumun daha iyi anlaşılabilmesi için Suriye tarihi üzerinde özellikle durulmuştur. İkinci bölümde Beşar Esad dönemi öncesi Türkiye-Suriye ilişkileri ele alınmıştır. Bu bölümde özellikle Hafız Esad dönemindeki ikili ilişkiler üzerinde durulmuş ve özellikle ilişkilerin yıllarca kötü gitmesine sebep olan sorunlar incelenmiştir. Son bölümde ise yıllarca birbirinden uzak duran, aralarında birçok sorun olan bu sorunlardan ötürü yakın dönemde savaşın eşiğine gelen Türkiye ve Suriye'nin, Beşar Esad'ın iktidara gelmesiyle hızla ilişkilerini geliştirmelerinin perde arkası incelenmiştir. Önce ikili ilişkilerin gelişmesine zemin hazırlayan sebepler ele alınmış, sonra Suriye'nin Türkiye'ye, Türkiye'nin de Suriye'ye neden yaklaştığına ve iki ülkenin, ikili ilişkilerin gelişmesine neden bu kadar hevesli olduklarına cevap aranmıştır.

BÖLÜM 1: GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE SURİYE

Suriye kelimesinin kökeni tam olarak bilinmemekle beraber, bu bölge için tarihte birçok isim kullanılmıştır. Mısırlılar bölgeyi Retenu olarak adlandırırken, bölge Tevrat'ta Latanu ve Rotanu olarak adlandırılmıştır (Günaltay, 1987:1).

Ayrıca Suriye isminin Asuriye kelimesinden geldiği de söylenir. Buna göre, bu isim Hz. İbrahim'in soyundan gelen Dadanoğlu Asur veya Asuri'den gelmiştir. Bu topraklara Yunanlılar tarafından "Asurya" denildiği ve zamanla başındaki "A" harfinin düşerek "Surya", sonradan da bugünkü kullanımıyla "Suriye" denilmeye başlanmıştır (Umar, 2004:1).

Ülkenin bilinen en eski adı ise "Aram"dır. Ancak Arap ve Osmanlı kaynaklarında bu toprakların adı Şam ve Dımaşk olarak geçer. 19. yüzyıldan itibaren Avrupa'daki kullanımın etkisiyle, Osmanlı kaynaklarına Suriye kelimesi girmiştir. Bölge Osmanlı idaresindeyken "Şam Vilayeti" olarak isimlendirilmiştir. Birinci Dünya Savaşından sonra tesis edilen Fransız manda idaresi döneminden itibaren bölge "Suriye" olarak anılmaya başlanmıştır(Özey, 1997:153).

Osmanlı ve Arap Kaynaklarında Bilad-ı Şam veya Dımaşk olarak adlandırılan topraklara, bugünkü Lübnan, Filistin, Ürdün, İsrail ve Irak'ın bir kısmı dâhildir. Birinci Dünya Savaşından sonra Fransızların ve İngilizlerin bölgede çizdikleri yeni sınırlara göre Filistin, Ürdün ve Lübnan'ın kurulması ile bu günkü asıl Suriye meydana gelmiştir.

Akdeniz'in doğusunda yer alan Suriye, kuzey ve kuzeybatıdan Türkiye, doğudan Irak, güneyden Ürdün ve batıdan İsrail ve Lübnan ile komşudur. Yaklaşık 185.180 km²'lik yüzölçümüne sahip Suriye'nin resmi adı Suriye Arap Cumhuriyetidir. (Özey, 1997:153) Arapça; El-Cumhuriyetü'l Arabiyetü's-Suriye. (Memiş, 2002:41)

1. 1. Tarihi

Suriye dünya haritasında önemli bir stratejik konuma sahiptir. Bu önemden dolayı ilk çağlardan itibaren birçok istilaya maruz kalmış, özellikle Anadolu ve Mısır arasında geçiş noktası olduğu için, Anadolu ve Mısırdaki kurulan devletler arasındaki önemli bir sorun ve rekabet alanı olmuştur. Tarihte Anadolu ve Mısırdaki kurulan pek çok devlet arasında olduğu gibi Anadolu merkezli Osmanlılar ile Mısır merkezli Memlûklular arasındaki asıl sorun, Suriye gibi bir geçiş noktasına ve elde edilmesi durumunda ülke güvenliğini sağlayacak stratejik bir yere sahip olmaktan kaynaklanmıştır (Hammer, 1989:485). Suriye, tarihte olduğu gibi günümüzde de, bulunduğu konum itibarıyla bölgede söz sahibi olmak isteyen bir gücün, mutlaka sözünün geçmesinin gerektiği bir yerdir.

1. 1. 1. Osmanlı Egemenliği Öncesi

Tarihte birçok medeniyet ve kültüre ev sahipliği yapan Suriye toprakları, bulunduğu konumun kendisine yüklediği değerden dolayı önemini hiçbir zaman yitirmemiştir. Dolayısıyla birçok önemli olaya tanık olan bu topraklar üzerinde hâkimiyet mücadelesi geçmişte olduğu gibi günümüzde de farklı şekillerde devam etmektedir.

Bu toprakların bilinen ilk sahipleri Hazret-i Nuh'un oğlu Sam'ın soyundan gelen ve Sami dilini konuşan Samilerdir. Suriye'nin İslam egemenliğine girişine kadar, bu topraklar Amoritler, Fenikeliler, İbraniler, Hititler, Persler, Büyük İskender, Roma İmparatorluğu ve son olarak Bizans İmparatorluğunun egemenliğinde kalmıştır(Özey, 1997:154).

VII. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren hızla Arap yarımadasında yayılmaya başlayan İslam dini, Hazret-i Muhammed'in vefatından hemen sonra Hz. Ebubekir döneminde Suriye'ye de ulaşmıştır. Hz. Muhammed'in vefatından kısa bir süre önce Bizans İmparatorluğunun egemenliğindeki Suriye'ye göndermek amacıyla hazırladığı ordu, vefatından sonra Hz. Ebubekir'in hilafeti döneminde gönderilmiştir. Daha sonra ünlü

komutan Halid bin Velid Komutasındaki İslam ordusu, Ecnadeyn savaşında Bizans ordusunu yenerek Suriye'nin fethine yol hazırlamıştır (Umar, 2004:6).

Hiz. Ömer döneminde, düzenli olarak girişilen fetih hareketleri Suriye'yi de içine almış ve 635'te Bizans'a karşı kazanılan Yermuk Savaşıyla bölge fethedilmiştir (Ünlü, 1997:109). Fetihten sonra Hiz. Ömer, önce Hiz. Muaviye'nin kardeşi Yezid'i Şam'a vali olarak atamış, Yezid ölümü üzerine yerine Hiz. Muaviye'yi Şam'a vali olarak göndermiştir. Bu dönemde Suriye bölgesi hızla gelişip, bölgenin cazibe merkezi haline gelmiştir (Umar, 2004:6).

Hiz. Ali döneminde çıkan kargaşa döneminde İslam devleti fili olarak iki başkente sahipti. Bir tarafta Hiz. Alinin bulunduğu Medine, diğer yanda Hiz. Muaviye'nin bulunduğu Şam. Hiz. Ali'den sonra Emevi Hanedanı 662'de Suriye'de kurulunca Şam, devletin merkezi olmuştur (Ünlü, 1997:161; Lewis, 1996:39-41). Gerek Emeviler döneminde ve gerek onlardan sonra gelen Abbasiler döneminde Suriye ilim kültür, medeniyet gibi bütün alanlarda dünyanın önde gelen merkezlerinden biri haline gelmiştir.

Abbasilerden sonra sırasıyla Tolunğuları ve İhşidlerin hâkimiyetine giren Suriye, X. Yüzyılın sonuna doğru Şii Fatımilerin denetimine girmiştir. Büyük Selçuklu Devleti Sultanı Alparslan döneminde, Selçuklularca denetim altına alınmaya başlanan Suriye, Haçlı Seferleri başladığında Selçukluların hâkimiyetindeydi (Umar, 2004:7). 1096'da başlayan Haçlı Seferleri (1096-1270) sırasında büyük ölçüde zarar gören Suriye'yi ve Kudüs bölgesini 1187'de Hittin Savaşında Haçlıları yenilgiye uğratan Selehaddin Eyyubi, Haçlılardan geri almıştır (Lewis, 1996:69-70).

Eyyubiler'den sonra bölgeye hâkim olan Memluktular, Suriye üzerinde Moğollarla mücadele etmişlerdir. Ayn Calut savaşında Moğolları yenen Memluktular Suriye üzerindeki hâkimiyetlerini sağlamlaştırmıştır. 1400'de Timur, Suriye'yi işgal ederek bölgeyi tamamen tahrip etmiştir. Timur'un çekilmesiyle bölgeyi tekrar ele geçiren Memluktuların hakimiyeti 1516'da sona ermiştir (Umar, 2004:8).

1. 1. 2. Osmanlı Dönemi

Kendisinden önceki diğer Osmanlı padişahlarından farklı olarak Osmanlı Devletinin doğusuyla daha fazla ilgilenen Yavuz Sultan Selim, şehzadelikten itibaren, devletin bekası için tehlike olarak gördüğü İran'daki Safevi hükümdarı Şah İsmail'i 1515'te, Çaldıran Savaşında bertaraf ettikten sonra, son dönemlerde, Osmanlı Devleti ile sorunlar yaşamaya başlayan Osmanlı Devleti'nin güney komşusu Memlûklular üzerine 1516'da sefere çıkmıştır (Arı, 2005:66).

Suriye, stratejik konumu itibariyle bölgeye hâkim olmak isteyen gücün mutlaka elde etmeyi düşündüğü veya elde etmek zorunda olduğu bir yerdir (Arıbaş, 2007:279). Bilad-ı Şam olarak adlandırılan toprakların içinde Kudüs ve Şam gibi Müslümanlarca kutsal kabul edilen yerlerin bulunması, bu bölgenin kontrol edilmek istenmesi konusunda teşvik edici bir etken olmuştur (Özey, 1997:153). Ayrıca kutsal topraklara giden yolların buradan geçiyor olması ve kutsal toprakları elinde bulunduran gücün İslam dünyasında elde edeceği konum ile Şam ve Halep'in ticaret merkezi olmaları, bölgenin elde edilmek istenmesinin bir başka boyutudur.

Aslında aradaki sorunların temel kaynağı, Timur'a karşı kaybedilen Ankara savaşından sonra Anadolu'da yeniden kurulan beyliklerin, Osmanlı Devleti'yle Memlûklular arasında tampon bölge oluşturmalarına karşın zamanla Osmanlı Devleti'nin tekrar Anadolu birliğini sağlamak için bu beylikleri ortadan kaldırmasıyla, iki devletin Suriye'de sınır komşusu haline gelmeleridir. İki devlet arasındaki son beylik olan Dulkadiroğulları'nı ortadan kaldıran Yavuz Sultan Selim, buradan Mısır seferine çıkmıştır.

1516'da Memlûklular üzerine sefere çıkan Yavuz Sultan Selim, durumdan haberdar olan Memlûkluların Kansu Gavri'yle Suriye'de karşılaştı. 24 Ağustos 1516'da Mercî Dabık'ta yapılan savaşta Memlûklular yenilip geri çekilince, Kudüs dahil Tüm Suriye Osmanlı egemenliğine girdi. Suriye gibi Mısır için çok stratejik bir konumda olan bir

yeri kaybeden Memlûklular, ertesi yıl Mısır'da yapılan Ridaniye Savaşı'yla tamamen ortadan kaldırılmıştır (Umar, 2004:9).

1516'da Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim'in Osmanlı Devleti sınırlarına dahil ettiği Suriye, dönen dönem Osmanlılarca atanan valilerin çıkardıkları münferit sorunlar dışında, genel itibariyle, bu tarihten XX. yüzyılın başlarına kadar Osmanlı Devletine bağlı bir vilayet olarak tarihteki en sakin dönemini yaşadı.

1798'de Mısır'ı işgal eden Napolyon Bonapart, Suriye üzerine de yürümüş ancak Cezzar Ahmed Paşa'nın Akka direnişini kıramadığından geri çekilerek, Kahire'ye dönmek zorunda kalmıştır (Umar, 2004:10; Arı, 2005:91) .

Osmanlılarca atanan ancak zamanla güçlenerek devlete karşı isyan eden yöneticilerden biri de Mısır valisi Mehmed Ali Paşa'dır. Osmanlıya karşı giriştiği isyanda, 1831'de oğlu İbrahim Paşa komutasındaki kuvvetler, 1832-1840 tarihleri arasında Suriye'yi işgal etmişlerdir. Daha sonra Avrupalı güçlerin de müdahil oldukları sorunda, Suriye 1833'te, Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'ya verilmiştir. Ancak Suriye'de İbrahim Paşa'ya karşı isyanlar çıkmış ve İbrahim Paşa kuvvetlerini Suriye'den çekmek zorunda kalınca, bölge tekrar Osmanlı idaresine geçmiştir (Arı, 2005:74). Bu dönemde Avrupa'nın da etkisiyle azınlıklar arasında artan milliyetçilik, Türkler karşısında Arap milliyetçiliğini de geliştirmiştir. Mehmed Ali Paşa sorunu sırasında olaya müdahil olan İngiltere ve Fransa, bölgeye daha fazla müdahale etmek için, Suriye'deki azınlıklar üzerinde nüfuzlarını artırma yoluna gitmişlerdir. 1840'larda Dürzî ve Marunîler arasında Avrupalı güçlerin kışkırmalarıyla çatışmalar çıkmıştır. İngilizlerin destekledikleri Dürzîlerle Fransızların destekledikleri Marunîler arasında çıkan çatışmalar, Osmanlı kuvvetlerince bastırılmıştır (Umar, 2004:11-12).

Ancak 1860'da, Avrupalıların kışkırtmasıyla, bölgede daha büyük bir çatışma çıkmıştır. Hıristiyanların Dürzîlere saldırmasıyla başlayan çatışmalar kısa sürede büyümüş ve din çatışması şeklinde lanse edilmeye çalışılmıştır. Avrupalıların bunu bahane ederek bölgeye müdahale edeceğini bilen Osmanlı Devleti, Fuat Paşayı olayları bastırması için bölgeye gönderilmiştir. Bu sırada Fransızlar da olayları önlemek için bölgeye asker

göndermişti. Ancak onların müdahalesine fırsat verilmeden, olaylar Osmanlı kuvvetlerince bastırılmıştır (Umar, 2004:11) .

Sultan II. Abdülhamit döneminde Ahmet Cevdet Paşa gibi önde gelen devlet adamları Suriye’de valilik yapmışlardır. Bu dönemde tüm dünyada olduğu gibi Arap seçkinleri arasında da milliyetçilik yükselmekteydi. Bölgedeki yöneticiler bu fikirleri izale edecek çalışmalar yaparken, Sultan II. Abdülhamit de Hicaz Demiryolu Projesi gibi yatırımlarla bölgeyi kalkındırmaya çalışmış ve hilafet makamını öne çıkaran Pan-İslamist politikalarla da yabancı etkisinin ve zararlı fikirlerin önüne geçmeye çalışmıştır. Bu dönemde bölgede büyük ölçekli bir hoşnutsuzluğun olmaması devletin bu faaliyetlerinin başarılı olduğunu göstermektedir.

Ancak Mısır ve Libya gibi Arap topraklarında olduğu gibi Suriye’de de Arap milliyetçiliği artmıştır. Özellikle Avrupalı güçlerin okul ve misyonerlik faaliyetleri ile neşriyatlarla desteklediği bu akıma, Osmanlı Devletinin eski kudretini yitirmesinden dolayı bölgede yaptığı hatalar ve birçok seçkinin artık Osmanlı Devletinden ümidini kesmesi, İttihat ve Terakki yönetiminin faaliyetleri, Mısır’ın Osmanlı denetiminde olmamasından dolayı Osmanlıya muhalif kişilerin buraya gidip Osmanlı aleyhinde faaliyetlerde bulunması, Arap milliyetçiliğini arttırarak, Osmanlıdan ayrılma düşüncesini zamanla kuvvetlendirmiştir (Umar, 2004:). .

Özellikle 1909’da II. Abdülhamit’i tamamen saf dışı bırakarak, yönetimi ele geçiren İttihat ve Terakki yönetiminin birçok faaliyeti Arap milliyetçiliğini körtüklemiştir. Ancak hiç biri Cemal Paşa’nın uygulamasına nezaret ettiği, Suriye bölgesinin ileri gelenlerinden bir çoğunun idama mahkum edilmesi ve bunlardan otuzdan fazlasının infaz edilmesi kadar menfi etkide bulunmamıştır. Fransız ve İngilizlerin Arapları Osmanlı devletine karşı kıskırttıkları Osmanlı idaresince biliniyordu. 1915’te Teşkilat-ı Mahsus elemanları tarafından Fransa’nın Şam Konsolosluğunda bazı belgeler ele geçirildi. Bu belgelerde Fransızlarla işbirliği halinde olan Arap ileri gelenlerinin isimleri ve faaliyetleri vardı. Bu kişilerden bir çoğu yargılanıp idama mahkûm edildiler (Umar, 2004:320-349).

Cemal Paşa'nın ısrarlı tutumu üzerine yakalananlardan 20 Ağustos 1915'te Şam'da 11 kişi ve 6 Mayıs 1916'da Şam ve Beyrut'ta 21 kişi idam edildi (Umar, 2004:320-340). Bu Arap seçkinlerinin idam edilmesi, sonradan İngilizlerin propagandasıyla, Araplarda Osmanlı karşıtlığını o kadar güçlendirdi ki, ikinci idamların yapıldığı 6 Mayıs günü Suriye'de, Şehitler günü olarak ilan edilecektir (Arı, 2005:108; Umar, 2004:343).

İngilizlerin de desteği ile güçlenen Arap milliyetçiliğinin ilk meyvesi, Mekke Emiri Şerif Hüseyin'in Haziran 1916'daki isyanı oldu (Cleveland, 2004:16y). Şerif Hüseyin, daha Mekke Emiri olmadan önce Arap milliyetçiliği konusundaki faaliyetlerinden dolayı Sultan II. Abdülhamit tarafından İstanbul'da zorunlu ikamete tabi tutulmuş ancak II. Meşrutiyetin ilanından sonra İttihatçı taraftarı olduğu için Mekke Emirliğine atanmıştır. Mekke'ye gittikten sonra faaliyetlerine devam eden Şerif Hüseyin, İngilizlerle sürekli temas halinde olmuştur.

I. Dünya Savaşında İngilizlerin vaatleriyle Arapları Osmanlıya karşı isyana teşvik etmiş ve Arap milliyetçilerini yanında tutmaya çalışmıştır. İsyan için uygun şartların oluşmasını bekleyen Şerif Hüseyin nihayet yanına topladığı Hicazdaki bazı aşiretlerle, Haziran 1916'da isyan etti. Ancak beklediği gibi ne Osmanlı ordusundaki Araplar nede halk Osmanlıya karşı isyana katılmadı. İngilizlerin her türlü desteğini alan isyan, bir Arap isyanından ziyade Hicaz isyanı şeklini aldı (Cleveland, 2004:151). Suriye bölgesinde ise İngiliz ve Arap kuvvetlerinin işgaline kadar Osmanlıya karşı herhangi bir faaliyet olmadı.

Mekke'de başlayan isyan hareketi İngilizlerin desteğiyle Hicaz'da sıçradı. Hicaz bölgesini kontrol altına alan Arap isyancılar İngilizlerle birlikte hareket ediyorlardı (Arı, 2005: 133). Sina-Filistin cephesinde başarılı olamayan Osmanlı kuvvetleri geri çekilmek zorunda kalınca İngilizlerin ileri hareketi başladı. Kasım 1917'de Gazze, Aralık 1917'de Kudüs, Eylül 1918'de Nablus ve Hayfa işgal edildi (Umar, 2004).

İngilizlerle savaşan Osmanlı kuvvetleri biryandan da isyancıların sıkıştırılmaları ve yağmalarla mücadele ediyordu. Neticede Şama kadar çekilen Osmanlı kuvvetleri, 30 Eylül 1918'de Şam'ı boşalttı. 1 Ekim'de de İngiliz ve Arap isyancı kuvvetleri Şam'a

girdiler. Şehre girenler arasında görevini mükemmel şekilde yapmış olan ünlü İngiliz casus Lawrence'da vardı (Umar, 2004).

Osmanlı kuvvetlerinin geri çekilişi sürerken İngilizler 14 Ekimde Humus'u, 19 Ekim'de Hama ve Lazkiye'yi işgal ettiler. Osmanlı kuvvetleri çekilirken en büyük zararı İngilizlerden ziyade Arap isyancıardan ve isyana katılmayan ama fırsattan istifade ederek yağma hareketlerine girişenlerden görmekteydi. Çekilen Osmanlı kuvvetleri Halep'te toplanmaya başladı. Burada yerli Araplardan alınan destekle bir savunma hattı oluşturuldu. İngilizlerin ve isyancıların Halep'e yaptıkları şiddetli saldırılar püskürtüldü. Ancak şehir halkının da isyana katılmasından dolayı zor durumda kalan Osmanlı kuvvetleri şehri bırakmak zorunda kaldı. 26 Ekim'de de Halep İngiliz ve Arap isyancı kuvvetlerince işgal edildi. Halep'ten çekilen Osmanlı kuvvetlerine komuta eden Mustafa Kemal, Halep'in kuzeyinde bir savunma hattı oluşturdu. Bu sırada 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalandı ve Osmanlı Devleti savaştan çekildi. Bu savunma hattı, İskenderun kıyılarıyla birlikte İskenderun-Beylan-Derel-cemal, Tellel-Rıfat ve Antakya'yı kapsayan ve Türkiye-Suriye sınırını oluşturan Misak-ı Milli sınırını oluşturmuştur (Umar, 2004:320).

Ve böylece Suriye'de, 1516'daki Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferinden, Birinci Dünya Savaşına son veren 30 Ekim 1918'deki Mondros mütarekesine kadar, 402 yıl boyunca devam eden Osmanlı idaresi son buldu. 1516'da Suriyeli Arapların savaştan katıldıkları Osmanlı idaresi ile kurulan muhabbet ilişkisi, 402 yıl sonra iki halk arasında, karşılıklı hain-sömürgeci suçlamalarıyla son buldu. Kaybedenlerin belli olduğu tartışmada, kazananları ise tarih gösterdi.

1. 1. 3.Fransız Manda Yönetimi Dönemi

Şerif Hüseyin, Arapların bağımsızlığı ve kendisinin de Arap halkının kralı olması karşılığında, İngilizlerle anlaşmış ve Osmanlıya karşı isyan ederek, Osmanlı Devletinin 402 yıllık egemenliğinin bitmesine sebep olmuştu. Ancak tüm Araplar gibi o da Ortadoğu'nun nasıl şekillendirilmek istendiğini, Sykes-Picot Anlaşmasının deşifre edilmesiyle öğrenecektir.

Sykes-Picot Anlaşması, Birinci Dünya Savaşı'nın başlarında Fransa, İngiltere, Rusya ve İtalya arasında imzalanan ve Arap topraklarının nasıl şekilleneceğini de içeren anlaşmadır. Buna göre Suriye ve Lübnan; Fransızlara, Irak ve Ürdün ise İngilizlere bırakılacaktır (Lewis, 1996:271). İngilizler, Şerif Hüseyin'e verdikleri sözden altı ay sonra bu anlaşmayı imzalamıştı. Rusya'da 1917'de meydana gelen Ekim Devrimi sonrasında Bolşevikler bu anlaşmanın da içinde olduğu Çarlık döneminin bütün gizli anlaşmalarını açıkladıklarında, Araplar durumdan haberdar oldular (Bkake ve Rysdale, 1985:356-366).

Osmanlı kuvvetlerinin çekilmesinden sonra Ekim 1918'de Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal, emrindeki kuvvetlerle Şam'a girdi. Faysal kısa sürede tüm Suriye'yi kontrol altına aldı. Temmuz 1919'da da toplanan Büyük Suriye Kongresi, Suriye'nin bağımsız bir ülke olduğunu ve 1920'de de Faysal'ın Suriye Kralı olduğunu ilan etti (Armaoğlu, 1991:35; Cevaland, 2004:167).

Ancak Fransa ve İngiltere, Suriye'nin bağımsızlığını tanımamışlardır. Nisan 1920'de İtalya'da yapılan San Remo Konferansında da Suriye, Fransız mandası olarak kabul edilmiştir. Şam'a doğru hareket eden Fransız ordusuna karşı, Arapların gösterdiği direniş uzun sürmemiştir. Neticede 25 Temmuz 1920'de Fransızlar Şam'ı işgal ettiklerinde Faysal Avrupa'ya kaçmak zorunda kalmıştır (Cevaland, 2004:167). Daha sonra İngilizler onu Irak Kralı yapınca geri dönmüştür. Kardeşi Abdullah da Ürdün Kralı yapılmıştır (Pehlivanoğlu, 2004:90).

Son birkaç yıl hariç, Osmanlı idaresinde geçen 402 yıl boyunca, genel itibariyle huzur ve istikrarın yaşandığı bir ülke olan Suriye, 1920'de Fransızlar tarafından işgal edildikten sonra bir daha siyasi ve toplumsal istikrarı yakalayamamıştır. Fransız manda yönetimi ülkedeki kontrolü sağlamak için, karşıt grupları harekete geçirmiştir. Ülkenin çoğunluğunu oluşturan Sünni Araplara karşı, Katolik, Protestan, Dürzî, Nusayri ve Marunî gibi azınlık grupları güçlendirme yoluna gitmişlerdir. Böylece bugün ülkede var olan dini ve etnik sorunların temeli, bu işgal döneminde atılmış oldu.

İngilizlerin aksine Arap milliyetçiliğinden endişelenen Fransızlar, bu endişelerine uygun olarak Suriye'nin idari düzenlemesini, böl parçala taktiğine uygun olarak yaptılar (Arı, 2005:159). Lazkiye ve çevresinde Alevi Devleti, Lübnan'da bir Hıristiyan Devleti, güneyde bir Dürzî Devleti, merkezde de Şam ve Halep Devletleri kuruldu. Daha sonra Şam ve Halep Devletleri, Suriye Devleti adı altında birleşti. İskenderun'da da özerk bir yapı oluşturuldu. 1922'de Şam, Halep ve Alevi devletlerinin bir araya getirilmesiyle Suriye Federasyonu oluşturuldu (Acar, 1989:18).

Ancak bu federasyon iyi işlemedi. Ocak 1925'de Şam ve Halep Devletleri İskenderun Sancağını da içine alan Suriye Devletini oluşturdular. Böylece 1925'te Suriye'de, Suriye Devleti, Aleviler Devleti, Büyük Lübnan Devleti ve Cebel-i Druz Devleti adlı idari yapılanmalar oluşturuldu (Umar, 2004:456). Alevi Devleti ile Cebeli Druz Devleti bazı değişiklikler geçirmişler ancak 1942'de Suriye Devletine katılarak bu günkü Suriye'yi oluşturmuşlardır. Lübnan Devleti ise günümüze kadar varlığını sürdürmüştür (Umar, 2004:456-462).

Osmanlı Devleti zamanında halkla devlet arasında aracılık görevi yapan şehirli elitler, manda yönetiminde muhalefet rolünü üstlenmişlerdir. Yeni idare tarafından ciddiye alınmak için, toplumdaki aktif güçleri harekete geçirmeye ve siyasi ittifaklar kurmaya yönelmişlerdir. Bu yeni süreçte dayanışmayı artıracak ve iletişimi sağlayacak enstrüman olarak milliyetçiliği kullanmışlardır. İki savaş arası dönemde Suriye'de milliyetçilik siyasi hayatın temelini oluşturmuştur (Khoury, 1987:5).

Milliyetçilik Şam, Hama, Humus ve Halep'te taban bulmuştur. İşgalden sonra Fransızlar karşısında direnişler artmıştır. Özellikle 1925 ve 1927 arasındaki büyük isyan Fransızlar karşısındaki direnişin en önemli dönüm noktalarından biridir (Okur, 2004:17).

Fransızlara karşı yapılan Arap direnişi zaman zaman Türkiye ile de ilişkili olmuştur. Özellikle Anadolu'da etkili bir şekilde devam etmekte olan Kuva-yı Milliye hareketi

Arap direnişçilerle işbirliği içerisinde olmuşlardır. Hatta Antep müdafii Özdemir Bey, Kuva-yı Milliye'nin Suriye'deki faaliyetleri için TBMM'nden subay ve para isteğinde bulunmuştur (ATASE, 1039)

Ayrıca Şeyh Salih bin Ali ve İbrahim Hanano, Bedri Bey, Asım Bey ve Hacim Bey gibi Suriye'de faaliyet gösteren liderler, Fransızlara karşı Ankara hükümetince desteklenmiştir. Bazıları Türkiye ile birleşmek, bazıları Arap milliyetçiliği ve din gibi konulardan ötürü Fransızlara karşı mücadele eden bu liderlerin, özellikle Halep ve çevresinde etkili olmaları Fransızları zor durumda bırakmıştır. Fransızlar Türk Kuva-yı Milliye'cileri ile Araplar arasındaki işbirliğini engellemek için her yolu denemiştir (Umar, 2004:467-487).

Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Devleti'ne karşı isyan edenler bile Fransız işgali sırasında yüzlerini Türkiye'ye dönmüşlerdir (Öke, 2002:369). Fransız işgali sırasında Türkiye ile birleşme fikri Suriye'de ciddi bir düşünce haline gelmiştir. Hatta Kral Faysal'ın bile Türkiye ile federasyon fikrini desteklediği iddia edilmiştir (Umar, 2003:375).

Suriye'nin her tarafında direnişlerin artması karşısında zor durumda kalan Fransızlar özellikle kuzeydeki direniş kırmanın yolunun Ankara hükümeti ile anlaşmaktan geçtiğini görmüştür. Fransa ile Ankara hükümeti arasında Ankara Anlaşmasının imzalanmasından sonra Anadolu'dan giden yardımın kesilmesi üzerine, Fransızlar "Türklerle anlaşma yaptıklarını ve Arapların yalnız kaldığı" propagandası yaparak direniş kırmaya çalışmıştır. Anlaşmanın olması Halep'te hoş karşılanmamış ve ihanete uğradıklarını düşünmeye başlamışlardır. Türkiye'den ümidini kesen direnişçiler yüzlerini tekrar Suriye'ye dönmüşlerdir. Türkiye ile birleşme fikri yerine bağımsız Suriye fikri güçlenmeye başlamıştır (Houry, 1987:5). Ancak yine de anlaşmadan sonra da Anadolu'dan Suriye'ye el altından yardımlar gönderilmiştir (Umar, 2004:487).

Suriye'deki direniş sadece Halep'le sınırlı kalmamıştır, Şam'da ve güneyde de bu direnişler, Fransızları uzun süre uğraştırmıştır. Ayrıca Şam'daki milliyetçi elit de muhalefetini arttırmıştır. Fransızlar ülkeyi parçalara böldükleri için milliyetçilerin temel

ve öncelikli meseleleri Suriye'nin bütünlüğünü sağlamak olmuştur. Bu nedenle her olaya milli direniş karakteri katmaya çalışmışlardır (Okur, 2004:20).

1925'e gelindiğinde Aleviler, Dürziler ve bedeviler art arda ayaklanmaya başladı. Iraklıların 1924'te kazandığı anayasal haklara sahip olamamak da Suriyeli aydınların kızgınlığını arttıran bir başka sebepti (Hür, 2008). 1925'de Dürzilerle Fransızlar arasında çıkan anlaşmazlık kısa sürede isyana dönüşmüş ve dürzüler Fransızlar karşısında başarılı olmuştur. Sultan Paşa el-Atraş liderliğindeki Dürzüler, 20 Temmuz 1925'de Dürzü bölgesinin başkenti konumundaki Süveyda'yı ele geçirdiler. Sultan Paşa el-Atraş isyanı tüm Suriye'ye yaymak için Şam'daki milliyetçilerle anlaşmıştır. Ekim 1925'te isyan Şam, Hama ve Humus'da yayılmıştır. Kısa sürede tüm Suriye'ye yayılan isyan hareketi karşısında başarısız olan Fransızlar, isyancı liderlerin tekliflerini kabul etmemişlerdir. 1927'ye gelindiğinde Fransızlar çok büyük bir şiddet kullanarak isyancıları bozguna uğrattı. Sultan Paşa el- Atraş ve Abdurrahman Şebender gibi liderler Ürdün'e sığındı. Böylece iki yıl süren isyan hareketi başarısızlıkla sonuçlandı (Umar, 2004:487-496).

Ayaklanmayı çok büyük şiddet kullanarak ancak 1927'de bittiren Fransızlar için artık milliyetçi taleplere boyun eğmekten başka çare kalmamıştı. İsyanın bastırılması ve düzenin yeniden sağlanması üzerine 1928'de İbrahim Hannanu başkanlığında Milli Cephe oluşturuldu, kurucu meclis açıldı. Ancak Hannanu liderliğinde hazırlanan anayasa konusunda Fransızlarla, Fransa'nın menfaatleri konusunda çıkan anlaşmazlıklar yüzünden anayasa yürürlüğe giremediği gibi meclis de manda yönetimince kapatılmıştır (Hür, 2003).

1935'te Hannanu'un ölümünden sonra birçok karışıklıklar çıkmıştır. Suriyeli milliyetçiler taleplerini sıklaştırdıca nihayet, 1936'da Fransızların menfaatlerini garanti altına alan ve Fransa'nın Suriye'deki yol haritasını çizen Suriye-Fransa İttifak anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre Alevi ve Dürzî bölgeleri Suriye ile birleşirken, Lübnan bağımsız bir devlet haline geliyordu. Ancak anlaşma Fransa parlamentosu tarafından onaylanmamıştır (Şentürk, 2003:16-21).

1930'ların sonuna doğru dünyada var olan dengelerin devam edemeyeceği ve sürecin yeni bir savaşa doğru gittiği herkesçe tahmin ediliyordu. Suriye'yi işgal altında tutan Fransa, yeni sürece hazırlanmak için Hatay'ın Türkiye'ye geçiş sürecini engellemeyerek (Bıyıklı, 2006:321). Suriye'nin kuzey sınırını, daha önce Suriye ile bir olan Lübnan'ı müstakil bir devlet haline getirerek ülkenin alt sınırını çizdi. Filistin'deki Arap isyanı, ekonomik sorunlar ve Hatay meselesi gibi sorunlar milliyetçi ittifakta rekabete, bölünmelere ve farklı partilerin kurulmasına sebep olmuştur. Özellikle Hatay'ın Türkiye'ye ilhakı, Suriye'de, Fransızlar ve hükümet aleyhine karışıklıkların çıkmasına sebep olmuştur. Suriye devlet başkanı Ataşi istifa etmiş ve parlamento feshedilmiştir (Şentürk, 2003:20).

İkinci dünya savaşı'nda yenilen ve işgal edilen Fransa'da kurulan Vichy hükümeti, Suriye'de Halil Azm'ı iktidara getirmiştir. 1941'de Vichy'e bağlı birlikler, Suriye ve Lübnan'da Britanya ve Özgür Fransa Güçleri tarafından yenilmiş ve bölge Özgür Fransa yönetimine girmiştir. Bu arada General Catroux bağımsızlık ilan etmiş ancak manda yönetimi Fransızların ilamına kadar devam etmiştir (Şentürk, 2003:31-32).

İkinci Dünya Savaşı sırasında Sünni ileri gelenler ülkeyi Fransızlardan geri almaya çalışırken, çoğunluğunu azınlık grupların oluşturduğu askeri elit ise yeni kurulan Baas Partisi etrafında bir araya gelmiştir. 1943 seçimlerinde milliyetçiler zafer kazandılar. Şükrü el-Kuvvetli Cumhurbaşkanı seçildi. Suriye hükümeti hızlı bir yapılanma hareketine girişti. 1944'te Sovyetler Birliği ve ABD, 1945'te de İngiltere, Suriye'yi tanımış ancak Fransa nihai anlaşma imzalanmadan Suriye'yi boşaltmak istememiştir. Ayrıca Suriye, aynı yıl hem Birleşmiş Milletler'e hem de Arap Ligi'ne üye olmuştur (Pehlivanoğlu, 2004:94).

Fransa, Suriye'yi boşaltmadan önce, başta askeri ve ekonomik konular olmak üzere, stratejik çıkarlarını garanti altına alacak bir anlaşma konusunda ısrarcı olmuştur. Bu belirsiz durumda Şam ve Halep'te karışıklıklar çıkmış ve Fransızlar tekrar büyük şehirleri bombalamışlardır. İngiltere'nin araya girmesiyle 15 Nisan 1946'da Fransa Suriye'deki bütün kuvvetlerini çekmiş ve manda dönemi 17 Nisan 1946'da resmen sona ermiştir (Pehlivanoğlu, 2004:94).

1. 1. 4. Bağımsızlık Dönemi

Bağımsızlığını yeni kazanan Suriye’de halk da elit kesim de yeni sürece hazır değildi. Uzun süren Osmanlı hâkimiyeti ve akabinde gelen Fransız manda yönetiminden yeni çıktığı için hiçbir bağımsız devlet geleneği, kurumu ve ekonomik yapısı olmayan Suriye’de, siyasi hareketler de basit ve kısa süreliydi. Yönetime gelen liderler de ileri görüşlülükten yoksun ve taban bulmakta zorlanan kişilerdi

Siyasal bilinç tam olarak yerleşemediği ve özellikle bundan sonra artık yoğun bir şekilde Arap ve dünya kamuoyunu işgal edecek olan Filistin sorunundan kaynaklanan istikrasızlıktan dolayı çok kısa aralıklarla birçok darbe yaşanmaya başlandı. İlk darbe 30 Mart 1949’da Hüsnü Zaim tarafından yapıldı. Ancak çok kısa bir süre sonra 14 Ağustos 1949’da General Sami el-Hinnavi Darbe ile yönetimi ele geçirdi ve Hüsnü Zaim’i idam ettirdi. Aynı yıl Aralık ayında ise Albay Edip Çiçekli karşı darbeyle iktidara geldi (Ma’oz, 1999:395; Pehlivanoglu, 2004:96).

Kendi içindeki siyasi çalkantılarla uğraşan Suriye, hemen yanı başında 14 Mayıs 1948 İsrail’in kuruluşunun ilanı ile çalkalandı. Uzun süredir Filistin topraklarına göç eden Yahudiler burada bir güç olarak ortaya çıkmıştı. BM’nin 27 Kasım 1947’de Filistin’in, Yahudiler ile Araplar arasında bölüştürülmesi ve bir İsrail devletinin kurulmasını kararlaştırması bölgede çatışmaların çıkmasına sebep oldu. Buna karşı çıkan Suriye, 14 Mayıs 1948’de İsrail devletinin ilan edilmesi üzerine Ürdün, Irak, Mısır ve Lübnan ile birlikte İsrail’e saldırdılar. İsrail diğer devletlerin saldırılarını püskürtmüş, sadece içerdeki çalkantılardan ve İsrail’in güçlü bir karşılık vermesinden çekinerek savaşta biraz pasif kalan Suriye, BM’nin 1947’deki taksim planında gösterdiği çizginin ötesine geçerek biraz toprak ele geçirebilmiştir. İçerde istikrarı sağlamak ve Amerikan mali desteklerini alabilmek için 1949’da İsrail’le ateşkes imzalayan Suriye, ateşkes sınırının esas alınmasını savunmuş, ancak BM uluslararası sınır ile ateşkes sınırı arasındaki bölgeyi silahsızlandırma kararı almıştır. Fakat bu bölge 1967 savaşına kadar çıkan çatışmalarda Suriye ile İsrail arasında bölüşüldü (Süer: 2004:128-134).

1950'lerin başından itibaren Suriye ile Sovyetler Birliği yakınlaştı. 1953'te Eisenhower'ın ABD'de göreve gelmesine kadar İsrail eksenli Ortadoğu politikası tam şekillenmeyen ABD, bu dönemde Suriye üzerinde etkinlik kurmaya çalışması, iki süper gücü Ortadoğu bölgesi Suriye'de de karşı karşıya getirdi.

31 Ocak 1958'de, Suriye ile Mısır birleşerek, Mısır devlet başkanı Nasır'ın fikir babası olduğu Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni meydana getirdiler. Birbiriyle sınırdaş olmayan bu yeni devleti oluşturan Suriye ile Mısır'ın arasında Lübnan, Ürdün ve İsrail olduğu için birliktelik sancılı oldu ve uzun sürmedi. 1961'de Suriye Ordusu Birleşik Arap Cumhuriyetinden ayrıldığını ve Suriye Arap Cumhuriyeti'nin yeniden kurulduğunu ilan etti. Ve tekrar darbeler dönemi yaşanmaya başlandı. 8 Mart 1963'te de Baas Darbesi yaşandı. Ancak zamanla Baas Partisi içinde de görüş ayrılıkları ortaya ıkıyaya başladı. 1967 Arap-İsrail savaşında Filistinlilere her türlü desteği veren Suriye Golan tepelerini kaybedince hükümet halk desteğini kaybetti. Arap lkeleri ve Batılı devletlerle ilişkiler bozuldu (Arı, 2005:275-276).

1949'daki ateşkes anlaşmasıyla Celile Glnn kuzey kıyısındaki verimli toprakları elinde bulunduran Suriye ile İsrail'in bu toprakların kontrolü için savaşacakları açıktı. Suriye'de iktidara gelen Baascıların iktidarlarına meşruiyet sağlamak amacıyla, İsrail'e karşı agresif davranmaları, hatta İsrail topraklarına akan Ürdün nehrinin yönüne değiştirme gibi eylemleri yeni bir savaşın habercisi olmuştur (Ma'oz, 1995:88-95; Armaoğlu, 1991:242). 1963'de Suriye'de iktidara gelen Baascıların İsrail'e karşı tutumunu dengelemeye alışan Mısır, bu stratejisinin Arap dünyasındaki imajını zedelediğini fark edince bundan vazgeçerek İsrail'e karşı tutumunu değiştirdi.(Ma'oz, 1995:97-98)

BM Acil Gücü'n Sina'dan çıkaran Mısır'ın, Tiran boğazını İsrail gemilerine kapatması İsrail'deki savaş taraftarlarının baskılarını arttırdı. Bu sırada Ürdün'de üslenmiş bulunan Filistinli gerillaları bahane eden İsrail, 4 haziran 1967'de Ürdün'e saldırdı (Ma'oz, 1995:90-93). Bu sırada Suriye, anlaşılmaz bir tutumla savaştan önce Mısır ile anlaşılmasına rağmen onlarla birlikte harekete geçmeyip savaşın 4. gününe kadar

bekledi. Ürdün ve Mısır birliklerini kısa sürede yenilgiye uğratan İsrail, Golan tepelerine saldırarak Kuneytra kentini ele geçirdi. İsrail daha Golan tepelerindeyken, Şam Radyosu, Şam'a 40 km mesafedeki stratejik öneme sahip Kuneytra'nın düştüğünü Suriye Savunma Bakanı ve Hava Kuvvetleri Komutanı Hafız Esad'ın emri ile ilan etmiştir. İç çekişmelerden dolayı yönetimde büyük çatlakların olduğu Suriye, stratejik önemi çok olan bu bölgeyi İsrail'e kaptırarak ülkenin ileriki yıllarda politikasını şekillendirecek bir soruna sahip olmuş oldu (İHH-b, 2007).

BM Güvenlik Konseyi, 22 Kasım 1967'de aldığı 242 nolu karar ile bu savaşla topraklarını iki misli artıran İsrail'e, işgal ettiği toprakları hemen boşaltılması çağrısı yaptı. Mısır ile Ürdün bu kararı hemen kabul ederken İsrail'le yapılacak her türlü görüşmeyi reddeden Suriye de bunu 1968'de kabul etti (Arı, 2005:320). İsrail ise kararın işgal edilen toprakların hepsini değil, sadece son işgal edilenleri kapsadığı şeklinde yorumlayarak kabul etti (Süer, 2004:138).

16 Kasım 1970'de General Hafız Esad, Baas'ın içindeki merkezîyetçi kadro ile darbe yaptı. Suriye izolasyondan kurtulmak için 1971'de Mısır ve Libya ile birlikte Arap Cumhuriyetler Birliğine girdi.

İktidara gelen Hafız Esad yönetimi Sünni çoğunluğa kendini kabul ettirmek, milli şuuru yerleştirmek ve ülkeyi kenetletip bütünleştirecek bir formül aramıştır. Bu formül milliyetçilik olabilirdi ancak Suriye'nin suni sınırları milliyetçiliğe elvermediği için başka bir şeyler gerekiyordu. Bu birlikteliğin sağlanması için bir düşmanın varlığı işe yarayabilirdi. Bunun için İsrail çok iyi bir malzemeydi (Pipes, 1992:186-188). Bu tarihten sonra Suriye kurduğu ittifaklarını, yaptığı işbirliklerini ve izlediği politikalarını, kısaca bütün dış politikasını İsrail'e göre ayarladı.

1973'e gelindiğinde bölgedeki durumdan ne Suriye, ne Mısır ve nede İsrail memnun değildi. Suriye'de Esad iktidara geldikten sonra, 1970'de Ürdün'den çıkarılan Filistinli gerillalar Lübnan ve Suriye'ye yerleşmişlerdi. Buradan İsrail'e saldırılar düzenleyen grupların varlığı İsrail'i kışkırtmaktaydı. Amerikan desteğiyle diğerlerine karşı büyük bir üstünlüğü olan İsrail Arap devletlerinin kendisine saldıramayacağını ancak

mücadelelerinden de vazgeçmeyeceklerini düşündüğü bir anda, Sovyet yardımlarıyla savaş hazırlıkları yapan Suriye ve Mısır İsrail'e saldırdılar (Ma'oz, 1995:125).

6 Ekim 1973'te, Mısır Süveyş'i, Suriye Golan tepelerini geçerek İsrail'e saldırdı. Savaşın ilk günlerinde yenik olan İsrail, 10 Ekimde Suriye güçlerini püskürttü. Mısırın pasif kalması, ABD desteğindeki İsrail ordusunun Suriye'ye yüklenmesine ve hızla ilerlemesine sebep oldu. İsrail hem Süveyş'i geçerek Mısır'ı, hem de Şama yaklaşıcak kadar ilerleyerek (Arı, 2005:368-370). Suriye'yi mağlup etti. BM Güvenlik Konseyi 242 nolu kararın uygulanmasını içeren 338 nolu kararı aldı. İsrail ve Mısır kararı hemen kabul ederken Suriye bir gün sonra kabul etti. Bu sürede daha fazla ilerleyen İsrail Hermon dağına da işgal etti. Suriye böylece ilk defa İsrail'in varlığını kabul ederken, İsrail sadece 1973 savaşı öncesindeki sınırlara dönmeyi kabul etti.

1973 savaşıyla galip geldiği halde diplomatik açıdan zayıflayan İsrail'in caydırıcılık üzerine inşa ettiği stratejisi, Arapların her zaman savaşabileceklerinin ortaya çıkmasıyla iflas etti. Mısır Arap devletleri arasındaki liderliğini kaybetmeye başlarken, Kuneytra'yı geri alan Esad yönetimindeki Suriye'nin, İsrail karşısındaki kararlı tutumu, Suriye'ye hem Arap dünyasında prestij kazandırmış hem de askeri ve ekonomik destek almasına neden olmuştur (Ma'oz, 1995:133).

ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'in yoğun çabaları 31 Mayıs 1974'te, İsrail'in 1973 öncesi sınırlarına çekilmesini öngören silah bırakışması anlaşması ile sonuçlandı (Arı, 2005:73). Kalıcı bir anlaşmanın yapılmasını isteyen Suriye, bu tarihten 1979'daki Camp David anlaşmasına kadar aktif bir rol üstlendi. Sina başta olmak üzere işgal altındaki topraklarını geri almaya ve çıkarlarını maksimize etmeye çalışan Enver Sedat yönetimi, Mısır'ı Arap kampından ayırarak Arapları pasifize etmeye çalışan ABD'nin girişimleri ile İsrail'le, 1979'da Camp David anlaşmasını imzalayınca, Suriye, politikasını değiştirerek İsrail'le anlaşma politikasına son verdi (Kissinger, 2002:149-161). Bu tarihten sonra Sovyetlerin desteği ile hızla silahlanan Suriye, İsrail kadar olmasa da askeri gücünü büyük ölçüde arttırdı. Ekonomik olarak da kalkınmaya çalışan Suriye istenilen reformları tam anlamıyla yapamayınca bu girişim istenilen seviyeye gelemedi.

Suriye, Lübnan iç savaşını bahane ederek 1975'te Lübnan'a girdi. Sonradan olayların durdurulması için oluşturulan Arap Barış Gücünün çoğunu Suriye askerlerinden meydana geldi. Böylece Lübnan'daki varlığına meşruiyet kazandıran Suriye, (Arı, 2005:424-426) iç savaşta tuttuğu taraflardan ötürü ABD'den de fazla tepki almadı. 1980'lerde ekonomik krizle karşılaşmasına rağmen 1982'de Lübnan'da çatıştığı İsrail'i dengelemek için askeri harcamaları azaltmadı. Ancak Sovyetlerin çöküş sürecinde Gorbaçov'un, SSCB'nin Ortadoğu politikasında değişikliğe giderek daha tarafsız davranması ve Suriye'ye askeri ve ekonomik desteği azaltması, Suriye dış politikasında yeni arayışlara yol açtı. SSCB'nin dağılmasıyla ABD ile yalnız kalan Suriye dış politika değişikliğine giderek ABD başta olmak üzere Batılı ülkeler ve Körfez ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmeye çalıştı. Bu noktada Irak'ın Kuveyt'i işgali ve devam eden süreç Suriye'ye yaradı.

ABD'nin teröre destek veren ülkeler listesinde olan ve ilişkilerinin kötü olduğu Suriye, Irak'a karşı girişilen Körfez harekâtında koalisyon güçleriyle birlikte davranması ve Irak petrol boru hattını kapatması gibi eylemleri ABD ile ilişkilerini nispeten yumuşattı. Hedeflerine ulaşmak ve İsrail'le olan sorunlarını halletmek isteyen Suriye, değişen koşulların ABD ile yakınlaşmayı zorunlu kıldığının farkındaydı. ABD de Suriyesiz bir barışın Ortadoğu'da tutmayacağını farkındaydı. 23 Kasım 1990'da George Bush ile Hafız Esad'ın görüşmeleri bu açıdan önemli bir gelişme olmuştur.

Irak savaşında İsrail'le Arap ülkelerinin Irak'a karşı ortak bir zeminde buluşmaları ABD'yi yeni Ortadoğu politikasına yönlendirmiş ve bu çerçevede İsrail-Filistin ve İsrail-diğer Arap ülkeleri arasındaki sorunları halletmek ve bölgesel sorunları görüşmek için yoğun çabalar sonucunda 30 Ekim 1991'de Madrid Konferansıyla barış süreci görüşmeleri başlatıldı. İki taraf temsilcileri arasında Washington'da başlayan görüşmeler iki tarafın güvenlik ve toprak konusundaki görüş ayrılıklarını ortaya çıkardı. Suriye "barış için toprak" politikası güderken, İsrail "barış için barış" formülünü ortaya atmıştır. Bu dönemde İsrail'de iktidara gelen Rabin hükümeti barış için istekli davrandı. İki tarafın birbirlerine sundukları farklı formüller (işgal edilen topraklardan geri çekilme ne kadar, nasıl ve ne zaman olacak- nasıl bir barış olacak) birbirlerini ikna edemedi

(Kissinger, 2002:149-161). İki tarafın birbirine tam güvenemediği bu uzun süreç, Oslo Anlaşması ile İsrail ve FKÖ arasında mutabakatın sağlanması ve İsrail-Ürdün görüşmelerinin başlaması ve 25 Temmuz 1994'te anlaşmanın sağlanması Suriye'yi karamsar bir tablo ile karşı karşıya bırakmıştır. Devam eden süreç zaman zaman olumlu şekilde devam etse de bir türlü sonuçlanmıyordu. Görüşmelerin bir hayli ilerlediği ve sonuç alınabileceği ümit edilirken 4 Kasım 1995'de Rabin bir suikast sonucu öldürüldü. İsrail'de göreve gelen Peres görüşmeleri sürdürdü ancak istenilen sonuç alınamadı ve 4 mart 1996'da görüşmeler kesildi (Ma'oz, 1999). 17 Mayıs 1999'da Ehud Barak'ın göreve gelmesiyle tekrar başlayan görüşmelerden de bir netice alınamadı. Barış görüşmelerinde yıllardır kararlılıkla sürdürdüğü çizgilerini bile müzakereye açan Suriye, İsrail'in Mayıs 2000'de işgal ettiği güney Lübnan'dan çekilmesi ile -iyi bir durum olarak görülen ancak mücadeleye alanlarından birini kaybetmesi dolayısıyla- kötü bir sonuç aldı. 2001'de Ariel Şaron'un göreve gelmesi ile barış görüşmeleri tamamen kesilmiş oldu.

İsrail'le müzakerelerden bir sonuç alamayan Suriye'de, devlet Başkanı Hafız Esad 10 Haziran 2000'de öldü. Rejimin sorgulandığı bir ortamda oğlu Beşar Esad yerine geçti. Hafız Esada göre daha ılımlı görünen Beşar Esad bazı yapısal reformlara girişti ve Batı ilişkileri geliştirmeye başladı.

ABD'de 11 Eylül 2001'de yaşanan terörist saldırılardan sonra ABD'nin hedefindeki ülkelerden biri haline gelen Suriye, terör örgütlerine destek verdiği iddiasıyla eleştirildi. El-Kaide konusunda Batı ile işbirliği içerisinde olmasına rağmen Filistinli gruplara verdiği destekten dolayı sıkıntılı bir dönem başlamış oldu. ABD'nin "serseri devlet" olarak tanımladığı Suriye için sıkıntılı dönemler başlamış oldu.

2003'de ABD'nin Irak'ı işgalinden sonra ABD ile komşu olan Suriye, İsrail ve ABD tarafından kuşatılmış bir duruma geldi. ABD'nin yeni Ortadoğu politikasında kendi politikaları ile ters düşen yönetimleri yeniden dizayn etmeye çalışması ABD ile ilişkileri kötü olan Suriye'yi zor durumda bırakmıştır. ABD'nin Irak'tan sonra Suriye'ye de saldıracağı söylentileri Suriye'yi tedirgin etmiştir.

Suriye'yi terör örgütlerini destekleme, konvansiyonel olmayan silahlar geliştirmeye çalışma ve İran ile ittifak kurma ile suçlayan ABD, Suriye üzerindeki baskılarını Suriye karşıtlığı ile bilinen Lübnan eski Başbakanı Refik Hariri'nin 14 Şubat 2005'te öldürülmesi ile daha da arttırmıştır. Bu süreçte Suriye'nin Lübnan'dan çekilmesini isteyen ABD, Suriye'yi uluslararası alanda izole etmeyi başarmış ve neticede Suriye Lübnan'dan 2005'te çekilmek zorunda kalmıştır. Dönem dönem İsrail'in hava saldırılarına da maruz kalan Şam yönetiminin İsrail'le uzlaşması ve dolayısıyla ABD'nin istediği çizgiye gelmesi durumunda, ABD baskılarının büyük ölçüde biteceği ifade edilmektedir.

BÖLÜM 2: BEŞAR ESAD ÖNCESİ TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİ

2. 1. Türkiye-Suriye İlişkileri ve İlişkileri Etkileyen Sorunlar

Türkiye ile Suriye arasında tarihi, dini, coğrafi, ekonomik, kültürel ve sosyal alanlarda sıkı bağların varlığına rağmen, iki ülke ilişkilerinin düzeyi bu bağların gerektirdiği kadar olmamıştır. Osmanlı sonrası dönemden itibaren ortaya çıkarak ilişkileri karşılıklı güvensizlik ve tehdit algılamaları üzerine oturtan ön yargılar, Hatay Sorunu, Soğuk Savaş döneminde farklı kamplarda olmaktan kaynaklanan sorunlar, Fırat ve Asi Nehirlerinden kaynaklanan sorunlar, ABD ve İsrail’le ilişkiler, PKK ve diğer terör örgütleri gibi sorunlar iki ülke ilişkilerinin uzun süre gelişmesine engel olmuşlardır. Türkiye-Suriye ilişkilerinin uzun süre olumsuz gitmesinin arkasındaki sebeplerin daha iyi anlaşılması için, bu sorunların ayrıntılarıyla incelenmesi gerekmektedir.

2. 1. 1. Tarihi Önyargular

Uzun yıllar, aralarında birçok sorun bulunan, ilişkileri karşılıklı güvensizlik ve tehdit algılamaları sebebiyle gelişemeyen Türkiye ve Suriye’de, iki toplum arasındaki bu kopukluğun suçlusu aranırken, Osmanlı Devletinin son dönemlerinde daha çok seçkinler arasında yaşanan bazı olaylar irdelenmektedir. Bu süreçte Türklerde “Araplar bize ihanet etti, bizi arkadan vurdu”(Toybee ve Kirkwood, 2003:240; Çeçen, 2006:215-222) sloganı hâkimken, Araplarda da “Türkler bizi 400 yıl boyunca sömürdü”(Özsoy, 1998:55) söylemi öne çıkmaktadır. Kaybedenlerinin belli olduğu, kazananlarının da tarihin gösterdiği bu karşılıklı suçlamalar, yıllarca iki ülke arasında ilişkilerin gelişmesine engel teşkil eden sorunların psikolojik alt yapısını oluşturmuştur.

Aslında, 400 yıllık Osmanlı egemenliği boyunca birlikte yaşayan iki toplum, uzun süre bu ikiliğin farkında olmamışlardır. Ancak Osmanlı Devleti’nin son yıllarında iki toplum seçkinleri arasında başlayan fikri çatlaklar, I. Dünya Savaşı öncesinde ve sırasında Arap yarımadasında eyleme dönüştüğünde, kesin ayrılıklarla sonuçlanmış ve uzun yıllar sürecek olan karşılıklı “ötekileştirme” ve “ön yargılara” sebep olmuştur. Bunlara ilaveten Türkiye dâhil, yeni kurulan devletlerin dış politika tercihleri ve rejimlerini bir

temele oturtma istekleri de bu ön yargıların olgunlaşmasına büyük bir ivme kazandırmıştır.

Fransız İhtilali'nden sonra tüm dünyada hızla yayılan milliyetçilik fikirleri, Osmanlı toplumunda da kendine yer bulmuştur. Osmanlı yönetimi, başta bu milliyetçilik akımlarının sadece gayrimüslim tebaaya has olduğunu düşünürken, zamanla bunun böyle olmadığı Arnavut ve Arap gibi Müslüman unsurlarda da olduğunu ve hatta kendilerinde de olduğunu görmüşlerdir.

Özellikle Osmanlı Devleti'nde Sulatan II. Abdülhamit'ten sonra iktidarı büyük ölçüde ele geçiren ve 600 yıllık bir devleti yok eden sürecin mimarı olan İttihat ve Terakki yönetiminin, bu iki toplum arasındaki tarihi ön yargılarda hissesi bir hayli fazladır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki Osmanlı Devleti'nin çöküş dönemi ile eski ihtişamlı dönemi arasında bir hayli fark vardır. Son dönemlerde Osmanlı toplumunun her kesiminde ve her kurumunda yozlaşmalar başlamış eski adalet dağıtan devlet yerine, müstebit bir idare ortaya çıkmıştır. Bu müstebit idareye İttihat ve terakki yönetiminde milliyetçi politikalar eklendiği gibi başka unsurlardaki milliyetçik duyguları da tahrik edilmiştir.

Örneğin Cemal Paşa'nın 1. Dünya Savaşı sırasında daha Şerif Hüseyin isyanı çıkmadan önce Fransız ve İngilizlerle işbirliği içerisinde oldukları gerekçesiyle Arap ileri gelenlerinden ve aydınlarından 20 Ağustos 1915'te Şam'da 11 kişiyi ve 6 Mayıs 1916'da Şam ve Beyrut'ta 21 kişiyi idam ettirmesi ve birçoğu hakkında idama hükmedilmesi, İngilizlerin propagandasıyla Araplarda, Osmanlı karşıtlığını o kadar güçlendirmiştir ki, ikinci idamların yapıldığı 6 Mayıs günü Suriye'de daha sonra, Şehitler Günü olarak ilan edilmiştir (Umar, 2004:340).

İngilizlerin desteği ile güçlenen Arap milliyetçiliğinin ilk meyvesi, daha Mekke Emiri olmadan önce Arap milliyetçiliği konusundaki faaliyetlerinden dolayı Sultan II. Abdülhamit tarafından İstanbul'da zorunlu ikamete tabi tutulan ancak II. Meşrutiyetin ilanından sonra İttihatçılar tarafından Mekke Emirliğine atanan ve İngilizlerle sürekli

temas halinde olan “Şerif Hüseyin’in”(Er-Reyyis, 2006:223) Haziran 1916’daki isyanı olmuştur.

İngilizlerin her türlü desteği sağladığı Şerif Hüseyin, uygun şartların oluştuğunu görünce Hicaz’daki bazı aşiretlerle Haziran 1916’da isyan etmiş ancak beklediği olmamıştır. Ne Osmanlı ordusundaki Arapların nede halkın katılmadığı isyan, bir Arap isyanından ziyade Hicaz bölgesi ile sınırlı bir isyan olmuştur (Cleveland, 2004:151).

Dolayısıyla, 400 yıl boyunca sadece son bir iki yıl, “sınırlı bir bölgede sınırlı sayıda kişinin katıldığı”(Öke, 2002:238) ve Arapların çoğu tarafından nefretle karşılanan bir hareket(Karpat, 2001:154), 400 yıl boyunca devlete karşı hemen hemen hiçbir harekete kalkışmayan bir ulusun tümüne mal edilemeyecek olması, “Araplar bize ihanet etti, bizi arkadan vurdu” söyleminin yanlışlığı ortaya çıkarmaktadır. Osmanlı Devleti döneminde Anadolu’da çıkan isyanların Arabistan’da çıkan isyanların sayısından çok çok fazla olduğu düşünüldüğünde bu suçlamanın anlamsızlığı anlaşılacaktır.

Arapların “Türkler bizi 400 yıl boyunca sömürdü” konusu ise, o dönemde, bu günkü gibi petrol ve benzeri kaynakların olmadığı, genel itibariyle çöl iklimine sahip ve deve ile hurmadan başka bir şeyin olmadığı bu topraklarda neyin sömürüldüğü cevapsız kalmaktadır. Ayrıca Osmanlı Devleti’nin egemenlik sürdüğü 400 yıllık zaman periyodunda yapılan idam ve öldürülen kişilerin sayısının, sonradan kurulan manda yönetimi dönemdekilerin yanında yok denecek kadar az olduğu, hatta bağımsızlıklarını kazandıktan sonra kendi devlet yönetimlerinin yaptıkları katliam gibi hadiselerin Osmanlı döneminde hiç yaşanmadığı düşünüldüğünde bu iddianın anlamsızlığı ortaya çıkmaktadır.

Bu karşılıklı önyargıların olgunlaştırılmasında kimlerin etkisinin olduğunu öğrenmek için, bu ayrılığın kimlerin işine yaradığına bakmak gerekecektir. Bu noktada İngiliz ve Fransızların son dönemlerde Osmanlı toprakları üzerindeki emellerine ulaşmak için bu hadiseleri organize ettikleri, ayrılıklara sebebiyet verebilecek potansiyele sahip her türlü olayı destekledikleri görülmektedir (Nurettin, 2003:21). Arap ülkelerinin çoğunun bağımsızlıklarını bu devletlerden kazanmalarına rağmen, bu devletlerden ziyade

Osmanlı devletini “öteki” olarak görmeleri bu politikaların bir sonucudur (Erdoğan, 1998:165).

Bırakın geniş kapsamlı bir savaşı hiç sıcak çatışma dahi yaşamamış olan iki ülke arasındaki ilişkiler yıllarca, her iki ülkenin ayrı ayrı çatıştıkları ülkelerle olan ilişkilerinden daha alt düzeyde kalmıştır.(Davutoğlu, 2004:402) İşte Türkiye ile Suriye arasında ilişkilerin uzun süre gelişmemesinde bu karşılıklı ön yargıların etkisi birincil derecede önemlidir (Ekşi, 2000:124). Bu ön yargıların gölgesinde diğer sorunlar da uzun süre diyalog eksikliğinden çözümsüz kalmış ve ikili ilişkilerin en düşük seviyede seyretmesine sebep olmuştur.

2. 1. 2. Hatay Sorunu

Türkiye-Suriye ilişkilerini menfi yönde etkileyen sorunların başında Hatay meselesi gelmektedir. Özellikle Suriye’deki Baas Partisinin “Büyük Suriye İdeali” çerçevesinde milli hedef haline getirdiği sorun, iki ülke ilişkilerinin en büyük çıkmazıdır. Suriye’nin üzerinde hak iddia ettiği Hatay ve bundan kaynaklanan sorunun ortaya çıkışı I. Dünya Savaşından sonra Fransa’nın bölgeyi işgali ile ortaya çıkmıştır.

Osmanlı döneminde İskenderun Sancağı olarak adlandırılan bölgeye kısaca “Sancak” denilmiştir. Hatay ismi ise 1936’da Atatürk tarafından verilmiştir. Sorunun uluslararası kamuoyunda tartışıldığı bu dönemde bölgenin aidiyetini vurgulamak için Güneş-Dil Teorisine uygun olarak bu isim verilmiştir. Buna göre Orta Asya’da kurulmuş olan Hatay devletinden gelen Eti-Ata-Hata-Hatay kelimelerinin aynı kökten türemiş Türkçe sözcükler olduğu iddia edilerek bir taraftan Anadolu medeniyetlerinden Hititlerin Türklüğü ispat edilirken öte taraftan bölge halkının Türklüğüne dikkat çekiliyordu (Fırat ve Kürçükoğlu, 2005:280).

Misak-ı Milli sınırları içerisinde olmakla beraber yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetine dâhil olmayan Sancak bölgesi, Kurtuluş Savaşı sırasında 20 Ekim 1921 tarihinde Fransa ile imzalanan Ankara Anlaşmasıyla Fransızlarda kalmıştır. Anlaşmaya göre İskenderun Sancağına özel bir idare şekli tanınmış, orada meskun Türklerin kültürel hakları garanti

altına alınmış, Türkçe resmi dil olarak kabul edilmiş ve Türklerin çıkarlarını koruyacak önemler alınmıştır (Kut, 1994:225).

Sancak bölgesinin durumu 24 Temmuz 1923'te yapılan Lozan Barış Anlaşmasıyla teyit edilmiştir. Fransa Suriye'de mandater devlet olarak bölgede dört yönetim birimi oluşturmuş, İskenderun Sancağı özerk olarak Halep'e bağlanmıştır (Kut, 1994:225).

30 Mayıs 1926'da imzalanan Türkiye-Fransa Dostluk ve İyi Komşuluk Sözleşmesi ile Sancak için ön görülen yönetim teyit edilmiş ve 3 Şubat 1930'da Türkiye-Suriye sınırını kesinleştiren protokol imzalanmıştır. Bu dönemde Sancak bölgesindeki bağımsızlık istekleri ve karışıklıklar, Musul sorunu ve iç isyanlar gibi iç ve dış sorunlardan dolayı Ankara'dan fazla ilgi görmemiştir (Demir, 2004:344).

9 Eylül 1936'da Fransa ile Suriye arasında yapılan ve Suriye'ye bağımsızlık vermeyi öngören anlaşmada Sancak ile ilgili herhangi bir hüküm olmamasına Türkiye tepki göstermiştir. Türkiye, Fransa'dan Suriye ve Lübnan gibi İskenderun Sancağına da bağımsızlık hakkının verilmesini talep etmiştir. Suriye bağımsızlık veren anlaşmada Sancak ile ilgili herhangi bir hükmün bulunmaması, Fransa'nın, bölgedeki yükümlülüklerini Suriye'ye devrettiği anlamına gelmekteydi. Bu durumda Sancak'taki Türkler azınlık durumuna düşeceklerdi (Demir, 2004:344). 1936'dan sonra krize yol açan meseleyi, Türkiye uluslararası konjonktürü iyi kullanarak istekleri doğrultusunda halletmeye çalışmıştır.

Yapılan başvurular neticesiz kalınca Türkiye, 6 Ekim 1936'da Milletler Cemiyeti'ne, 9 Ekim 1936'da da Fransa'ya resmi nota vererek, Suriye ve Lübnan'a verilen bağımsızlığın İskenderun Sancağı'na da verilmesini istemiştir. Fransa bunu reddetmiş ancak sorunu Milletler Cemiyeti'ne götürmüştür. Milletler Cemiyeti uyuşmazlığın çözümü için bir rapor hazırlaması için İsveç temsilcisi Sandler'i bölgeye göndermiştir (Demir, 2004).

Bu ortamda uluslararası konjonktür Fransa'yı Ortadoğu'da duyduğu ihtiyaçtan dolayı Türkiye ile ilişkilerini düzeltmeye itmiş ve Sancak konusunda Türkiye'ye örtülü bir

destek vermiştir. 27 Ocak 1937'de Sandler Raporu Milletler Cemiyeti'nde oybirliğiyle kabul edilmiştir. Buna göre İskenderun Sancağı içişlerinde bağımsız, dışişlerinde Suriye'ye bağlı kalacak ve kendisine özgü bir anayasa ile yönetilecekti. Fransa ve İngiltere ise garantör olacaklardı. Sandler raporu doğrultusunda 20 Şubat 1937'de anayasayı oluşturmak için beş kişilik bir uzmanlar komitesi oluşturulmuştur. Komitenin oluşturduğu Sancak anayasası, 29 Mayıs 1937'de Milletler Cemiyeti Konseyi'nde oybirliği ile kabul edilerek Sancak'ın statüsü uluslararası alanda da tanınmış oldu. Buna paralel olarak aynı tarihte Türkiye ile Fransa arasında Sancak'la ilgili bir anlaşma sağlanmıştır (Gönlübol ve Sar, 1996:127-132).

Kabul edilen anayasaya uygun olarak meclis seçimlerinin yapılması için Milletler cemiyeti bir seçim komisyonunu Hatay'a göndermiştir. Ancak seçim komisyonu Türkiye'den habersiz bir şekilde seçim sistemini hazırlaması üzerine Türkiye 15 Aralık 1937'de Milletler Cemiyetine başvurarak durumun düzeltilmesini istemiştir. Gerekli düzenleme yapıldıktan sonra Hatay seçimleri 3 Mayıs 1938'de başlamıştır. Ancak seçim sonuçları Türklerin aleyhine gelişince Türkiye seçimin ertelenmesi ve durumun Türklerin lehine olarak şekillendirilmesi için harekete geçmiştir. Girişimler sonucu Milletler Cemiyeti seçim komisyonunu geri çağırması ve sorunu Türkiye ile Fransa'nın birlikte çözmesini önermiştir. Öneri doğrultusunda iki ülke arasında 17 Haziran 1938'de müzakereler başlamıştır. Müzakereler sonucunda Temmuz 1938'de Türkiye-Fransa Askeri Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmaya göre Hatay'ın güvenliği için Türkiye ve Fransa birlikte hareket edecek ve asker bulunduracaktır. Buna uygun olarak Türk askeri birlikleri 4-5 Temmuz'da Hatay'a girmiştir (Gönlübol ve Sar, 1996:127-132).

Temmuz 1938'de Milletler Cemiyeti yeni bir seçim komisyonu kurarak Hatay'a göndermiş ve komisyon çalışmalarına kaldığı yerden devam etmiştir. 24 Ağustos 1938'de yapılan seçimlerde Türkler 40 sandalyenin 22'sini kazanmışlardır. 2 Eylül 1938'de açılan meclis Türkiye'nin desteklediği Tayfur Sökmen'i Cumhurbaşkanlığına seçerek Hatay devletini kurmuş oldu. Bu gelişmeler Suriye'de büyük tepkilere neden olmuştur. İçişlerinde serbest dışişlerinde Suriye'ye bağlı bu devlete karşı Suriye, gümrükleri kapatmak gibi bazı yaptırımlara gitmiş ancak Türkiye, Hatay'a gereken desteği vermiştir (Demir, 2004). Bu sırada Mustafa Kemal Atatürk vefat etmiştir.

Almanya'nın tutumu üzerine uluslararası alanda oluşan kutuplaşmalar, Hatay meselesinde Türkiye'nin işine fazlasıyla yaramıştır. Özellikle İngiltere, Fransa ile Türkiye arasındaki meselenin Türkiye'yi kendi ittifaklarında tutacak şekilde sonuçlanması için büyük çaba sarf etmiştir. İngiltere'nin, Türkiye'yi ittifaka dahil etmek için yaptığı görüşmeler sonucunda 12 Mayıs 1939'da Türkiye-İngiltere ortak bildirisini yayımlanmıştır. Türkiye aynı bildiriye Fransa ile yapılması için Hatay'ın Türkiye'ye ilhakını şart koşmuştur. Sıkışık durumda olan Fransa buna rıza göstermiştir. 23 Haziran 1939'da Türkiye Fransa Ortak Bildirisi yayımlanmış ve Türkiye ile Fransa arasında Türkiye-Suriye sınırını düzenleyen anlaşmayı imzalamışlardır. Anlaşmaya göre Hatay, Türkiye sınırlarına dahil edilmiştir. 29 Haziranda ise Hatay Devlet Meclisi, Türkiye'ye ilhak kararı alarak Hatay Devletine hukuken son vermiştir (Gönlübol ve Sar, 1996:127-132).

Suriye olaya tepki göstermiş, olayın 1921 Ankara, 1923 Lozan, 1926 Ankara anlaşmalarına aykırı olduğunu ve Hatay'ın Türkiye'ye katılma kararını kabul etmeyeceğini açıklamıştır. Ancak Suriye bağımsızlığını kazandığı 1944'te Fransız manda döneminde yapılan uluslararası anlaşmalara saygılı olduğunu ilan etmiş ve böylece Hatay'ın statüsünü tanımıştır (Gönlübol ve Sar, 1996:126).

Türkiye, Misakı Milli sınırlar içinde olmasına rağmen Kurtuluş Savaşında, Fransa ile imzalanan Ankara Anlaşmasıyla elden çıkan Hatay'ı, uluslararası ortamda oluşan yeni durumu başarılı bir şekilde kullanarak, iki aşamalı bir planla tekrar sınırlarına dahil etmiştir. Planın ilk aşaması Hataya bağımsızlık verilmesi, ikincisi ise Hatay'ın Türkiye'ye ilhakı olmuştur (Demir, 2004:363). Türkiye'nin en önemli diplomatik başarılarından biri olan Hatay'ın ilhakı, güney komşusu olan Suriye ile problemlerin başlangıcını oluşturmuş ve diğer sorunlarda da çarpan etkisi görevi görmüştür.

Suriye'de, 1950'lerden itibaren özellikle Baas Partisi tarafından, Hatay konusu "Büyük Suriye İdeali" şeklinde iç politika malzemesi olarak kullanılmış, Hatay resmi haritalarda Suriye sınırları içerisinde gösterilmiştir. 1970'de iktidara gelen Hafız Esad da 1939'daki

paylaşımı kabul etmemiştir. Suriye, Hatay'ı ve 1967'den beri İsrail işgalindeki Golan Tepelerini Suriye sınırları içinde göstermeye devam etmiştir.

Türkiye ile Suriye arasında son yıllarda meydana gelen yakınlaşmaya paralel olarak Hatay sorunu da gündemden düşmeye başlamıştır. Sorun fazla gündeme gelmemekle birlikte tam olarak çözülmüş değildir. Suriye, Hatay'ın statüsünü zımnen kabullenmekle beraber sorunun çözümünü zamana yaymayı düşünmektedir (Balbay, 2003).

2. 1. 3. Dönemsel Konjonktürel Yapı

Türkiye Suriye ilişkilerinin seyri, genelde dönemin konjonktürüne bağlı olarak değiştiğinden, çoğu zaman inişli çıkışlı bir yapı arz etmiştir. Özellikle 1950–1960 arası dönem tüm dünyada olduğu gibi Ortadoğu'da da Soğuk Savaş'ın cepheleri oluşmaya başladığında sorunlar ve bunalımlar da ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde Türkiye-Suriye ilişkileri de döneminin özelliklerini kendinde fazlasıyla barındırmış ve ilişkilerde bazı krizler yaşanmıştır.

2. 1. 3. 1. Bağdat Paktı ve Etkileri

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyet tehdidinden kaynaklanan endişelerle Batı'ya yaklaşan Türkiye, 1950'den itibaren güvenliğini sağlamlaştırabileceği ittifaklara yönelmiştir. Bu çerçevede NATO'ya üyelik için başvuran Türkiye'ye, İngiltere ve İskandinav ülkeleri, Avrupa saymadıkları uzak bir ülke olduğu gerekçesiyle karşı çıkmışlardır. İngiltere, Irak, Kıbrıs, Mısır ve Basra gibi yerlerdeki çıkarlarını muhafaza etmek istediğinden ve ABD'nin Ortadoğu'da egemen olmasını istemediğinden bölgesel bir savunma paketi kurmak istemiştir. Ancak ABD'nin bölgesel paktlara karşı olması, İngiltere'yi Türkiye'nin NATO üyeliğine karşı çıkmasına yönlendirmiştir (Yeşilbursa, 2007:32).

Güvenliğini sağlama almak isteyen Türkiye, Batı ile ittifakını perçinlemek ve önemini idrak ettirmek için Kore'ye asker göndermiştir. 20 Eylül 1951'de NATO Konseyi tarafından Oktava toplantısında Türkiye NATO'ya davet edildikten sonra, İngiltere'nin

istediği savunma paktı için ABD ve İngiltere anlaşmışlardır. NATO'dan farklı ama NATO ile ilişkili olacak pakt için İngiltere; ABD, Fransa, Türkiye ve Mısır'a Ortadoğu Komutanlığı için davette bulunmuştur. Ancak İngiltere ile sorunlu olan Mısır, İsrail dolayısıyla da ABD ile sorunlar yaşamakta ve Sovyetlerle ilişkilerini geliştirmeye çalışmakta olduğundan bu daveti reddetmiştir (Kayar, 2003:121).

Arapların ve Arap liderliğini yapan Mısır'ın içinde olmadığı bu oluşum başarısızlıkla sonuçlanınca, Türkiye başka bir oluşuma yönelmiştir. ABD'de göreve gelen Eisenhower ABD'nin Ortadoğu politikasını gözden geçirmiş ve Ortadoğu'daki liderliği İngiltere'den almaya başlamıştır. Sovyet yayılmasına engel olmak için ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles Kuzey Kuşağı kavramını ortaya atmıştır. Buna göre Sovyet tehlikesiyle karşı karşıya olan Türkiye, İran, Irak, Pakistan ve Suriye ile Ortadoğu savunulabilecekti. Türkiye, ABD'nin bu politikasından yararlanarak bir savunma sistemi oluşturmaya çalıştı. Bu çerçevede Hindistan'la sorunu olan Pakistan ile 2 Nisan 1954'te, Batı'ya yakın duran Irak'la 24 Şubat 1955'te, 4 Nisan 1955'te, İngiltere ile ve Musaddık'ın devrilmesiyle iktidara gelen Şah yönetimindeki İran'la 3 Kasım 1955'te imzalanan anlaşmaların sonucunda kurulan Bağdat Paktı, SSCB'den, İsrail'den ve Batı'yla ilişkileri kötü olan Araplar devletlerinden tepki almıştır (Yeşilbursa, 2007:127-186).

Özellikle Araplar, kendileri için birincil tehdidin SSCB'den ziyade İsrail'den geldiğini düşündüklerinden, Batı'nın güdümündeki bu paktı sert dille eleştirmişlerdir. İsrail'le ilgili Arapların tepkisini azaltmak için anlaşmalara konulan maddeler ise İsrail'in tepkisini çekmiştir. Bağdat paktı, tek Arap üyesi olan Irak'ta 1958'de yaşanan darbeden sonra CENTO'ya dönüşmüştür (Yeşilbursa, 2006).

Başından beri Türkiye'ye tepki gösteren Mısır'ın, Suudi Arabistan'ın ve ilkin anlaşmalara fazla tepki göstermeyen Suriye'nin, Irak'ı dışarıda bırakan yeni bir savunma anlaşması yapması Türkiye-Suriye ilişkilerini germiştir. Türkiye'nin Suriye'ye sert tepki göstermesi üzerine ABD Arapları tümüyle kaybetmemek için karşı çıkmış ve Türkiye'yi uyarmıştır. Türkiye bu girişimi ile başta Suriye olmak üzere Arap

devletlerinin çoğu ile ilişkilerini germiştir. Türkiye ile Suriye arasındaki bu gerginlik daha sonra çeşitli bunalımlara sebep olmuştur.

2. 1. 3. 1. Suriye Bunalımı

1956'da Mısır, Süveyş Kanalı'nı Millileştirince İngiltere ve Fransa, Mısır'a saldırmış, ancak başta ABD ve SSCB olmak üzere uluslararası kamuoyunun olaya büyük tepki göstermesi üzerine iki ülke kısa sürede Mısır'dan çekilmiştir. Süveyş bunalımının en önemli sonuçlarından biri de, İngiltere ve Fransa'nın Mısır'dan çekilmeleri ile güç boşluğu oluşan bölgede, emperyalizm karşıtı söylemleri olan SSCB'nin etkisinin artması olmuştur. Bu dönemde SSCB, Mısır ve Suriye ile ilişkilerini geliştirmeye büyük özen göstermiştir (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2002:630).

Bu yakınlaşmadan rahatsız olan Bağdat Paktı ülkeleri, ABD'yi pakta davet ettiklerinde, ABD dengeleri göz önüne alarak her ne kadar bunu reddetmişse de sonradan paktın askeri komitesine 1957'de katılmıştır. Bu ortamda Suriye, ülkesindeki bazı ABD'li diplomatları darbe yapmaya çalıştıkları iddiasıyla sınır dışı edince ABD olaya sert tepki göstermiş ve Suriye büyükelçisini istenmeyen adam ilan etti. Olaydan sonra Suriye'de, özellikle orduda büyük bir tasfiye başlatıldı ve Genelkurmay Başkanlığına sol eğilimli Albay Afif Bızri getirildi (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2002:630).

Suriye'de yaşananlardan endişelenen Irak Kralı Faysal ile Ürdün Kralı Hüseyin Türkiye'yi ziyaret edip İstanbul'da ABD'li yetkililerin de bulunduğu görüşmeler yapıldı Suriye ve Mısır buna tepki gösterdi. Menderes hükümeti ise özellikle Suriye'deki Sovyet askeri mühimmat stokunun tehlikelerini ABD'ye iletince, ABD Suriye'nin komşularına askeri yardımda bulunacağını ve bu ülkelere olası bir müdahaleyi kabul etmeyeceğini açıkladıktan sonra, ayrıca Türkiye'ye de Suriye'ye müdahalede bulunmayacağını bildirdi. ABD ve dost Arap ülkelerinin Suriye'ye müdahalede bulunmayacaklarını anlayan Türkiye, Suriye sınırına büyük bir askeri yığınak yapmaya başladı. Ancak SSCB Başbakanı Bulganin, askeri yığınak konusundaki endişelerini ve Türkiye'nin olası bir Suriye saldırısında başına açacağı felaketleri sıraladıktan sonra, böyle bir saldırının bölgesel kalmayacağını, yeni bir dünya

savaşına yol açacağını Türkiye'ye bildirdi. ABD'de Türkiye'yi destekleyen açıklamalar yaptı. SSCB iki savaş gemisini Suriye'nin Limanına gönderirken, Amerikan VI. Filo'su İzmir limanını ziyaret etti (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2002:631).

Kriz tırmanınca Suudi Arabistan Kralı Suud iki ülkeye arabuluculuk önerdi. Türkiye bunu kabul ederken, Suriye başta kabul, sonra da reddetti ve sorunun BM'de görüşülmesini istedi. 22 Ekim'de BM Genel Kurulu'nda başlayan görüşmeler, Endonezya temsilcisinin önerisiyle sorunun iki ülke arasında görüşülmesine karar verilince sona erdi. Bu sırada SSCB'nin, Türkiye'ye karşı tavrını yumuşatması, Suriye'nin Mısır'la birleşerek Birleşik Arap Cumhuriyeti (BAC) oluşturması ve Türkiye'nin BAC'ı tanıdığını açıklaması krizi soğuttu (Bağcı, 2001:90-99; Fırat ve Kürkçüoğlu, 2002:631).

2. 1. 4. Su Sorunu

2. 1. 4. 1. Fırat Nehri

Ülkelerin zamanla değişen güvenlik algılamalarında, 21. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, su kaynaklarının yeterliliği veya kaynakların kontrolü konusu yer edinmeye başlamıştır. Özellikle su konusunda fakir olan Ortadoğu'da bu konu birçok ülke arasında sorunlara yol açmıştır. "Seksenli yıllarda gerek teorik gerekse diplomatik alanda yapılan çalışmalarda öne çıkmaya başlayan su meselesi doksanlı yıllarda bölge açısından hemen hemen petrol ölçeğinde tartışılmaya ve yeni bölge-içi problem kaynağı olarak takdim edilmeye başlanmıştır"(Davutoğlu, 2004:137-138).

Bölgenin önemli su kaynaklarından olan Fırat ve Dicle, bu dönemde Türkiye, Suriye ve Irak arasında yeni bir anlaşmazlık konusu olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle Türkiye'de Güneydoğu Anadolu Projesi'nin (GAP) devreye sokulması ile hararetlenen tartışmalar, su sorunu adıyla Türkiye-Suriye arasında yeni bir sorun olarak kendine yer bulmuştur (Erdoğan, 1998:165; Okman, 1993).

Aslında Suriye'nin su konusunu Türkiye ile ciddi bir dış politika sorunu olarak ele almasında, 1967 Arap-İsrail Savaşında, İsrail'in işgal ettiği Golan tepelerinin ve uygulamaya çalıştığı tarıma dayalı kalkınma hamlelerinin etkisi büyüktür. Özellikle zengin su kaynaklarının olduğu Golan tepelerinin İsrail'e kaptırılması ile güneyde, GAP'ın başlamasıyla kuzeyde su kaynaklarının kesilmesi Suriye'yi kaygılandırmıştır. Suriye, İsrail'le yapacağı barış görüşmelerinde ön şart olarak Golan tepelerinin geri verilmesini isterken, Türkiye ile ilişkilerini de uzun yıllar Fırat'ın su potansiyelinin kendi lehine düzenlenmesi çerçevesi üzerine oturtmuştur.

İki ülke arasındaki sorunlarda devamlı Fırat nehri gündeme getirilse de, sorun teşkil eden suların sayısı 10'a yakındır. En önemlileri Fırat, Asi, Afrin, Çağçağ Suyu ve Kuveik olan bu sular, iki ülke ilişkilerini yıllarca etkileyen önemli bir konu olmuştur. Su konusunda Türkiye ile Suriye arasındaki ilk temas 1921 tarihli Türk-Fransız Anlaşması'na kadar gitse de, bu suların paylaşımına ilişkin olarak var olan sorun, iki ülkenin artan nüfusu ve sulama arazilerinin artmasına ek olarak, birçok baraj ve baraj gölü yapımını içeren Güneydoğu Anadolu Projesi'nin (GAP) hayata geçirilmesi ile kendini göstermiştir (Fırat ve Küçüköğlü, 2005:142).

1950'lerden itibaren Türkiye ve Suriye kalkınma projelerinde Fırat Nehrinin su potansiyelini kullanmak istemişlerdir. Aynı kaynağı kullanan iki ülke projelerini faaliyete geçirmeye başladıklarında sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu konudaki ilk kriz Türkiye'nin Keban Barajını, Suriye'nin de Tabga Barajını inşa etmesiyle ortaya çıkmıştır. Suriye, hem enerji hem sulama amaçlı Tabga barajının yapımı için 1960'ta SSCB ile anlaşmış ve 1973'te bitirmiştir. Türkiye ise 1963'te Keban Barajını, 1976'da da Karakaya Barajını inşa etmeye başlamıştır. (Pamukçu, 2000).

Türkiye'nin Fırat Nehri üzerinde Keban ve Karakaya barajlarını yapması, Türkiye'nin güney komşuları Irak ve Suriye'yi rahatsız etmiştir. İki ülke bu projelerin Fırat'ın suyunu azalttığını iddia ederek projeleri engellemeye çalışmışlardır. Türkiye ise suyun yeterli ölçüde bırakıldığını ve ayrıca bu projelerle su taşkınlıklarının kontrol altına alındığını belirtmiştir. Özellikle projelerin finansmanlarının temin edilmesi konusunda Irak ve Suriye, uluslararası finans kuruluşları nezdinde girişimlerde bulunmuşlardır. Bu

çabaları sonuç vermiş ve Türkiye, Dünya Bankasına, aşağı kıyıdaş ülkeye 350 m³/s su bırakmayı taahhüt ettikten sonra, gerekli krediyi alabilmiştir. (Pamukçu, 2000; Okman, 1993).

Keban ve Karakaya barajlarının dolumu esnasında kriz daha da büyümüştür. Suriye, Türkiye'yi bu projelerden dolayı eleştirirken, Irak ise Tabga Barajı dolayısıyla Suriye'yi suçlamıştır. Irak, Suriye'yi Fırat'ın sularını azaltmakla suçlarken, Suriye de suçu Türkiye'ye atmıştır. Hatta bu nedenle Irak ve Suriye çatışmanın eşiğine gelmişlerdir.

Türkiye ile Suriye arasındaki su sorununun temelini oluşturan asıl mesele ise Türkiye'nin, Fırat ve Dicle nehirlerini kapsayan GAP'ı hayata geçirmesidir. GAP'ın önemli ayağı olan Atatürk Barajının yapımına başlanması aşağı kıyıdaş ülkeler olan Suriye ve Irak'ı oldukça kaygılandırmıştır. Bunun üzerine iki ülke uzun vadeli su ihtiyaçlarını garanti altına almak amacıyla Türkiye ile anlaşmak için Ortak Teknik Komite oluşturmuşlardır. Komite ilk toplantısını 1980'de Irak'ta yapmış ancak bu toplantılar 1992'ye kadar devam etmesine rağmen bir anlaşma sağlanamamıştır (Eder ve Çarkoğlu, 2002:352-373; Versan, 1993).

Türkiye sorunun giderilmesi için "Barış Suyu" ve "Manavgat Su Temin" projelerini ortaya atmıştır. 1986'da dönemin Türkiye Başbakanı Turgut Özal tarafından ortaya atılan Barış Suyu Projesine göre Arap ülkelerine su satışı öngörülmüş ancak Arap ülkelerinden ilgi görmediği gibi projelerde kasıt da aranmıştır.(Şahin, 2004:116).

Suriye, devamlı bir surette Türkiye'den yeterli miktarda su bırakma konusunda, yazılı bir taahhüt istemiştir. 17 Temmuz 1987'de Şam'da iki ülke başbakanları arasında imzalanan protokolde, Türkiye yıllık ortalama 500 m³/s su bırakmayı taahhüt etmiştir. Suriye'yi uzun süre endişelendiren konu ise taahhüt edilen miktardan ziyade bunun güvence altına alınması olmuştur. (Okman, 1993).

Türkiye ile Suriye ve Irak arasındaki en önemli kriz ise 1990'da Atatürk Barajının dolumu esnasında yaşandı. Türkiye aşağı kıyıdaş ülkelere önceden haber vererek, barajın dolumu için su akışını kesti. Bu ülkelerin fazla etkilenmemeleri için bu işlem kıs

aylarında yapıldı. Ancak barajın dolumu için su akışının kesilmesi karşı tarafta farklı yorumlandı. Suriye ve Irak, bunun habersiz yapıldığını iddia ederken, bir taraftan da uluslararası alanda, bilhassa Arap Birliği nezdinde Türkiye karşıtı bir kamuoyu oluşturmaya çalışmışlardır. Ancak yine de Türkiye 1987'deki protokole sadık kalarak söz konusu kesinti döneminde dahi 500 m³/s su bırakmıştır (Eder ve Çarkoğlu, 2002:352-373).

2. 1. 4. 1. 2.Yaklaşımlar

Türkiye ile Suriye ve Irak arasındaki su sorunu, tarafların Fırat ve Dicle nehirleri üzerindeki farklı tanımlama ve tutumlardan kaynaklanmaktadır.

Suriye'nin argümanları:

Söz konusu sular, eski çağlardan beri Suriye topraklarından geçtiğinden, Suriye için "Kazanılmış haklar" vardır.

Fırat ve Dicle'nin "Uluslararası Sular" kategorisinde olduğunu ileri sürerek, bu suların matematiksel yöntemle, ilgili devletler arasında paylaşılmasını savunmaktadır.

Nehirlerin su potansiyeli tespit edildikten sonra ilgili her ülke kendi su ihtiyacını kendisi tespit ederek talep etsin. Toplam talep toplam kapasiteden fazla değilse, istenen miktara göre paylaşsın, talep edilen miktar fazla ise paylaşım eşit oranda azaltılsın.

Türkiye söz konusu suları aşağı kıyıdaş ülkelere karşı silah olarak kullanmakta, onları siyasi ve ekonomik baskı altına almakta ve geliştirdiği barış suyu projeleri ile bölgede lider olmaya çalışmaktadır.(Fırat ve Kürkçüoğlu, 2005:146)

Türkiye'nin argümanları:

Suriye'nin bu suları eskiden beri kullanıyor olması, Suriye'ye bu suları kullanmada öncelik tanımadığından, "kazanılmış haklar" iddiası geçersiz bir argümandır.

Türkiye Fırat ve Dicle'yi "uluslararası sular" olarak değil, "sınır aşan sular" olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla egemenlik hakkı Türkiye'dedir.

Atatürk barajının dolumu sırasında da Türkiye 1987'de ki protokole sadık kalarak 500 m³/s suyu bırakmıştır. Ayrıca Türkiye Suriye ve Irak'ı önceden haberdar ettiği gibi, bu ülkelerde çiftçilerin zarar görmemeleri için bu işlemi kış aylarında yapmıştır. Dolayısıyla dolum sırasında yaşananlarla ilgili iddialar tamamen temelsizdir.

Suriye ve Irak'ın önerdiği suların paylaşımı yöntemi, sınır aşan sular için geçersizdir.

Sular matematiksel bir formülle paylaşılabilir. Bu konuda ancak tahsis etme yöntemi kullanılabilir.

Ayrıca Türkiye Fırat Nehri'ni uluslararası su olarak görürken Suriye, Fırat'ın Suriye, Türkiye ve Irak arasında paylaşıldığını bundan dolayı Fırat nehrinin kullanımının Türkiye tarafından tek başına değil bu üç ülke tarafından belirlenmesi gerektiğini savunmaktadır. Fırat uluslararası su olarak kabul edilirse aşağı havza ülkeleri olarak Suriye ve Irak, Fırat Nehri üzerinde yapılacak projeler konusunda söz sahibi olma ve projeleri kontrol etme hakkına sahip olmaktadırlar (Fırat ve Kürçükoğlu, 2005:142; Çandar, 1993; Versan, 1993).

Fırat'ın statüsüne ek olarak bir başka anlaşmazlık konusu ise suların etkin kullanılması konusudur. Türkiye iki ülkeye yeter miktarda su bırakıldığını ancak bu ülkelerin teknik yetersizliklerden dolayı suyu verimli bir şekilde kullanmadıklarını savunmaktadır. Buna ilaveten Suriye topraklarında doğan Asi Nehri konusunda da Suriye'nin, Türkiye'nin ihtiyaçlarını dikkate almadığını gündeme getirmektedir (Fırat ve Kürçükoğlu, 2005:142).

2. 1. 4. 3. Asi Nehri

Fırat Nehrine ilave olarak Türkiye-Suriye ilişkilerindeki bir diğer su anlaşmazlığı ise Lübnan'da doğarak Suriye'den geçen ve Hatay'da Akdeniz'e dökülen Asi Nehri ile ilgili sorunlardır. Suriye ve Lübnan Asi Nehrini her türlü ihtiyaçları için kullanmasına karşın, Türkiye sadece sulama amaçlı olarak kullanmaktadır. Ancak Suriye'nin aşırı kullanımından dolayı nehrin Türkiye'deki kısmı yaz aylarında kurumakta ve dolayısıyla çiftçileri büyük zararlara uğratmaktadır (Pamukçu, 2000).

Türkiye, Asi ve Fırat arasında paralellik kurmak istemekte ancak Suriye bu konuyu görüşmeye yanaşmamaktadır. Çünkü Suriye, Hatay'ı kendi toprağı olarak gördüğü için, nehrin kendi topraklarında doğup ve yine kendi topraklarında denize döküldüğünü düşünmektedir. Dolayısıyla bu konunun müzakeresine bile yanaşmamaktadır.

Türkiye ile Suriye ilişkilerinde, 80 ve 90'larda su sorunu önemli rol oynamıştır. Ancak iki ülke arasındaki ilişkilerin en çok gerildiği 1998'deki Öcalan krizinden sonra ilişkiler gün geçtikçe iyiye gitmeye başlamıştır. Hafız Esad'ın ölümü ve yerine Beşar Esad'ın geçmesiyle ivme kazanan ilişkiler, Türk dış politikasındaki değişim ile günümüzde tarihteki en iyi seviyesine gelse de başta su olmak üzere birçok sorun çözülmemiştir. Günümüzde iki ülke sorunu dillendirmeden karşılıklı ilişkilerini arttırmaya çalışmaktadır. Özellikle eskiden sorunu her platformda ortaya getiren Suriye, Ortadoğu'daki hassas dengelerden dolayı Türkiye ile sorunlarını dondurmuş görünmekte ve zamanla çözüleceğine inanmaktadır.

2. 1. 5. Suriye'nin PKK ve Diğer Terör Örgütlerine Verdiği Destek

Soğuk Savaş döneminde iki ülkenin uluslararası konum farklılığı ve aralarındaki sorunlar uzun süre Türkiye-Suriye ilişkilerinin gelişimini engellemiştir. Osmanlı Devletinin dağılmasından sonra ortaya çıkan ve yukarıda saydığımız sorunlar arasında PKK sorunu olmamasına karşın 1980-1998 yılları arasında asıl sorunu bu konu teşkil etmiştir. Bu dönemde ilişkilerin gerilmesine neden olan konu, Suriye'nin PKK terör örgütüne destek vermesi ve kendi topraklarında barındırması olmuştur.

Yukarıda saydığımız sorunlarda Şam yönetimi Türkiye'ye karşı elinde koz olarak PKK'yı kullanmıştır. İsrail karşısında uyguladığı yöntemi Türkiye'ye karşıda uygulayan Hafız Esad isteklerine ulaşmada terör örgütünü uzun süre araç olarak kullanmıştır. Suriye; Dev-Sol, ASALA ve PKK gibi Türkiye karşıtı terör örgütlerine barınma imkânı, eğitim kampları, pasaport temini, başka ülkelere serbestçe geçiş, sahte kimlik temini, ekonomik ve lojistik destek sağlayarak, Türkiye'yi istikrarsızlaştırmaya çalışmıştır. Özellikle Türkiye'nin ASALA Ermeni terör örgütünü uzun bir uluslararası girişim ve mücadele sonrasında pasif bir duruma getirmesi, Esad yönetimini yeni kurulan ve eylem potansiyeli yüksek olan PKK'ya yönlendirmiştir.

1984'te Türkiye'de devrim mücadelesini başlattığını ilan eden örgüte, her türlü desteği sağlayan Suriye'nin amacı muhtemel bir Kürt devletinin kurulmasına yardım etmek olmayıp, faaliyetlerini kontrol altında tuttuğu Kürt unsurlarını kullanmak suretiyle hedefine ulaşmaya çalışmaktan ibaretti (İbas, 2004:67).

Özellikle 1970'li yıllarda, GAP'ın Türkiye tarafından devreye sokulması ve Hatay meselesinin iki ülke ilişkilerinin seyrini belirlediği bir dönemde oluşmaya başlayan PKK (Partiya Karkera Kürdistan), 1980'lerin başından 1998'e kadar, iki ülke arasındaki en büyük sorun olmuştur.

1978'de kurulan örgüt, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da 1984'ten itibaren eylemlere başlamıştır. 15 Ağustos 1984'te Eruh ve Şemdinli baskınlarıyla ciddi bir şekilde fark edilen örgüte karşı Türkiye ilk anda gerektiğinden az önemiyet vermiş, ilk zamanlar bunu da sıradan anarşik olaylardan sanmıştır. Ancak örgütün terör eylemleri arttıkça işin durum netleşmeye ve sorunun çapı ortaya çıkmaya başlayınca Türkiye önlemlerini artırmaya başlamıştır. Özellikle güvenlik güçlerinin yetkileri ve donanımları artırılmıştır. 1990'ların başında en aktif dönemini yaşayan örgüte, 1990'ların ikinci yarısında güvenlik güçlerince büyük bir üstünlük sağlanmıştır (Cabbarlı, 2000:400-404).

Türkiye özellikle 1990'ların ortasından itibaren PKK'ya karşı askeri olarak üstünlük sağladıktan sonra, Suriye'nin dış politikadaki dışlanmışlığından da yararlanarak PKK'nın merkezine yönelmiştir. Ancak Suriye'nin PKK'ya desteği konusunda 1990'ların sonlarında yaşanan gelişmeler iki ülke ilişkileri açısından önemli bir değişimi de beraberinde getirmiştir (Kınzer, 2001:156).

17 Eylül 1998'de Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Atilla Ateş, Hatay'da Suriye sınırında yaptığı açıklamada, Türkiye'nin güvenlik ve istikrarını tehdit eden PKK terör örgütüne verdiği destekten dolayı Suriye'yi uyarmıştır.(Kınzer, 2001:157) Akabinde Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmanın içeriği de aynı konuydu. Bu açıklamalara Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hüseyin Kıvrıkoğlu da destek vermiş ve Türkiye'nin kararlılığını belirtmiştir. Türkiye, Suriye sınırına askeri yığınak yapmaya başlamış ve askeri tatbikat gerçekleştirmiştir (Erhan ve Kürkçükoğlu, 2005:565.).

Atilla Ateş'in Suriye'yi PKK terör örgütüne verdiği desteği kesmesi amacıyla yaptığı sert konuşma ile başlayan süreç, iki ülkeyi savaşın eşiğine getirmiştir. Türkiye bu konudaki kararlılığını ortaya koymuş ve gerekirse savaşmaktan çekinmeyeceğini en üst ağzılardan ifade etmiştir (Fırat ve Küçükkoğlu, 2005:565).

Bu konuda ABD'nin Türkiye'yi destekleyen tutumu Suriye'yi zor durumda bırakmıştır. Koşulların Türkiye'yi desteklediği süreçte Arap ülkeleri eskisi gibi Türkiye'yi suçlamadıkları gibi arabulurcuk girişiminde bulunmuşlardır. Bu çerçevede Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek'in girişimleri etkili olmuştur. Türkiye'nin kararlı tutumu ve uluslararası konjonktür Suriye'nin politikalarını gözden geçirmesine sebep olmuştur (İnbar, 2001:43).

Türkiye'nin kararlı tutumu ve Suriye'nin nazik durumu (İsrail ve ABD boyutuyla), Suriye'yi Türk taleplerini karşılama konusunda çaresiz bırakmıştır. Neticede PKK lideri Abdullah Öcalan 9 Ekim 1998'de Suriye'den çıkarılmış ve 20 Ekim 1998'de iki ülke arasında Adana Mutabakatı'nın imzalanması iki ülke ilişkileride yeni dönemin başlangıcı olmuştur (Fırat ve Kürkçükoğlu, 2005:566)

Adana Mutabakatıyla Suriye;

PKK lideri Öcalan'ın ve diğer herhangi PKK unsurlarının bir daha Suriye'ye girmesine izin vermeyeceğini,

PKK kamplarının aktif hale gelmesine izin vermeyeceğini,

Birçok PKK üyesini yakalayıp mahkemeye çıkardığını ve isterse Türkiye tarafına bu PKK üyelerinin listesini vermeyi,

Bölge ve Türkiye'nin güvenlik ve istikrarını bozacak herhangi bir girişime izin vermeyeceğini,

PKK'nın kendi toprakları üzerinde herhangi bir faaliyetine izin vermeyeceğini ve tüm faaliyetlerinin yasaklandığını,

Terör kampları kurmasına izin vermeyeceğini,

PKK üyelerinin Suriye topraklarını transit geçiş amacıyla kullanmasına izin vermeyeceğini taahhüt etmiştir. (Fırat ve Kürkçükoğlu, 2005:566)

Suriye anlaşma koşullarına bağlı kalarak PKK'ya verdiği desteği kesmiş ve bu konuda Türkiye ile işbirliği içinde olmuştur. Ülkesinde bulunan PKK'lılara karşı operasyonlar düzenlemiş ve aralarında üst düzey PKK'lıların da bulunduğu birçok teröristi Türkiye tarafına teslim etmiştir.

Terör konusunda Suriye'nin olumlu yaklaşımı iki ülke ilişkileri arasında karşılıklı üst düzey ziyaretler ve daha önce İsrail'le imzalanan askeri işbirliğine benzer askeri işbirliği anlaşmaları imzalanmıştır. Bu dönemde özellikle Hafız Esad'ın cenaze törenine katılmak üzere Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer 13 Haziran 2000'de Şam'a gitmesiyle Türkiye'nin Hafız Esad'ın cenazesine en üst düzeyde katılması özellikle Suriye kamuoyunda Türkiye'ye karşı olumlu bir havanın oluşmasına sebep olmuştur (Fırat ve Kürkçükoğlu, 2005:567).

2. 1. 6. Türkiye'nin İsrail ile Yakın İlişkileri

Türkiye 1949'da İsrail'i resmen tanımış ve Türkiye-İsrail ilişkileri, 1990'lı yıllara kadar çeşitli sebeplerle inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Türkiye Soğuk Savaş koşullarında kendini Batının bölgedeki diğer müttefiki İsrail ile yakınlaşmaya mecbur hissederken, bir taraftan da Arap ülkelerini tamamen kaybetmemeye çalışmıştır.

Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan uluslararası konjonktür, Türkiye'nin dış politikasına da yansımış öncelik sıralaması değişmiştir. 1990'larda Türkiye içerdeki sorunlar ve dış politikada da Ermeni ve Rum lobilerine karşı güç sağlamak için Yahudi lobisini kazanmak amacıyla İsrail'le ilişkilerini ilerletmiştir (Öke, 2006:137). Ayrıca Yunanistan'la yaşanan sorunlar ve insan hakları ihlalleri nedeniyle AB ile ABD'den silah ve teknolojiyi almakta zorlanan Ankara, Yahudi lobisinin desteğini almaya çalışmıştır (Erhan ve Kürkçüoğlu, 2005:574).

Ancak 1990'ların sonuna gelindiğinde Türkiye ile İsrail arasında imzalanan askeri anlaşmanın çokluğu, Suriye'yi rahatsız etmiştir. SSCB'nin çöküşü ile hamisiz kalan Şam yönetimi, Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkilerin düzeyini, iki müttefik düşman tarafından kuşatılma olarak algıladı. Arap Birliği ve İslam Konferansı Örgütü başta olmak üzere Bölgesel ve uluslararası platformlarda Türk-İsrail işbirliğinin Arap çıkarları aleyhine olduğunu iddia ederek Türkiye aleyhine kamuoyu oluşturmaya çalıştı. Ayrıca Suriye Yunanistan'ı kendisine partner olarak seçti ve İran, Fransa, Ermenistan ve Rusya ile benzeri bir askeri ve stratejik işbirliği çabasına girdi (Kasım, 2004:812).

1998 yılı Ocak ayında Doğu Akdeniz'de yapılan Türkiye, İsrail ve ABD ortak tatbikatında da görüldüğü gibi bloklaşmanın bir yanında ABD'nin desteklediği Türkiye-İsrail-Ürdün , diğer tarafta da Rusya ve Fransa merkezli Suriye-İran hattı oluştu. Bu durum Öcalan krizinde doruğa çıktıktan sonra iki taraf farklı sebeplerle diyalog yolunu açarak ilişkileri normalleştirmeye başladı.

2. 1. 7. Türkiye'nin ABD İle Yakın İlişkileri

Türkiye-Suriye ilişkilerinin uzun süre kötü gitmesinin arkasındaki bir başka faktör de Türkiye'nin ABD ile bölgede çok yakın ilişki içinde olması ve bu yakınlığın ABD ile ilişkileri kötü olan Suriye'yi rahatsız etmesidir. SSCB'nin dağılmasından önce Türkiye ABD'nin müttefiki olarak Batı bloğu içinde yer alırken, Suriye Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'daki önemli bir kalesiydi. Doğu Bloğunun dağılmasıyla hamisiz kalan Suriye Batıya yakınlaşmaya başlamıştır. Körfez Savaşı'nda ABD'nin yanında Irak'a karşı kurulan koalisyonun içinde yer alması ABD-Suriye ilişkilerini biraz düzeltse de bazı sebeplerden dolayı iki ülke ilişkileri fazla gelişmemiştir. Aslında ABD'nin Ortadoğu politikasının temelini oluşturan İsrail eksenli politikalar, iki ülke ilişkilerinin gelişmemesinin en önemli sebeplerindendir. Suriye'nin İsrail'e karşı kendi topraklarında ve Lübnan'da Hamas, İslami Cihad, Hizbullah gibi Filistinli grupları desteklemesi, bu grupları terörist örgüt olarak nitelendiren ABD'nin Suriye'yi teröre destek veren ülkeler listesine koymasına sebep olmuştur. Ayrıca Suriye'nin Lübnan'daki konumu ve kitle imha silahları konusunda ABD tarafından baskı görmüştür. Suriye'nin aksine Türkiye çok uzun yıllardan beri ABD'nin bölgedeki en önemli müttefiklerinden biri olmuştur. Türkiye, ABD ve Avrupa Birliği ile yakın ilişkiler kurarken, Suriye bölgede ve uluslararası ortamda kendi gibi sistem dışı ülkelerle ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Kuzey Kore'den silah alan, bölgede İran ile ittifaka giden Suriye'ye karşın Türkiye uluslararası sisteme entegre olmuş ve sistemden soyutlanmış ülkelerle yakın ilişkiler kurmaktan uzak durmuştur. İşte Suriye ile Türkiye'nin ABD'yle ilişkilerinde sahip oldukları bu farklı konum iki ülke ilişkilerinin ABD faktöründen dolayı da gelişmemesine sebep olmuştur (Orhan, 2007.a.).

2. 1. 8. Liderlik Faktörü; Hafız Esad

2. 1. 8. 1. Hayatı

1971'den 2000'e kadar Suriye Devlet başkanlığını yürüten Hafız Esad, 1930'da Lazkiye'nin Kardaha köyünde doğmuştur. Alevi bir aileye mensup olan Esad, 1955'te Humus Askeri Akademisi'ni pilot subay olarak bitirdikten sonra eğitim için 1958'de

SSCB'ye gitmiştir. Suriye'nin, Mısır'la birlikte oluşturduğu Birleşik Arap Cumhuriyeti'nden ayrılmasına karşı çıktığı için, 1961'de Silahlı Kuvvetlerden atıldıktan sonra Baas Partisinin askeri kanadında kilit görevlerde bulunmuştur (Cleveland, 2004:398-399).

1963'te iktidara gelen Baas döneminde konumu güçlenen Esad, 1965'te Baas Milli İdaresi'ne seçilmiştir. 1966'daki darbenin ardından Esad, bu darbede aktif görev almış bazı kıdemli Dürzî subayların ayrı bir askeri güç odağı oluşturma girişimlerine karşı çıkmıştır. 1966'da Suriye Savunma Bakanı ve Hava Kuvvetleri komutanlığı yapmıştır. Bu gruba karşı Cedid'e yardım eden ve rejimi güçlendirmeye çalışan Esad, Cedid'i yıkmak için darbe yaparak onu rehin alan Binbaşı Hatum'a karşı Cebel-i Dürzî'ye askeri kuvvet gönderince Hatum, Ürdün'e kaçmak zorunda kalmıştır. Hafız Esad Savunma Bakanı ve Hava Kuvvetleri Komutanı iken 1967'de İsrail'le savaş yaşanmıştır. Savaşta Suriye ordusu bazı avantajlara sahip olmasına rağmen direnç gösterememiş ve komuta kademesinde zafiyetler ortaya çıkmıştır. Mısır'la anlaşılmasına rağmen Mısırlı askerlerle eş zamanlı harekete geçilmemiş ve anlaşılmaz bir tutumla savaşın 4. gününe kadar beklemiştir. Bu sürede İsrail, Mısır ve Ürdün kuvvetlerini etkisizleştirdikten sonra Golan Tepelerine girerek hızla ilerlemeye başlamıştır. İsrail daha Golan tepelerindeyken, Şam Radyosu Şam'a 40 km mesafedeki stratejik öneme sahip Kuneytra'nın düştüğünü ilan etmiştir. İlan yapıldığında İsrail güçleri Kuneytraya bir hayli uzak bir mesafede olmalarına rağmen Suriye birlikleri Kuneytra'yı boşaltmışlardır. Boşaltmadan 17 saat sonra İsrail birlikleri Kuneytraya girmişlerdir. Radyoya bu bildiriye verdiren kişi olan dönemin Savunma Bakanı ve Hava Kuvvetleri Komutanı Hafız Esad'ın bu tutumu hala dönemin aydınlanmamış noktalarındandır (İHH,2008.b).

1967'deki İsrail yenilgisi Cedid yönetimini hırpalamasına rağmen Esad bunu kullanarak Baas partisinde ve ordudaki kendisine olan desteği artırmıştır. Cedid yöntemi ordu tarafından, orduyu etkisizleştirmek için siyasi düzenlemeler yapmak ve mağlubiyete sebep olmakla suçlanmıştır. Durumdan iyi yararlanan Hafız Esad ekonomik durumu kötüleştirmesine rağmen orduyu güçlendirerek, yetkilerinin arttırılmasını talep etmiştir. İleride kendisine karşı kullanılabilinecek Baas Partisi'nin askeri kuruluşlarını kendi

komutasına bağladıktan sonra parti ve ordudaki muhtelif rakiplerini tasfiye edip yerlerine kendi taraftarlarını yerleştirmeye yönelmiştir. Salah Cedit ile Hafız Esad arasındaki ilk kriz 1968'de, Hafız Esad'ın genelkurmay başkanlığına Cedit'in adamı olan Ahmed Süveydani'nin yerine kendi adamı olan Mustafa Talas'ı getirmesi ile çıkmıştır. Ardından Esad'ın kendisine bağlı bir istihbarat ağı da kurması ve kendi adamlarını önemli görevleri getirmesi, güç dengesinde ibreyi, Baas'ın siyasi kanadından, askeri kanadına ve orduya çevirmiştir. Ordudaki kilit noktalarda bulunan Cedit taraftarı kişilerin tasfiyesini sürdürmeye devam eden Hafız Esad'ın, 1966'darbesi sonrasında ordudaki görevlerini bırakarak Baas'ın siyasi kanadını kontrol etmeyi tercih eden Salih Cedit'e karşı en büyük avantajı, Savunma Bakanlığı ve Hava Kuvvetleri Komutanı gibi iki önemli makamı işgal etmesinden dolayı taraftarlarına bol bol imtiyaz dağıtabilme imkanına sahip olması olmuştur. 1968'de Baas'ın dördüncü kongresinde Esad, muhtemel rakipleri durumundaki Başbakan Yusuf Zuayyin ile Dışişleri Bakanı İbrahim Makhus'u oyuna getirerek tutuklatıp kendi adamlarını hükümette göreve getirmeyi başarmıştır (İHH,2008.b).

Aslında Cedit ile Esad arasındaki temel çelişki konusu Filistin sorunundan kaynaklanan görüş farklılıkları ile ideolojik düşüncelerin uyumsuzluğu olmuştur. Cedit 1967'deki yenilgiden sonra Filistinli silahlı örgütleri destekleyerek İsrail'e karşı mücadeleyi düşünürken Esad böyle bir düşüncenin tehlikeli ve uluslararası alanda Suriye'yi yalnızlığa iten bir yöntem olduğunu düşünmüştür. Ayrıca böyle bir yöntemin İsrail'in saldırılarına hedef olma riski taşıdığını ve 1967'yenilgisinin üzerinden fazla bir zaman geçmemişken muhtemel bir saldırının da kendi iktidarlarının sonu olacağını dolayısıyla İsrail'e karşı bütün Arap devletleriyle beraber hareket etmek gerektiğini savunmuştur. Mevcut ekonomik durumu ve İsrail yenilgisini iyi işleyen Esad, Cedit'e karşı eleştirilerini arttırınca Baas filen ikiye bölünmüştür. 1968'de darbe teşebbüsünde bulunan Esad başarılı olamasa da Baas'daki çatlağı büyüttüğünden gittikçe güç kazanmıştır. Bu sırada İsrail, Hama ve Şam civarında bulunan Filistinli grupların kamplarına hava saldırısı düzenlediğinde, Esad bunu bahane ederek 1969'da Baas'ın ordudaki Faaliyetlerini durdurmuştur. Böylece Cedit'in orduyla ilişkisi tamamen koparılmıştır (İHH,2008.b).

Esad, Şam'da kilit noktaları kontrol altına aldıktan sonra Baas'ın ve hükümetin yayın organları ile Şam radyosunu kontrol altına aldı. Baas yönetimi kongreyi acilen toplayarak yeni bir yönetim oluşturuldu. Fakat yönetimin politbürosuna Esad ve Talas dâhil edilirken Cedid dışarıda bırakılmıştır. Salah Cedid, Esad'a ya Savunma Bakanlığı ya da Hava Kuvvetleri Komutanlığından birini bırakmasını aksi takdirde yaptırım uygulanacağını bildirdi (İHH,2008.b).

Cedid, Marksist hiçbir konuda radikal sol çizgiden taviz vermeyen bir yapıya sahipken, Esad sosyal ve ekonomik meselelerde ılımlı sosyalist bir görüşe sahip ve gerçekçi bir dış politikayı savunmaktaydı. Bu farklılık 1970'de Ürdün'de meydana gelen olaylarda net bir şekilde ortaya çıktı. Cedid yönetimi, Ürdün'de Filistinli grupların eliyle iktidarı değiştirmeye kalktığında, Esad, Suriye birliklerinin Irak ve Ürdün karşısında ağır kayıplar vermeleri pahasına, Cedid'e destek vermeyerek, Cedid'le ipleri tamamen kopardı. 28 Eylül 1970'de Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdünnasır'ın ölümünden sonra, Mısır, Libya ve Sudan bir Arap Federal Birliği kurma kararı aldıklarında, Esad, Suriye'nin güvenliği için ittifaka katılmayı avantajlı görürken, Cedid buna karşı çıktı. Esad bunun üzerine Cedid taraftarlarını tutuklatmaya ve Cedid'e taraftar olabilme ihtimali olan tüm askerleri ya uzaklaştırdı yada yerlerini değiştirdi. Esad'ın bu uygulamaları karşısında Cedid'in yardımcılarında Atasi, Devlet Başkanlığı ve Başbakanlık görevlerinden istifa ederek Esad'ı Baas Kongresini toplantıya çağırarak zorunda bırakmıştır. Kongre siyasilerin gücünü ispatlamak için Esad ve Talas ordu ve hükümetteki görevlerinden uzaklaştırma kararı aldığında Esad, başta Cedid olmak üzere Baas'ın önde gelen yöneticilerini tutuklatarak Partiyi ve Hükümet bürolarını ele geçirdi. Kendine yakın isimlerden oluşan geçici bir yönetim oluşturdu ve Ahmet el-Katip'i Devlet Başkanlığına getirtti. Ahmet el-Katip Esad'ı hükümeti kurmakla görevlendirdi. Şubat 1971'de geçici yönetim tarafından Halk Konseyi üyeleri atandı. Halk Konseyi'de Esad'ı Başkanlık için aday gösterdi. Tek aday olarak seçilen Esad, darbeci olarak görünmek istemediğinden 12 Mart 1971'de bir referandum yaptırarak meşruiyet kazanmaya çalıştı. Referandumda % 99 oy alan Esad'ın, Suriye'yi 2000'e kadar yönetecek iktidarı başlamış oldu (Arı, 2005:278; İHH,2008.b).

1973'te İsrail'e karşı Mısır'la birlikte ülkesini savaşa soktu. Ancak Suriye yenildi ve Golan tepelerini kaybetti. 1979'a kadar Mısır ile birlikte hareket etti. Ancak Mısır'ın İsrail'le anlaşması üzerine Mısır'la yollarını ayırarak İsrail'e karşı sert bir politika gütmeye başladı.

Esad SSCB ile ilişkilerini geliştirerek bu ülkeden aldığı destekle askeri ve ekonomik olarak ülkesini belli ölçüde kalkındırdı. Ürdün'den çıkarılan ve Lübnan'a yerleşen Filistin sorununun sembolü FKÖ'nü destekleyerek kontrolüne almak ve bu vesileyle Arap dünyasında lider olmak istiyordu. 1976'da Lübnan'daki iç savaşı sona erdirmek amacıyla Lübnan'a girdi ancak hem FKÖ Suriye'nin güdümüne girmeyi reddetti hem de diğer Arap ülkeleri buna karşı çıktılar. FKÖ ile arası açılan Esad, diğer Filistinli grupları desteklemeye başladı. İsrail'in 1982'de Lübnan'a girmesi üzerine kuzeydeki eski yerine çekildi. 1980'lerin başında SSCB ile ilişkileri en üst düzeye çıktı ve İsrail karşısında önemli bir güç haline geldi. Esad yönetimi Irak'la ittifak kuramayınca aralarında sorun çıktı ve İran'a yöneldi. İran-İrak savaşında İran'ı destekleyen Suriye, PKK, su, Hatay gibi konulardan dolayı Türkiye ile ilişkileri hep gergin oldu.

1982'de Müslüman Kardeşler Örgütü'nün muhalefetinin yükselmesi karşısında temizlik harekâtına girişti. Kardeşi Rıfat Esad bu süreçte büyük bir şiddet eylemine girişerek özellikle Hama kentinde binlerce insanın ölümüne sebep oldu. Ancak 1984'te kardeşinin başarısız darbe girişimiyle sarsıldı. Hafız Esad annesinin araya girmesiyle Kardeşi Rıfat Esad'ı affederek yurt dışına sürdü (İHH, 2008.b).

Soğuk Savaşın bitimiyle ABD ile ilişkilerini yumuşatmaya başladı. Körfez krizinde Irak'ın karşısında durarak ABD'ye de mesaj veren Esad, Madrid Konferansıyla işgal altındaki topraklarını kurtarmak ümidiyle ABD'nin öncülüğünde İsrail'le masaya oturdu. Dönem dönem kesilerek devam eden görüşmeler 2000'e kadar devam etti ancak başarısızlıkla sonuçlandı.

Esad'ın kendisinden sonraki dönem için yerine geçmesini düşündüğü büyük oğlu Basil 1994'te şüpheli bir trafik kazası sonucu ölmesi Esad'ı en çok sarsan olay oldu. Çok büyük özenle yetiştirdiği oğlu ölünce, Avrupa'da göz doktorluğu eğitimi alan küçük

oğlu Beşar'ı ũlkeye çağırdı. Hızlı bir eğitimle yerine hazırlamaya başladı. Kardeşi Rıfat annesinin cenazesine katılmak için Hafız Esad'ın izniyle 1992'de Suriye'ye döndükten sonra tekrar tehlikeli bir duruma gelmişti. Ancak Hafız Esad'ın devlet kadrolarını kontrolünde tutması Rıfat'a iktidar olma şansı vermedi. 1971, 1978, 1985, 1991 ve 1999'da toplam beş defa devlet başkanlığına seçilen Hafız Esad 10 Haziran 2000'de öldü.

2. 1. 8. 2. Siyasi Kişiliği

ABD Dışışleri eski Bakanı Henry Kissinger, Hafız Esad'ı hem ihtiraslı, hem ihtiyatlı; hem ideolojik, hem realist olarak tanımlamaktadır.(Quandt, 1975; Mo'az, 1995:144) İsrail gibi bir düşmana sahip olmak, ABD gibi bir gücü karşısına almak ve Ortadoğu gibi bir coğrafyada Suriye gibi bir devleti 30 yıl boyunca yönetmek ancak Henry Kissinger'in sıraladığı sıfatlara sahip birinin yapabileceği bir iştir.

Özellikle iktidara geliş sürecinde Baas içerisinde ne zaman nasıl ve kiminle birlikte davranması gerektiğini iyi tespit ederek iktidarı elde etmeyi başarması ve istikrarsız bir ũlkede 30 yıllık bir istikrarı tesis etmesi Hafız Esad hakkında birçok ipucu vermektedir.

Hafız Esad iktidara geldikten sonra darbeci bir general imajından kurtulmak için darbe sonrasında referandum yaptırarak iktidarını halka dayandırmaya çalışmıştır. Ancak 1973'te hazırlattığı anayasa ve devamında kurduğu sistemle ũlkenin yargı, yürütme, yasama ve askeri konularında çok büyük yetkileri kendinde toplayarak Suriye'de mutlak bir güç elde etmiştir. Esad liderlik yeteneği olan, ileri görüşlü, durumu kavrayan ve ona göre davranabilen, kararlı, kararları hemen alıp hemen uygulayabilen ve satranç tahtasında yeni realiteleri de hesaba katabilen bir lider olmuştur (Kershner, 2003).

Esad sosyal ve ekonomik meselelerde ılımlı sosyalist bir görüşe sahip ve gerçekçi bir dış politikayı savunmaktaydı. Hedeflerine ulaşmaya çalışırken realist davranan Esad inatçı ve kararlı tutumunu dış politikaya da yansıtırmıştır. Bu realist kişiliğinin eseri olarak bir taraftan Arap birliğini savunurken öte taraftan bir Arap ũlkesi olan Irak'a karşı İran'la veya Körfez Savaşında ABD ile hareket edebilmiştir. Esad ile İran

arsındaki bu ittifak ve işbirliği, ideolojik bir ortak kökten kaynaklanmamış, aksine Esad dinamik çıkar ilişkisinin varlığından dolayı, ideolojik temelleri farklı olmasına rağmen İran'ı, ideolojik ve etnik olarak türdeş olduğu Irak'a tercih etmiştir. Keza İsrail'e karşı uzun süre sert bir politika yürüten Esad, Soğuk Savaşın bitmesinden sonra bu tavrını yumuşatarak daha ılımlı bir çizgiye gelebilmiştir. Yine Arap ülkelerinin İsrail'le anlaşmalarını sert bir dille eleştirirken kendisi de İsrail'le görüşmeler yapmıştır (Cleveland, 2004:400-406).

2. 1. 8. 3. Hafız Esad Dönemi Suriye Dış Politikasının Ana Hatları

Bağımsızlığını kazandığı 1946'dan Hafız Esad'ın iktidarı tamamen ele geçirdiği 1970'e kadar birçok darbe yaşayan Suriye'nin bu döneme kadarki dış politikası tamamen iç politikadaki gelişmelere göre şekillenmiştir. Ancak Esad'ın iktidara gelmesi ile içerde istikrarın sağlanması dış politikayı da etkilemiş, iktidara geliş sürecinde meselelere ideolojik yaklaşan yeni kadro, iktidara geldikten sonra ideolojik yaklaşımları bir tarafa bırakarak dış politikada realist davranmışlardır.

Esad dönemi Suriye dış politikasının genel olarak yoğunlaştığı konular ulusal güvenlik, bölgesel güç olma (Iacovou, 2003) ve İsrail işgalindeki toprakların geri alınması konuları olmuştur. Özellikle İsrail endeksli dış politika hamleleri Esad'ın dış politika çizgisinin karakteristik özelliği olmuştur. Mısır'ın Camp David anlaşmasıyla Arap bloğundan ayrılmasından sonra, İsrail karşısında kararlı ve sert bir politika yürütmesi Araplar arasında Esad'ın prestijini artırırken, Suriye'de oluşturduğu azınlık iktidarı için ise meşruiyet kaynağı olmuştur.

İsrail'in ABD ile müttefik olması Esad'ı SSCB'ye yönlendirmiştir. Soğuk Savaş döneminin koşullarını iyi tahlil ederek, iki büyük güç arasındaki rekabetten mümkün mertebe faydalanmaya çalışmıştır. Bu dönemde SSCB ile yakın ilişkiler kurarak kısa zamanda askeri olarak Ortadoğu'da önemli bir güç haline gelmiştir. İsrail'le mücadelesinde kendisini Arapların son kalesi olarak gören Hafız Esad, amacına ulaşmak ve karşısındaki güce baskı uygulamak için terör örgütlerini ve Filistinli grupları desteklemiştir.

Ancak SSCB'ye olan bağımlılık Soğuk Savaş'ın bitmesiyle Suriye'yi zor durumda bırakmıştır. Rusya'da Gorbaçov'un göreve gelmesinden sonra SSCB'nin Ortadoğu politikasında değişiklikler yaşanınca, Başta ABD ve İsrail olmak üzere diğer bölge ülkeleriyle ilişkilerini Soğuk Savaş dengelerine göre ayarlayan Esad'ı bu politikalarını gözden geçirmek zorunda bırakmıştır. İran-İrak Savaşı'ndaki İran tarafını tutması ve Lübnan sorunundan dolayı Arap dünyasında yalnızlaşan Esad yönetimi, Arap ülkeleriyle ilişkilerini düzeltmeye çalışmıştır (Amanov, 2004:233).

İrak'ın Kuveyt'i işgali ise Hafız Esad'a Batı'yla ilişkilerini düzeltme fırsatı vermiştir. Ancak nispeten düzelen ilişkilerin barışla taçlandırılması için başlatılan Madrid Konferansı sürecinde (Amanov, 2004:233) Esad yıllardır taviz vermediği konuları bile müzakere etmeye başlamasına ve barışa istekli olmasına rağmen bu çetrefilli sorun çözülememiştir.

2. 1. 8. 3. 1. Esad Doktrini

Hafız Esad daha iktidara gelmeden önce Cedid ile arasındaki görüş ayrılıklarından biri de iki liderin İsrail'le ilişkilerdeki yöntemleriydi. Cedid Filistinli silahlı örgütleri destekleyerek İsrail'e karşı mücadeleyi düşünürken Esad tüm Arap ülkelerinin savaşta da barışta da uyum içerisinde çalışarak İsrail'le mücadele etmeleri gerektiğini ve Suriye'nin de bu sürece liderlik edebileceği görüşündeydi. "Esad Doktrini" olarak nitelendirilen bu görüş hem Baas'ın ve dolayısıyla Hafız Esad'ın hedeflerinden olan Arap birliğini vurgulamakta, hem de büyük Suriye idealine göndermede bulunmaktadır.(Amanov, 2004:204).

Hafız Esad bu görüşüne uygun olarak uzun süre Arap ülkelerinin bireysel olarak İsrail'le anlaşmalarını engellemeye çalışmıştır. Bu çerçevede başta Ürdün ile Filistin olmak üzere diğer Arap ülkelerinin İsraille anlaşmalarına engel olmuştur. Çünkü Golan tepelerini kurtarmaya çalışan Esad'ın Arap ve İslam dünyasının desteğini sağlamak için kullandığı en büyük koz Filistin halkının haklarının iadesiydi. Olası bir anlaşma Suriye'yi büyük ölçüde yalnızlaştıracaktı. Ancak Arapların birlikte davranması

durumunda İsrail'den daha fazla taviz koparacakları konusunda tutarlı olan Esad Doktrini, Mısır'ın, Lübnan'ın, Ürdün'ün ve Oslo Anlaşmasıyla Filistin'in İsrail'le masaya oturmaları ile başarıya ulaşmamıştır.

Ancak hedeflerine tam olarak ulaşamamış olsa bile, Hafız Esad, İsrail karşısındaki tutumu nedeniyle Ortadoğu'da gerçekleşecek muhtemel bir barış için Suriye'yi vazgeçilmez duruma getirmiştir. Kissinger "Ortadoğu'da Mısır'sız savaş, Suriyesiz barış olmaz" şeklindeki ifadesi Suriye'nin bu durumunu ortaya koymaktadır.

BÖLÜM 3: BEŞAR ESAD DÖNEMİ SURİYE–TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

3. 1. Türkiye-Suriye İlişkilerinin Gelişimine Zemin Hazırlayan Gelişmeler

Türkiye ile Suriye arasında tarihi, dini, coğrafi, ekonomik, kültürel ve sosyal alanlarda sıkı bağların varlığına rağmen, ilişkileri karşılıklı güvensizlik ve tehdit algılamaları üzerine oturtan ön yargılar, Hatay Sorunu, Soğuk Savaş döneminde farklı kamplarda olmaktan kaynaklanan sorunlar, Fırat ve Asi Nehirlerinden kaynaklanan sorunlar, ABD ve İsrail’le ilişkiler, PKK ve diğer terörü örgütleri gibi sorunlardan dolayı iki ülke ilişkilerinin düzeyi bu bağların gerektirdiği kadar olmamıştır.

Ancak Soğuk Savaş’ın bitiminden itibaren uluslararası alanda oluşan kargaşa ortamı ülkelerin yeni dönem politikalarının kısa bir dönem belirsiz olmasına sebep olmuştur. Birinci Körfez Harekâtı ile başlayan ve 11 Eylül 2001’de ABD’yi hedef alan terör saldırıları ile ivme kazanan ve netleşmeye başlayan ABD’nin yenedünya düzeni(Özkan, 2006:15), birçok ülkenin başka ülkelerle olan ilişkilerinde değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda daha çok Soğuk Savaş şartlarına göre şekillenen ve aradaki sorunlardan büyük ölçüde etkilenen Türkiye-Suriye ilişkileri, 1990’ların sonunda değişme sinyalleri vermiş ve 11 Eylül sonrasında başlayan süreçte manzaranın tam olarak netleşmesiyle de tamamen değişmiştir. Doksanların sonundan itibaren başlayarak Türkiye-Suriye ilişkilerindeki değişime zemin hazırlayan bir çok sebep ortaya çıkmıştır. Bugünkü ilişkilerin seyrinin daha iyi anlaşılması için ilişkilerdeki değişime zemin ihzar eden meselelerin ayrıntılarıyla ele alınması daha yararlı olacaktır.

3. 1. 1. Liderlik Faktörü: Beşar Esad

3. 1. 1. 2. Hayatı/İktidara Gelişi

Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad’ın ölümü üzerine Suriye Devlet Başkanlığı görevine, 11 Eylül 1965’te doğan Hafız Esad’ın küçük oğlu Beşar Esad, gelmiştir. Beşar Esad, Şam’da seçkin sınıfa mensup ailelerin çocuklarının gittiği Fransız eğitimi veren Hürriyet Koleji’ni ve akabinde tıp fakültesini bitirmiştir. Göz doktorluğu stajı için İngiltere’de

bulunduğu sırada babasının yerine geçmesine kesin gözle bakılan ağabeyi Basil'in, 1994'te şüpheli bir trafik kazasında ölmesi üzerine Suriye'ye geri dönmüştür (Radikal, 2001).

Aslında Hafız Esad'ın asıl veliahdı büyük oğlu Basil'di. Babası tarafından Binbaşı rütbesiyle Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı Komutanlığı'na getirilerek iktidara hazırlanan Basil, 21 Ocak 1994'de Şam'da şüpheli bir trafik kazasında ölünce, Hafız Esad'dan sonra, yerine kimin geçeceği tartışılmaya başlandı. Çünkü daha önce Esad ailesi içinde iktidar mücadelesi yaşanmıştı. 1983'te kalp krizi geçiren Hafız Esad, Sünni muhalefeti sindirmekle görevlendirdiği kardeşi Rıfat Esad'ın darbe girişimiyle sarsıldı. Muhalefeti susturmada ağabeyinin yanında yer alan ve iktidarın her türlü nimetinden faydalanan ve Suriye ordusu dışında kendisine özel birlikler kurmasına izin verilecek kadar güven duyulan Rıfat Esad'ın bu tutumu Hafız Esad için bir yıkım olmuştu. Ancak Hafız Esad kendi kurduğu sistemdeki kendisine sadık üst düzey generallerin çabalarıyla iktidarını koruyabilmişti. Annesinin arya girmesiyle kardeşi Rıfat Esad'ı affeden Esad onu önce Moskova'ya oradan da Paris'e sürdü ve Rıfat'a bağlı birlikleri dağıtıp ordudaki yandaşlarını tasfiye ederek tehlikeyi bertaraf etti. Ancak 1992'de annesinin ölümünde Hafız Esad'ın izniyle Suriye'ye dönen Rıfat Esad'ın bazı davranışları iktidar hürsundan bir şey kaybetmediğini gösteriyordu (İHH, 2008.c).

İşte böyle bir ortamda Hafız Esad'ın tüm umutlarını bağladığı büyük oğlu Basil'in ölmesi Hafız Esad'ı telaşlandırdı. İngiltere'de göz doktorluğu altında staj yapan küçük oğlu Beşar'ı Suriye'ye getirdi. O dönemde 28 yaşında olan Beşar'ı kendinden sonrası için, hazırlamaya başlayan Hafız Esad, Beşar'ı Askeri Akademi'ye göndererek askerlik alanında ve Muhacirun Sarayı'nda yanına alarak, devlet yönetiminde tecrübe kazanmasına çalıştı. Suriye'ye döndükten sonra diğer Arap ülkeleriyle kendi başına ilişkiler kuran, Beşar Esad'ın veliahtlığı ağır basınca oğlu Sümer ile farklı yapılanmamış gibi hareket eden, Suriye'nin klasikleşmiş dış politikasından farklı açıklamalar dillendiren ve Avrupa'dan yayın yapan Arab News Network adlı bir kanal kurup başına oğlu Sümer'i getirerek Beşar Esad'ı eleştiren Rıfat Esad, Hafız Esad tarafından 1998'de tüm resmi görevlerinden alındı. Bu tutumundan vazgeçmeyen Rıfat-Sümer Esad'a karşı harekete geçen Hafız-Beşar Esad, Rıfat Esad'ın Lazkiye'deki evine

bir çok kişinin ölümü ile sonuçlanan bir operasyon düzenledi. Ancak Rıfat Esad ülkenin ikinci adamı olarak görünse de sadece Hafız-Beşar Esad ikilisiyle değil, aynı zamanda uzun yıllardır Hafız Esad'ın yanında yer alan ve iktidarın devamında çıkarı olan üst düzey yönetici ve generallerle de çatışma halindeydi. Öyle ki 2000'de ölen Hafız Esad'dan sonra sistemin kendisi Beşar Esad'ı göreve getirmiş ve Rıfat Esad istediği desteği bulamayacağını bildiğinden herhangi bir harekete girişmemiştir (İHH, 2008.c).

Beşar Esad'ın iktidara geliş sürecine baktığımızda üç sürecin işlediğini görmekteyiz. Yönetim ve liderlik deneyimini kazandırma, rakiplerini ortadan kaldırma ve meşruiyet kazandırma. Beşar Esad'ın askerlik eğitimi almasıyla bu süreç başlamış oldu. İlk olarak zırhlı birlikler okulunda dönem birincisi olarak Kurmay Binbaşı rütbesiyle mezun olmuştur. 1996'da yarbaylığa terfi eden Beşar Esad, 1999'da Albaylığa yükselerek daha önce ağabeyi Basil'in yürüttüğü Cumhuriyet Muhafız Alayı Komutanlığına getirilmiştir. Bir taraftan Askeri eğitim alırken, bir yandan da dış politika ile ilgilenmeye başlamıştır. Bu çerçevede Lübnan ile ilgilenmeye ve dış gezilere çıkmaya başlamıştır. Öte taraftan basında daha fazla öne çıkmaya, röportajlar vermeye başlayarak ileriki yıllarda geleceği makamına meşruiyet sağlamaya çalıştı. Ayrıca yolsuzluklarla mücadele edebilecek, reformcu, ekonomiyi düzeltebilecek ve Batı ile ilişkileri normalleştirebilecek bir lider olarak halka sunuldu (Zisser, 2000).

Beşar Esad'ın göreve hazırlanması sürecinin en önemli ayaklarından birisi de potansiyel rakiplerin ortadan kaldırılması olmuştur. Kilit konumda bulunan ve güvenilmeyen kişiler ya yolsuzlukla suçlanarak tutuklanmış, ya görevden alınmış ya da zorunlu emekliliğe zorlanmışlardır. Bu çerçevede başta Genelkurmay Başkanı Hikmet Şehabi olmak üzere birçok üst düzey askeri ve istihbarat görevlisi çeşitli bahanelerle görevden alınmışlardır. Siyasi olarak da Abdülhalim Haddam pasif bir konuma getirilmiş, on üç yıldır hükümet olan kabine ekonomide yetersiz oldukları gerekçesiyle istifaya zorlanmıştır. Hatta Başbakan Mahmut Zubi yolsuzlukla suçlanmış ve mal varlığına el konulmuştur. Zubi iddialar karşısında intihar etmiştir. Bir taraftan tasfiyeler yapılırken bir yandan da sadık olan üst düzey görevlilerin konumları yükseltilmiştir. Hatta Talas ve Aslan'ın görevlerini devam ettirebilmeleri için emeklilik yaşını 70'e çıkarmışlardır. Bu gibi adımlar atılarak iktidara hazırlanan Beşar Esad'ın göreve gelişi, "Hafız Esadın

ölüm haberini televizyondan verilirken, haberin kesilerek Mecliste Devlet başkanlığı yaşının en az 34 olması gerektiği şeklindeki düzenlemenin oylamasına geçilmesi”(Zaman, 2000) kadar hızlı olmuştur. Bu sırada 34 yaşında olan Beşar Esad mecliste adaylığı kabul edilmiş ve yapılan seçimlerde oyların %97,29’unu alarak Devlet Başkanlığına seçilmiştir. Seçildikten sonra en çok merak edilen konu ise babasının 30 yıl boyunca iktidarda kalmayı başardığı gibi, Beşar Esad’ın da başarıp başaramayacağı olmuştur (Orhan, 2000).

3. 1. 1. 3. Politikaları

Beşar Esad, göreve geldiğinde özellikle; rüşvetle mücadele, ekonomik altyapının geliştirilmesi ve ülkenin modernleşmesi konularıyla ilgili ilerde bir değişimin yaşanacağına dair sinyaller vermiştir. Göreve geldiği ilk dönemlerde gerçekten de bu üç sürecin işlediği görülmektedir.(Orhan, 2000) Ancak ilerleyen yıllarda Başar Esad’ın iç politika tercihleri dış politikanın önceliklerine göre şekillenmiştir. (Miş, 2007:313)

Daha Hafız Esad hayattayken ülkenin yeniden yapılanması ve yolsuzluklarla mücadele gibi konulardan söz etmesi, onun farklı bir başkan olacağı beklentisini güçlendirmiştir. Daha yemin töreninde açıklık ve şeffaflık sözü vermesi, göreve gelir gelmez hapisanelerdeki siyasi tutuklular serbest bırakması, basına bazı serbestliklerin verilmesi beklentileri daha da arttırdı. “Üç kişi Suriye’de bir araya geldiyse biri Muhaberat elemanıdır” inancı, yerini daha fazla özgürlük isteyen siyasi toplantılara bırakmış ve ekonomide de reform arayışına gidilmiştir. Ancak bu olumlu gelişmeler Filistin’de başlayan İkinci İntifada ile yaklaşan Irak Savaşının belirsizliğinde yavaşlamaya başlamıştır (Orhan, 2000). Dış politikanın öncelikleri içerdeki gelişmelerin önüne geçmiştir. 11 Eylül saldırılarından sonra ABD’nin “ya karşımızdasınız, ya yanımızda” politikasıyla saldırgan bir tutuma girmesi ve hemen akabinde terör bahanesiyle Afganistan’ı vurması, teröre destek veren ülkeler listesindeki Suriye’yi tedirgin etmiştir. 2003’te ABD’nin Irak’ı işgali ile ABD ile komşu haline gelen Beşar Esad yönetimi için sıkıntılı dönemler başlamıştır. ABD’nin Ortadoğu’yu yeniden şekillendirme isteği ABD ile ilişkileri gergin olan Şam yönetimini yeni arayışlara itmiştir. Irak işgalinden sonra Suriye ve İran üzerindeki baskılarını arttıran ABD, her

vesileyle Suriye'yi suçlamaya başlamıştır. Teröre destek, kitle imha silahları, Iraktaki durum ve Lübnan gibi birçok konuda ABD'nin suçlamaları ve baskılarıyla karşılaşan Esad yönetimini asıl zor durumda bırakan ve uluslararası alada izolasyona sebep olan olay ise Lübnan eski Başbakanlarından Refik Hariri'nin 14 Şubat 2005'te bir suikast sonucu öldürülmesi olmuştur.

Hariri, eskiden Suriye ile iyi ilişkilere sahip olmasına rağmen 2004'ten itibaren Suriye'de uzaklaşmaya başlamıştır. Aynı zamanda ülkenin en zenginlerinden olan Hariri, Suriye taraftarı Devlet Başkanı Emil Lahud'un görev süresinin Suriye'nin baskısıyla uzatılması üzerine Lübnan'daki Suriye karşıtı Hıristiyanlar ve Dürziler ile yeni bir cephe oluşturmuştu. ABD ve Fransa'nın desteklediği bu cephenin 2005'te yapılması düşünülen seçimlerden galip çıkacağı beklenirken bu suikastın gerçekleşmesi gözleri Suriye'ye çevirmiştir. Çünkü böyle bir durum Suriye'nin, Lübnan'daki menfaatlerini tehlikeye atacağından bu suikastın Suriye tarafından, Lübnan'daki uzantılarına yaptırıldığı şeklinde algılanmıştır. Başta ABD ve Fransa olmak üzere tüm Batıdan sert eleştiriler alan Suriye, Suudi Arabistan ve Mısır olmak üzere çoğu Arap ülkelerinin desteğini de kaybetmiştir. Bu olay Suriye'ye yönelik baskı politikalarına meşruiyet kazandırmak isteyen ABD'ye fırsat vermiştir.

Hariri suikastı sonrasında BM Güvenlik Konseyi'nin 7 Nisan 2005 tarihinde aldığı 1595 sayılı kararla bir komisyon oluşturmuştur. Almanya vatandaşı Başsavcı Detlev Mehlis'in, söz konusu Soruşturma Komisyonu'nun başkanı olmasından dolayı komisyonun hazırladığı rapor, Mehlis Raporu olarak anılmıştır. Komisyon, Haziran 2005'te suikastla ilgili soruşturmasına başlamış ve yapılan soruşturma neticesinde, içinde Lübnan ve Suriye üst düzey yetkililerinin de bulunduğu yaklaşık 400 kişinin sorgulanmasıyla hazırlanan rapor'da Suriye'nin suçlanması ve birçok üst düzey Suriyeli yetkilinin suçlanması ABD'ye istediği fırsatı verirken Suriye'yi saran çember ise gittikçe daralmıştır. Hariri suikastı sonrasında uluslararası alanda artan baskılar sonucu Suriye 2005'te Lübnan'daki askeri varlığına tamamen son vermek zorunda kalmıştır. Ancak Esad bu yalnızlıktan kurtulmak için İran ve Türkiye ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Yukarıda da ifade edildiği gibi göreve geldiğinde iç politikada demokratikleşme sinyalleri veren Esad, 2001'den itibaren dış politika çıkmazlarından

dolayı istediklerini gerçekleştirememiştir. Bu süreçte verilen özgürlükler kısıtlanmış, siyasi tutuklamalar artmış, nispeten artan basın özgürlüğü yeniden ortadan kaldırılmıştır. Demokratikleşme beklentileri boşa çıktığı gibi ekonomik hamleler de istenilen başarıya ulaşamamıştır. Bu bağlamda Hafız Esad ile Beşar Esad dönemi arasındaki fark sadece Türkiye ile ilişkilerin gelişmesi konusunda olmuştur. Çünkü dış politikada hareket alanı bulamayan Beşar Esad İsrail karşıtlığını devam ettirmekten başka çare bulamamış ve geleneksel çizgiyi sürdürmüştür (Orhan, 2007).

3. 1. 1. 4. Siyasi Kişiliği

Babasına nazaran tecrübesiz ve suni bir eğitimden sonra genç yaşta göreve gelen Beşar Esad, Hafız Esad'ın asker kökenli olması, birçok darbe görmüş olması ve iktidara geliş sürecindeki siyasi manevraları nazara alındığında daha dezavantajlı olduğu söylenebilir. Ancak iktidara gelmeden önce Hafız Esad'ın ona sadık bir yardımcı kadrosu hazırlayarak iktidarını sürdürme gibi bir sorundan kurtarması ise büyük bir avantaj olmuştur.

Ancak Beşar Esad uluslararası konjonktür karşısında zaman zaman bocalamış ve babasının hiçbir zaman yapmayacağı hataları yapabilmıştır. Örneğin 2002'de Suudi Arabistan'ın, Filistin Devletinin kurulmasına karşılık İsrail'in tanınmasını öngören barış planının konuşulduğu Beyrut'taki Arap Birliği zirvesinde, 'İsraillilerin her yerde meşru hedef olduğunu' ifade etmiştir. Oysa Hafız Esad, amansız bir düşman olsa da İsrail ile yeri geldiğinde barış masasına oturmaktan çekinmemiş ve uluslararası kamuoyunda olumsuz bir imaj oluşturacak bu tür söylemlerden her zaman sakınmaya özen göstermiştir. Keza Hafız Esad da açıkça Lübnan'daki Hizbullah'ı desteklemiştir ama Beşar Esad'ın aksine hiçbir zaman alelade bir şekilde Hizbullah lideri Nasrallah ile buluşmamıştır. Yine Hafız Esad, Suriye'nin bir eyaleti olarak gördüğü Lübnan'a resmi bir törenle hiç ayak basmamıştı ama Beşar Esad, Lübnan'a yarın devlet olduğunu vurgulayan resmi bir ziyarette bulunabilmıştır. Hafız Esad İsrail mağlubiyetlerinden sonra bile kendisini bölgede dikkate alıracak hamleler yapabilmekteydi. Genç Esad, belki başka amaçlarla, belki de deneyimsizliğinden babası gibi olmayı başaramamıştır veya en azından Suriye Hafız Esad döneminde hiç bu kadar aciz durumda olmamıştı.

Suriye'nin iç ve dış politikası göz önüne alındığında Beşar Esad, bazılarına göre, zaten babasından farkı yoktu, reformcu değildi, bazılarına göre de, eski Baasçıların ve Suriye'deki mevcut durumda menfaati bulunan çevrelerin gücünü kıramamıştır (Orhan, 2000).

3. 1. 2. Değişen Konjoktürel Yapı

II. Dünya Savaşı'ndan SSCB in dağılmasına kadar devam eden Soğuk Savaş dönemi boyunca ülkeler farklı nedenlerle bir bloğa dayanarak politikalar geliştirmişlerdir. Tarafların ve dolayısıyla politikaların statik olması anlamında, nispeten istikrarlı geçen bu dönem, Soğuk Savaş'ın bitmesi ve iki kutuplu düzenden ABD'nin liderliğindeki tek kutuplu düzene geçmesi ile son bulmuştur. SSCB'nin dağılmasından itibaren başlayan ve 11 Eylül 2001'e adar devam eden bir geçiş süreci yaşanmıştır. Bazılarının "en uzun on yıl"(Kut ve Gencer, 1999) olarak isimlendirdiği bu geçiş dönemi büyük kırılmalar, etnik ve dini çatışmaların yaşandığı bir dönem olmuştur.

Soğuk Savaş şartlarına göre politikalar geliştiren ülkeler yeni dönemde politikalarını gözden geçirmek zorunda kalmışlardır. Komşularıyla ilişkilerini bile Soğuk Savaş şartlarına göre ayarlayan ve bu şekilde çıkarlarını maksimize etmeye çalışan ülkeler, Soğuk Savaş argümanlarının artık geçersiz olduğunu, dolayısıyla yeni düzende zorunlu ilişkiler geliştirmenin ve eski sorunların bir şekilde halledilmesinin gerekliliğini görmüşlerdir.

Türkiye-Suriye ilişkileri açısından Soğuk Savaşın bitmesi ve ortaya çıkan yeni konjonktür olumlu gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Ancak yukarıda belirtildiği üzere, doksanlı yıllardaki geçiş döneminde hala eski politikalarını devam ettiren ülkeler, bu politikaların çıkarlarına hizmet etmediğini sonradan tam manasıyla fark etmişlerdir. Suriye ile Türkiye, aralarındaki soğuk Savaş dönemi sorunlarını doksanlı yıllar boyunca aynen devam etmişlerdir. Ancak Suriye, Türkiye'ye yönelik politikaları açısından, çift kutuplu sistemin bittiğini ve şartların değiştiğini, 1998'deki Öcalan krizi sırasında fark etmiştir.

Çatışma yönteminin Suriye'ye pek bir şey kazandırmadığı, olası bir sıcak çatışmanın Suriye'nin istediği Fırat sularını ve Hatay'ı Türkiye'nin elinden çıkaracak sonuçlar doğuramayacağı, aksine İsrail karşısında gittikçe zayıflayacağı,(Davutoğlu, 2004:40) Suriye tarafından anlaşıldığında, ikili ilişkileri normalleştirmeye başlayan süreç işlemeye başlamıştır. Aynı şekilde Türkiye'de de, Türkiye'nin komşularıyla sorunları devam ettirmesinin veya anlamsız bir şekilde dillendirmesinin Türkiye'ye sadece ayak bağı olduğu, dolayısıyla işbirliğinin geliştirilmesinin Türkiye'nin menfaatlerine daha uygun olacağı sık sık tartışılmaya başlanmıştır. İşte Soğuk savaş sonrası dönemde ortaya çıkan yeni uluslararası konjonktür Türkiye-Suriye ilişkilerinin geliştirilmesine zemin hazırlayan bir etken olmuştur.

3. 1. 3. PKK'nın İki Ülke İlişkilerinde Sorun Olmaktan Çıkması

Türkiye ile Suriye arasında var olan birçok soruna 1980'lerin başından itibaren PKK'da eklenmiştir. Osmanlı devletinin dağılmasından sonra ortaya çıkan ve yukarıda saydığımız sorunlar arasında PKK sorunu olmamasına karşın, 1980–1998 yılları arasında asıl sorunu, bu konu teşkil etmiştir. Bu dönemde ilişkilerin gerilmesine neden olan konu Suriye'nin PKK terör örgütüne her türlü desteği vermesi ve kendi topraklarında barındırması olmuştur.

İkinci bölümde belirtildiği gibi Türkiye özellikle 1990'ların ortasından itibaren PKK'ya karşı askeri olarak üstünlük sağladıktan sonra, Suriye'nin dış politikadaki dışlanmışlığından da yararlanarak PKK'nın merkezine yönelmiştir. Suriye'nin PKK'ya desteği konusunda 1990'ların sonlarında yaşanan gelişmeler iki ülke ilişkileri açısından önemli bir değişimi de beraberinde getirmiştir. Eylül 1998 tarihinde Orgeneral Atilla Ateş'in Suriye'yi PKK terör örgütüne verdiği destek konusunda Suriye sınırında yaptığı konuşma ile başlayan süreç, iki ülkeyi savaşın eşiğine getirdikten sonra PKK lideri Abdullah Öcalan'ın 9 Ekim 1998'de Suriye'den çıkarılması ile sonuçlanmıştır. 20 Ekim 1998'de de Türkiye ile Suriye arasında daha çok Suriye'nin PKK konusunda Türkiye'ye verdiği taahhütleri içeren Adana Mutabakatı imzalanmıştır (Fırat ve Kürkçüoğlu 2005:565-567).

Suriye anlaşma koşullarına bağlı kalarak PKK'ya verdiği desteği kesmesi, Türkiye ile işbirliği halinde PKK'lılara karşı operasyonlar düzenlemesi, bazı PKK'lıları Türkiye'ye teslim etmesi iki ülke ilişkilerini canlandırmıştır. Karşılıklı üst düzey ziyaretler yapan taraflar daha önce Türkiye'nin İsrail'le imzaladığı askeri anlaşmalarına benzer anlaşmalar imzalanmıştır (Fırat ve Kürkçüoğlu 2005:565-567).

İkili ilişkilerin normalleşmeye başladığı bir dönemde Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad'ın ölmesi ve Hafız Esad'ın cenaze törenine katılmak üzere Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in 13 Haziran 2000'de Şam'a gitmesi iki ülke ilişkilerinde yeni bir dönemin başladığının işaretini vermiştir. Türkiye'nin Hafız Esad'ın cenazesine en üst düzeyde katılması özellikle Suriye kamuoyunda Türkiye'ye karşı olumlu bir havanın oluşmasına sebep olmuştur (Erhan ve Kürkçüoğlu, 2005:567).

3. 1. 4. Hafız Esad'ın Cenaze Törenine Türkiye'nin Cumhurbaşkanı Seviyesinde Temsil Edilmesi

Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkiler, PKK konusunda iki ülke arasında imzalanan Adana Mutabakatı'ndan itibaren düzelmeye başlamasına rağmen, asıl ivmeyi Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad'ın ölümünden sonra yakalamıştır. Hafız Esad'ın 2000'de ölmesi Türkiye-Suriye ilişkilerinde yeni bir sayfa açmıştır. Hafız Esad'ın cenaze töreninde Türkiye'yi Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in temsil etmiştir. Türkiye'nin bu tutumu Suriye tarafından bir zeytin dalı olarak algılanmış ve memnuniyetle karşılanmıştır.

Aslında Öcalan'ın Suriye'den çıkarılması ve Adana Mutabakatının imzalanmasıyla PKK'nın ikili ilişkiler önünde bir engel olmaktan çıkması, iki ülkenin karar alıcılarında ilişkilerin geliştirilebileceği konusunda bir ümit oluşturmuştur. Türkiye-Suriye ilişkilerinin geliştirilmesi konusunda iki taraf da istekli olmasına karşın, aradaki güven ilişkisinin tam olarak sağlanamaması ve tarafların birbirini sınamasından dolayı bir süre ikili ilişkiler fazla gelişmemiştir. Ancak Hafız Esad'ın ölmesi ilişkilerin normalleşme sürecinin başlaması için bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. Türkiye'nin, cenaze

töreninde en üst düzeyde temsili Suriye'yi hem onure etmiş hem de ikili ilişkilerdeki normalleşme sürecine yeni bir ivme kazandırarak bu süreci hızlandırmıştır.

Beşar Esad'ın babasının cenazesine gelen Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'e "İlk dış gezimi Türkiye'ye yapacağım" demesine ve gezi programının açıklanmasına rağmen bazı sorunlardan ötürü program son anda ertelenmiştir.(Radikal, 2002.a) Ancak kısa bir süre sonra Suriye Başkan Yardımcısı Abdulhalim Haddam'ın Ankara'ya gönderilmesi ilişkileri daha da geliştirmiştir.

Hafız Esad'ın ölümünden sonra Suriye'de herhangi bir kargaşa çıkmadığı gibi, Hafız Esad'ın yerine oğlu Beşar Esad'ın Devlet Başkanlığı'na gelmesi iki ülke ilişkileri açısından olumlu bir dönemin başlangıcı olmuş ve iki tarafta da iyi bir fırsat olarak algılanmıştır. Yeni Devlet Başkanı Beşar Esad'da Türkiye ile ilişkilerini geliştirmek istediklerini ifade etmiştir. Hafız Esad'ın son dönemlerinde ilişkilerde sağlanan olumlu gelişmeler oğul Esad'ın iktidara gelmesiyle daha da artmıştır. Bu yöndeki beklentilere paralel olarak Beşar Esad'ın Türkiye'yi ziyaret etmesi gündeme gelmiş ve bu yönde çalışmalar başlatılmıştır. Bunun için ilişkilerin gelişmesi konusunda bir komite oluşturulmuştur.

3. 1. 5. Karşılıklı Üst Düzey Ziyaretlerin Artması

Türkiye açısından çok önemli bir sorun olarak görülen PKK terör örgütü konusunda Suriye'nin göstermiş olduğu olumlu yaklaşım sonrasında iki ülke ilişkileri arasında somut yakınlaşmalar olmuştur. Karşılıklı üst düzey ziyaretler ve en önemlisi daha önce İsrail'le imzalanan askeri işbirliği anlaşmalarına benzer askeri işbirliği anlaşmaları Suriye ile de imzalanmıştır. Bu gelişmelerden sonra Türkiye Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, Hafız Esad'ın cenaze törenine katılmak üzere 13 Haziran 2000 tarihinde Şam'a gitmiştir (Zaman, 2000).

Türkiye'den Hafız Esad'ın cenaze törenine en üst düzeyde katılımın olması, özellikle Suriyeli yetkililer içerisinde Türkiye'ye bakış açısından çok olumlu bir havanın oluşmasını sağlamıştır. Bu gelişmelerden sonra Amerika'nın baskısını üzerinde

hisseden ve bölgede ittifak arayışı içinde olan Suriye, Türkiye ile ilişkileri daha da geliştirmek üzere Hafız Esad'ın cenaze töreninden hemen sonra Suriye Başkan yardımcısı Abdulhalim Haddam'ın Ankara ziyareti çok başarılı geçmiş, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer Beşar Esad'ı Türkiye'ye davet ettiğini başkan yardımcısı aracılığı ilemiştir (İHH, 2008.a). Bu gelişmelerden sonra 2002 Haziran ayında Suriye Genelkurmay Başkanı Turkmani Türkiye'yi ziyaret etmiş ve ziyaret sırasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Çerçeve Anlaşması ile Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır.

İlişkiler, dış politikada “komşularla sıfır problem” yaklaşımını benimseyen Ak Partinin Kasım 2002'de iktidara gelmesi ile iyice gelişmiştir. Türkiye-Suriye ilişkileri 2003 yılında yapılan karşılıklı üst düzey ziyaretlere sahne olmuştur. Aslında ziyaretlerin sebebi Türkiye-Suriye ilişkilerinin geliştirilmesinden ziyade, Irak'ta giderek daha güçlü biçimde hissedilen Amerikan müdahalesinden kaynaklanıyordu. Irak'taki soruna barışçı bir çözüm bulunması için Irak'a komşu olan Türkiye, Suriye, Ürdün, İran, Suudi Arabistan ve Mısır dışişleri bakanlarının önce İstanbul'da ardından Suriye'nin başkenti Şam'da yaptıkları toplantılar ikili temaslara da zemin hazırlamıştır (İHH, 2008.a).

İki ülke arasındaki yakınlaşmayı gösteren gelişmelerden biri de Suriye Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Faruk Şara'nın, 13–14 Ocak 2003'te Türkiye'ye gerçekleştirdiği ziyarettir. Ziyaret sırasında iki ülke ilişkileri, bölgesel ve uluslararası konular ele alınmış, ayrıca Türkiye Dışişleri Bakanlığı ile Suriye Dışişleri Bakanlığı arasında İstişare Mekanizması Kurulmasına İlişkin Protokol imzalanmış, Suriye tarafı PKK'dan sonra KADEK'i de terör örgütü olarak gördüğünü ifade etmiştir (Cumhuriyet, 2003).

Askeri ve siyasal alanda ortaya çıkan yakınlaşma ekonomik alana da yansımış ve bu çerçevede Türkiye Devlet Bakanı Kürşat Tüzmen beraberinde bir heyetle 31 Ocak–2 Şubat 2003'te Suriye Ekonomi Bakanı'nun davetlisi olarak Şam'a gitmiştir. Ziyaret sırasında iki ülke arasındaki ekonomik ilişkileri geliştirmeye yönelik bir Mutabakat imzalanmış, Tüzmen'in 300 işadamıyla çıktığı Suriye seferi, 250 milyon dolarlık bir kazanımla sonuçlanmıştır (Akşam, 2003).

İki ülke arasında yaşanan gelişmelerin belki de en önemlisi ise Suriye Başbakanı Muhammed Mustafa Miro'nun Temmuz 2003'te Ankara'ya düzenlediği ziyaret olmuştur. 17 yıl aradan sonra ilk kez bir Suriye Başbakanının Türkiye'yi ziyaret etmesi ilişkilerin geldiği noktayı göstermesi açısından önemli olmuştur. Irak Savaşı konusunda her iki ülkenin politikalarının uyuşması ilişkilerin ileride daha da gelişeceğini göstermiştir. 2003'te Malezya'da yapılan İslam Konferansı Örgütü zirvesinde bir araya gelen Türkiye ve Suriye liderleri, ikili ilişkilerin geliştirilmesi konusunda karşılıklı mutabakata varmışlar ve Amerika'nın Irak'ı işgali sonrasında bölgede oluşan yeni durumu ele almışlardı. Bu işgalle birbirine daha da yaklaşan Türkiye ve Suriye, güvenlik eksenli yeni bir işbirliği dönemini başlatmıştır. İstanbul'da meydana gelen bombalı saldırılarla ilgili soruşturma çerçevesinde Türk güvenlik güçlerinin Suriye'den talep ettiği 22 kişinin iade edilmesi, Suriye'nin Türkiye'yi bölgede önemli bir müttefik olarak gördüğünün önemli göstergelerinden biridir. Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'ın 2004'te Türkiye'ye yaptığı resmi ziyaret ikili ilişkiler için çok daha anlamlı olmuştur. Suriye tarihinde ilk defa bir Devlet Başkanının Türkiye'yi ziyareti, ilişkilerin ne kadar geliştiğinin en önemli göstergelerinden birisi olmuştur. Bu ziyaret, iki ülke ilişkileri açısından olduğu kadar, bölgesel dengeler açısından da yepyeni bir dönemin başlangıcı olarak yorumlanmıştır (Tür, 2005:93). Beşar Esad'ın Türkiye ziyareti ile ilişkiler daha sağlam zeminler üzerine oturmaya başlamıştır. Şam'ın dünya kamuoyu ve özellikle ABD tarafından yalnızlığa itildiği bir dönemde gerçekleşen bu ziyaret, Suriye'ye ambargo tehdidinde bulunan ABD tarafından hoş karşılanmamıştır(Boztaş, 2004).

22-23 Aralık 2004'te Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Suriye'ye bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Üç bakan, on milletvekili ve yüzden fazla iş adamıyla birlikte gerçekleştirilen ziyaretin ilk amacı olan serbest ticaret bölgeleri STA'lar, 22 Aralık günü Türkiye Başbakanı Erdoğan ve Suriye Başbakanı Otri arasında imzalandı (Atlıoğlu, 2007). İmza töreni sonrası yapılan basın toplantısında "Kardeş Suriye halkını en kalbi selamlarımı iletirim" diyerek sözlerine başlayan Erdoğan, bu anlaşmayı Türkiye ve Suriye arasındaki ekonomik ve ticari birlikteliğin hukuki altyapısını oluşturan bir adım olarak nitelendirmiştir. Suriye dış ticaretinde AB ülkeleri ve Lübnan ile birlikte ilk beş arasında yer alan Türkiye için, STA'nın imzalanması Suriye'nin en

önemli dış ticaret ortağı olma açısından büyük önem arz etmektedir. Ayrıca Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in 2005'in Nisan ayında Suriye'ye iade-i ziyaret yapacağı açıklamaları ABD tarafından tepki ile karşılanmıştır. Dönemin ABD Ankara Büyükelçisi Eric Edelman'ın temaslarda bulunmak üzere gittiği Bursa'da, Sezer'in Suriye ziyareti ile ilgili sorulan bir soru üzerine "BM, Suriye'nin Lübnan'daki askerlerini geri çekmesi konusunda uluslararası bir camia olarak karar almıştır. Uluslararası camia'nın, BM Güvenlik Konseyi'nin 1559 sayılı kararı gereği tamamen fikir birliğinde olmaları gerekir....Umarız Türkiye bu konuda uluslararası camia içinde yer alacaktır. Uluslararası camia 'ya uyup uymama konusu tamamen Türkiye'nin kendi kararıdır.." gibi açıklamaları, Türkiye-ABD ilişkilerinde ufak çaplı da olsa bir krizin çıkmasına yol açmıştır. Daha sonra Edelman sözlerinin basın tarafından çarpıtıldığını ifade etmiş, Dışişleri Bakanı Gül'de Edelman'ın açıklamalarına binaen "Türkiye'nin Suriye konusunda başından beri uluslararası camiayla birlikte hareket ettiğini vurgulamıştır. Yine aynı günde akredite Kahire büyükelçisi Myint'ı kabul eden Sezer'e yönelik "Suriye'ye gidecek misiniz?" sorusuna Sezer "Gideceğiz elbette.." diyerek bu konudaki kesin tavrını ortaya koymuştur (Kurt, 2005).

14-16 Nisan 2005 tarihleri arasında birçok tartışmaya neden olan Sezer'in Suriye ziyareti sonunda gerçekleşmiştir. Ziyaret, uluslararası baskılar dolayısıyla zor günler geçiren Şam yönetimini bir hayli memnun etmiştir. Devlet Başkanı Esad'ın Protokol kurallarının dışına çıkarak Sezeri uçağına kadar uğurlaması ABD tarafından dikkatle izlenmesinin yanında, dünya kamuoyunda ve bölge ülkeleri nezdinde Türkiye'nin itibarını artırmıştır.

2006'nın yaz aylarında İsrail Lübnan'a yönelik yaklaşık bir ay süren bir askeri saldırı düzenlerken olaydan en fazla etkilenen ülkelerden biri Suriye olmuştur. Suriye'nin Hizbullah'a askeri destek verdiği söylentileri ve İsrail kamuoyunda Golan'dan dolayı var olan Suriye'nin her an saldırabileceği korkusu, iki ülke ilişkilerini daha da germiştir. 22 Ağustos'ta günübirlik bir ziyaret için Şam'a giden Dışişleri Bakanı Gül, Beşar Esad'la görüşmesindeki öncelikli konular Lübnan'daki çatışmaların sona ermesinin ardından yaşanan gelişmeler ve Lübnan'a gönderilecek uluslararası gücün niteliği olmuştur. Aralık ayında dünya kamuoyunda Ortadoğu'da olabilecek bir barışa İran ve

Suriye'nin de katkı yapıp yapamayacağını tartışıldığı bir dönemde Başbakan Erdoğan'ın gerçekleştirdiği Suriye ziyaretinde, Beşşar Esad basına açık görüşmelerde öncelikle Türkiye Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in geçen yıl kullandığı inisiyatif ve bunun ikili ilişkilere katkısından dolayı minnettarlığını belirterek, iki ülkenin Irak konusunda ortak tavır sergilediğini dile getirmiştir. Ayrıca Türkiye'nin Ortadoğu'daki barışın sağlanmasına yönelik katkılarını da takdirle karşıladıklarını belirtmiştir (Yenişafak, 2006)

2007'de Türkiye ve Suriye'de seçimler vardı. Suriye açısından sorunsuz geçen seçimler, Türkiye'de baya sancılı geçmiştir. Ancak Abdullah Gül'ün Cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra hareketlenmesi beklenen dış politikayı, yaşanan bir olay ateşlemiştir.

6 Eylül 2007'de Suriye Savunma Bakanlığı İsrail savaş uçaklarının ülkenin hava sahasını ihlal ettiğini, uçaklara ateş ettiklerini ve ülke hava sahası dışına çıkmaya zorladıklarını açıklamıştır (Hürriyet, 2007). İlk olaydan dolayı yönden etkilendiğini sanan Türkiye, yeni haberler ve Suriyeli yetkilerin açıklamaları ile kendini bir anda olayların içinde bulmuştur. İlk olarak Suriye ordu sözcüsünün "İsrail uçaklarının Suriye hava sahasına kuzeyden girdiğini" (Orhan, 2007.a:47) ve İsrail'in Suriye'ye saldırdığının iddia edildiği saatlerde Türkiye'nin Suriye sınırına yakın bölgesinde boş arazide yakıt tankı bulunması Türkiye'yi krizin içine çekmiştir. Dışişleri Bakanı Babacan olayı sert bir şekilde kınamış ve İsrail'den açıklama bekladıklarını açıklamıştır. İsrail ise uzun süre sessizliğini koruduktan sonra saldırıyı kabul etmiştir (Hürriyet, 2007). Bu gelişmelerden üç gün sonra Suriye Dışişleri Bakanı Velid Muallim, resmi ziyarette bulunmak üzere Ankara'ya gelmiştir. İsrail ve Suriye arasında yaşanan gerginlik hakkındaki sorulara karşılık Muallim, Türkiye ile Suriye arasında var olan karşılıklı güvenin devam ettiğini belirterek "Bizim söylediklerimiz doğrudur ve Türk tarafı da bu gerçeğin farkındadır" demiştir (NTVMSNBC, 2007).

Bu saldırı sonrası ortaya birçok iddia atıldı. Bazılarına göre Suriye hava savunma sistemlerinden kaçan İsrail F-15'leri Türk hava sahasını ihlal etmiş ve hızlarını arttırabilmek için yedek yakıt tanklarını Türkiye topraklarına bırakmak zorunda

kalmıştı. Diğer bir iddia ise yakıt tanklarının kasıtlı olarak Türkiye bırakıldığını ve bu saldırıda İsrail F-15'lerinin asıl amacının Türk hava sahası üzerinden İran'a yapabileceği bir saldırının provasını yapmak olduğuydu. Bu iddiaya Türk hava sahasının Türkiye-İsrail arasında yapılan askeri işbirliği anlaşmasına dayanılarak ve Türk Genelkurmayı'nın izni dâhilinde kullanıldığı yönünde iddialar eklendi. Bu ikinci iddia Türk i politikasındaki denge ve hassasiyetlerle birlikte Türkiye-Suriye arasındaki iyi ilişkileri doğrudan hedef almaktaydı (Milliyet, 2007.b).

Bu gelişmelerin ardından Dışışleri Bakanı Babacan, 6 Ekim'de Suriye, İsrail, Filistin ve Ürdün' kapsayan bir Ortadoğu turuna çıkmıştır. "Türkiye'nin topraklarını ya da hava sahasını komşumuz ve mtfeğimiz Suriye'ye bir saldırı için her hangi bir sebeple aması düşünülemez ve mümkün değildir" diyen Babacan'ın sözlerini Suriye Dışışleri Bakanı Muallim de onaylayarak, Türkiye duydukları güveni belirtmiştir. Muallim, Irak'ın toprak bütünlüğü ve bağımsızlığının önemli olduğu ve İstanbul'da gerçekleştirilecek Irak'a Komşu lkeler Toplantısı'nın önemi konusunda Türkiye ile aynı görüşler içerisinde olduklarını ifade etmiştir (Radikal, 2007).

16 Ekim 2007 'de Beşşar Esad, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'n resmi davetlisi olarak Türkiye'ye gelmiştir. Bu ziyarette Esad'ın verdiği demeçler sadece Türk basınında değil tüm dünyada geniş yankı uyandırmıştır. Son yıllarda Türkiye'ye yönelik artan PKK saldırılarına karşı, Türkiye'de bir Arap lkesi olan Irak'a sınır ötesi operasyon yapılması sıklıkla tartışılmıştır. Bu sırada Türkiye'yi ziyaret eden Esad Türkiye'nin terörle mücadele konusunda yapmayı düşündüğü sınır ötesi operasyona tam destek vermiştir. "Türkiye hükümetinin teröre ve terör faaliyetlerine karşı gündemine aldığı kararları şüphesiz destekliyoruz ve onların arkasındayız, diyen Esad bu Türkiye'nin meşru hakkıdır" demiştir. Ayrıca Irak konusunda iki ülkenin tam bir mutabakat içerisinde olduğunu söyleyen Esad, Irak'ın toprak bütünlüğünden yana olduklarını tekrar ifade etmiştir (Milliyet, 2007.a). Gül ise Suriye'yi Golan Tepeleri konusunda desteklemiştir. Gl Golan Tepeleri Suriye'nin tezlerini desteklediklerini, barış için bunun yapılması gerektiğini açıklamıştır. Bu açıklama uluslararası alanda yeterince dile getirilmeyen ama Suriye'nin her adımda şart koştuğu bu sıkıntısına önemli bir diplomatik destek olmuştur. (Milliyet, 2007.a) 19 Ocak 2008'de ise Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ABD ziyaretinin akabinde Suriye'yi ziyaret ederek, Beşşar Esad'la başta Lübnan olmak üzere

açıklamasını yapmıştır (Yenisafak, 2004).

3. 1. 6. 2. Su Konusunda

Esad su sorununu ilişkin olarak ise,

“Ben kişisel olarak bu tür sorunlara çözümün her zaman uluslararası hukuk ile bulunacağını sanmıyorum. Hatta hukukî yöntemler zaman zaman çözüm yerine çözümsüzlüğü de beraberinde getirebilir. İşte bu nedenle ben Türk dostlarla bu konuda doğrudan diyalog kurmaktan yanayım. Bu diyalog ise, sevgi, dostluk ve karşılıklı çıkarların gözetilmesi ilkesine dayanarak devam ettiği sürece ve Türkiye'nin bu konuda atacağı adımlarla, Suriye'nin su konusundaki beklentileri karşılanır; su sorunu diye bir gündemimiz de kalmaz.”

demıştır. Bütün bunların anlamı iki taraf arasında artık bu iki unsurun gerginlik kaynağı olarak gündemden tamamen kalktığından başka bir şey değildir (Yenisafak, 2004).

3. 1. 6. 3. Terör Konusunda

Terör konusunda Türkiye ile Suriye arasında 1999'da imzalanan Adana Mutabakatıyla başlayan işbirliği bu tarihten itibaren mükemmel bir şekilde işlemiştir. Söz konusu işbirliği sadece PKK'ya yönelik olmayıp diğer terör örgütlerini de kapsamaktadır. Örneğin İstanbul da meydana gelen bombalı saldırılarla ilgili yürütülen soruşturmalarda adı geçen ve bombalı saldırılarla ilgisi bulunduğu şüphelenilen 22 kişinin, Türkiye tarafından, Suriye'den talep edilmesi ve Suriye'nin bunları teslim etmesi (Zaman, 2003) iki ülke arasında son yıllarda hızla artan karşılıklı güven ve işbirliğini daha da artırmıştır.

Suriyeli yetkililer her platformda terör konusunda Türkiye ile olan işbirliğine dikkat çekmiş ve Türkiye'ye verdikleri desteği ifade etmişlerdir. Özellikle 2003'ten itibaren tekrar canlanan PKK'nın, 2007'de eylemlerini sıklaştırmasının Türkiye'de büyük bir infiale neden olması ve Kuzey Irak'a operasyon yapma konusu gündeme gelmesi üzerine Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'ın olası bir sınır ötesi askeri harekâtın Türkiye'nin hakkı olduğunu dile getirmesi Suriye-Türkiye ilişkilerinin seyri açısından önemli bir gösterge olmuştur (Bulaç, 2007).

3. 1. 6. 1 Mart Tezkeresinin TBMM’de Reddedilmesinin Suriye’deki Algılanışı

Soğuk Savaş sonrasında dünyada hegemon güç haline gelen ABD, muazzam savaş teknolojisi ve tek yanlılık politikasıyla dünyayı yeniden ve kendi çıkarlarına göre şekillendirmek istemiştir. Bu noktada 11 Eylül 2001’deki ABD’yi hedef alan saldırılar, ABD’ye beklediği fırsatı vermiştir. Terörizme savaş, demokrasi, insan hakları gibi sloganik kavramlarla yola çıkan ABD (Barnett, 2005:103-141), bir taraftan kendi çıkarlarıyla ters politikalar yürüten ülkeleri antidemokratik rejimler olarak nitelendirip insan hakları konusunda suçlarken bir taraftan kendi çıkarlarıyla paralel politikalar geliştiren antidemokratik ülkelerle ilişkiler kurmakta bir beis görmemiştir. Kendi çıkarlarını korumak veya tesis etmek için ilişkilerinin kötü olduğu ülkelere karşı faaliyet gösteren terörist gruplara her türlü desteği verirken, bazı ülkeleri teröre destek veren ülkeler listesi ile yaftalamıştır.

Bu anlamda Saddam Hüseyin yönetimindeki Irak’ı, İran’la savaştığı sekiz yıl boyunca destekleyerek kendi çıkarlarını maksimize etmeye çalışan Washington yönetimi, aynı Irak’ı 1990’dan sonra tehlikeli olarak görmüştür (Rice, 2003). Doksanlı yıllar boyunca her türlü yaptırımını uygulayarak Irak’ı tamamen güçsüzleştiren ABD, (Başyurt, 2003:22) 11 Eylül saldırılarından sonra Afganistan’ı vurmuş ve Irak’a girmek için hazırlıklara başlamıştır. ABD’nin bu eylemleri başta İslam dünyasında olmak üzere tüm dünyada büyük tepki çekmiştir. ABD’nin Irak’a müdahale etme beklentisinin arttığı 2003’ün ilk aylarında tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de büyük gösteriler yapılmaya başlanmıştır. Kasım 2002’de iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) dış politika önceliğini Avrupa Birliği üyeliğine vermiştir.

AB’nin lokomotifleri olan Fransa ve Almanya’nın Irak işgaline kesinlikle karşı olmaları (Balci, 2003) Türkiye’yi ilk defa ABD ve AB konusunda bir “ikilemde” (Kaynak, 2003:128) bırakmıştır. ABD Irak’a müdahale etmek için Türkiye’deki liman ve üsleri kullanmayı ve Türkiye’nin güney sınırından (Irak’ın kuzey sınırı) Irak’a girmeyi Türkiye’den talep etmiştir. ABD ile Türkiye arasında birçok görüşmeler olmuş, bu talepler karşısında, ekonomik krizin etkilerini tam olarak atlatamayan Türkiye’ye hibe ve kredilerden oluşacak ABD yardımı gündeme gelmiştir. Görüşmeler devam ederken

hükümet anaysa gereği Türkiye'ye yabancı askerlerin girmesi ve Türkiye'den başka bir ülkeye asker gönderilmesi konusunda Meclisten onay almak için hazırladığı tezkereyi TBMM'ye sunmuştur. Türkiye'de başta Ak Parti'nin kendi tabanı olmak üzere her kesimin olası Irak müdahalesine karşı olmaları, TBMM'de görüşülecek olan tezkere konusunda iktidarı büyük bir baskı altına almıştır. TBMM, "toplumdan gelen tepkilere kulak verme", "AB'ye mesaj verme", "ABD'ye kafa tutma", "İslam dünyası ile yakınlaşma", "maceraya atılma" gibi yorumlara yol açan bir politikayla, 1 Mart 2003'te tezkereyi reddetmiştir.

Tezkerenin reddi ABD'de şok etkisi yaratırken tüm dünyada dikkatleri Türkiye'ye yoğunlaşmıştır. Çünkü Arap ülkelerinin bile kendilerini ilgilendiren bu konuda, karşı çıkamadığı ABD'ye, Türkiye'nin bu şekilde karşı çıkabilmesi şaşkınlıkla karşılanmıştır. Türk-Amerikan ilişkilerinin uzun süre gerilmesine sebep olan bu olay, Türkiye'nin Irak politikasını olumsuz etkilemiştir (Balbay, 2004:259). Ancak uzun vadedeki getirisi ise su götürmez bir gerçektir. 1 Mart tezkeresinin reddi Türkiye'nin ABD'yle ters düştüğü nadir olaylardan biridir. Uzun yıllar ABD'nin bölgedeki ileri karakolu ve politikalarının uygulayıcısı imajı taşıyan Türkiye'nin bu çıkışı Arap dünyasındaki Türkiye imajını derinden etkilemiştir. Bu olay bölge ülkelerinin Türkiye'ye bakışını değiştirmiştir. Bu tarihten sonra özellikle ABD ile sorunlu olan Suriye ve İran'ın Türkiye'ye daha fazla yaklaştıklarını ve Türkiye'ye daha fazla güvendiklerini görmekteyiz (Mahalli, 2004). Çünkü bu zamana kadar ABD'nin bölgedeki operasyonları genellikle Türkiye üzerinden gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin ABD'ye hayır diyebilme kudretine sahip olduğu gören ve ABD'nin kendisine de saldıracağı konuşulan Suriye, topraklarını ABD'ye kullandırmayan Türkiye'ye daha fazla güvenmeye başlamıştır. Başta Suriye olmak üzere Türkiye ile Arap ülkeleri arasında, güven inşasında 1 Mart tezkeresinin reddi etkili olmuştur.

3. 1. 7. Türkiye-İsrail İlişkilerinin Suriye'yi Tedirgin Etmeyecek Düzeyde Tutulması

Suriye Türkiye ilişkilerinin gelişmesine zemin hazırlayan etkenlerden biri de Türkiye-İsrail ilişkilerinin eskisi kadar yoğun olmamasıdır. Öncelikle 1996 yılında iki ülke arasında askeri müttefiklik ilişkisini doğuran nedenler etkisini yavaş yavaş kaybetmiştir.

Bunlardan en önemlisi, Irak Savaşı sonrasında ortaya çıkan yeni bölgesel konjonktürün Türkiye'yi Suriye ve İran gibi daha önce sorunlu olduğu ülkelere yakınlaştırmasıdır. Daha önce Türkiye ve İsrail'i bu ülkelere karşı bir araya getiren faktörler yavaş yavaş ortadan kalkmaya başlamıştır. Örneğin Suriye'nin PKK'ya olan desteğini kesmesi Türkiye'nin bu yöndeki kaygısını ortadan kaldırmıştır. Ayrıca İsrail'in Kuzey Irak politikası da Türkiye-İsrail ilişkilerini soğutan başka bir sebep olmuştur. Bunlara ilaveten en önemli etkenlerden birisi de Türkiye ve İsrail'de yaşanan iktidar değişiklikleridir. İsrail'de iktidara gelen sertlik yanlısı Şaron'un politikalarına, Türkiye'de iktidara gelen ve Arap dünyasına yönelik politikalar geliştiren AK Partinin hükümetinin tepki göstermesi ilişkilerde yaşanan soğumanın bir başka sebebidir. Ancak Türkiye-İsrail ilişkileri, İsrail'in kuruluşundan beri hiçbir zaman kopmamıştır. Türkiye'nin ABD'yle yakın ilişkisi; Ermeni ve Rum lobilerinin Türkiye karşıtı faaliyetleri konusunda Yahudi lobisine duyulan ihtiyaç; kimlik İsrail'in, kendisine düşman Arap coğrafyası içinde Türkiye'nin desteğine duyduğu ihtiyaç; askeri işbirliği; ekonomik boyut Türkiye-İsrail ilişkilerinin bu güne kadar devamını sağlamıştır (Orhan, 2008).

Türkiye, Adana Mutabakatından sonra İsrail'le yaptığı askeri anlaşmaların benzerini Suriye ile imzalaması iki ülke arasında güven artırıcı bir hamle olarak değerlendirilmiştir. Bu gibi hamleler Suriye'deki İsrail ve Türkiye tarafından iki taraftan kuşatılmışlık psikolojisini bertaraf etmiştir.

Türkiye yakın geçmişe kadar İsrail'le yakın ilişkiler kurarken Arapları bütün bütün kaybetmemeye çalışırken, bugün İsrail'le ilişkilerini, Arap dünyasının güvenini kazanacak şekilde sürdürmektedir. Türkiye'nin iki taraf arasındaki politikası ise iki tarafa da güven vermek, iki tarafla da ilişkilerini geliştirmek ve hatta Arap-İsrail sorununun da iki tarafın güvenini kazanarak barış için arabulucu olmaktır. Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkilerin boyutunun Suriye'yi rahatsız etmeyecek düzeyde tutulması Türkiye-Suriye ilişkilerinin gelişmesine olanak tanıyan etkenlerden biri olmuştur.

3. 1. 8. Ön Yargıların Azalması

İkinci bölümde Türkiye ile Suriye arasında ilişkilerin uzun süre gelişmemesinde karşılıklı ön yargıların etkisinin birincil derecede önemli olduğunu ve bu ön yargıların

gölgesinde diğer sorunların da uzun süre diyalogsuzluktan çözümsüz kalarak ikili ilişkilerin en düşük seviyede kalmasına sebep olduklarını belirtmiştik. Yine aynı şekilde iki ülke arasında ön yargıların azaldığı nispette ilişkilerin gelişimine katkıda bulunduğunu görmekteyiz.

Osmanlı Devletinin son dönemlerinde daha çok seçkinler arasında yaşanan bazı olaylar, I. Dünya Savaşı öncesinde ve sırasında Arap topraklarında meydana gelen olayları tetiklemiş ve 400 yıllık Osmanlı egemenliği boyunca birlikte yaşayıp da uzun süre bu ikiliğin farkında olmayan iki toplumda uzun yıllar sürecek olan karşılıklı ötekileştirme ve ön yargılara sebep olmuştur. Ayrıca Osmanlı sonrası kurulan yeni devletlerin dış politika tercihleri ve rejimlerini bir temele oturtma istekleri de bu ön yargıların olgunlaşmasına katkı sağlamıştır. Bundan sonra Türkiye’de, “Araplar bize ihanet etti, bizi arkadan vurdu”, Araplarda da “Türkler bizi 400 yıl boyunca sömürdü” gibi söylemler sıkça gündeme getirilmiş, hatta okullarda okutulan ders kitaplarında bile kendilerine yer bulmuşlardır.

Ancak önceki bölümde de ifade ve ispat edildiği gibi karşılıklı suçlamaların hiçbir mantıklı izahı yoktur. Bundan dolayıdır ki Türkiye-Suriye ilişkilerinin gelişmesine paralel olarak ön yargıların da azaldığını görmekteyiz. Özellikle iki ülke basınında karşı tarafı tahkir edici yayınlar hemen hemen tamamen ortadan kalkmıştır. İkili ilişkilerin düzelmesi ve artması beraberinde tarafların birbirini anlamasını ve ön yargıların azalmasını getirdiği gibi, ön yargıların azalmasında ikili ilişkilerin daha da artmasına yardım etmiştir.

3. 2. İlişkilerdeki Dönüşümün Sebepleri

3. 2. 1. Yeni Dönemde Suriye’nin, Türkiye Politikasını Etkileyen Unsurlar

Suriye’nin Türkiye ile ilişkilerini Hafız Esad’ın ölümü ve Beşar Esad’ın göreve gelmesinden itibaren artan bir hızla geliştirmesi iki ülkenin tarihsel, kültürel ve coğrafi yakınlığına ve bu yakınlığın getirdiği siyasi ve ekonomik potansiyele dayandırılırsa da

olayların gelişimine ve seyrine bakıldığında Türkiye-Suriye ilişkilerinin duygusallıktan ziyade realist politikalara dayandığı görülmektedir.

3. 2. 1. 1. Beşar Esad ve Hafız Esad Arasındaki Anlayış Farklılığı

Hafız Esad, Suriye’de iktidarda kaldığı 30 yıl boyunca komşularıyla ilişkilerini tamamen kriz siyaseti üzerine bina etmiştir. Yine aynı süre içerisinde ilişkilerinin devamlı surette iyi olduğu bir komşusu da yoktur. Bu durum, biraz Soğuk Savaş şartlarından kaynaklanan blok siyaseti ile açıklanabilir. Ancak Hafız Esad’ın siyasi kişiliğinin de bunda büyük bir etken olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Çünkü Hafız Esad’ın iktidara geliş sürecine ve İsrail’le veya Türkiye’yle ilişkilerindeki tutumuna baktığımızda bunun işaretlerini görmekteyiz. Özellikle Türkiye ve İsrail’le yaşadığı sorunlarda muhataplarını baskı altına almak ve amacına ulaşmak için bu ülkelere karşı faaliyet gösteren örgütleri desteklemekten çekinmemiştir. Bunu bir dış politika yöntemi haline getirmiştir. Ayrıca komşularıyla var olan sorunları sürekli dillendirerek krizleri tırmandırmıştır. Ancak ABD Dışişleri eski Bakanı Henry Kissinger’in Hafız Esad’ı “hem ihtiraslı, hem ihtiyatlı; hem ideolojik, hem realist” (Quandt, 1975; Mo’az, 1995:144) olarak tanımlamasından ve Suriye gibi bir ülkede 30 yıl boyunca iktidarda kalmasından da anlaşılacağı üzere Hafız Esad, nerde durması gerektiğini de her zaman bilmıştır. Türkiye ile yaşadığı Hatay ve Su sorunlarından dolayı yıllarca Türkiye karşıtı ittifaklarda yer almış, Türkiye’ye karşı faaliyet gösteren terör örgütlerine her türlü desteği vermiş, Arap dünyasında Türkiye karşıtı hava oluşturmaya çalışmış ve Türkiye ile olan sorunlarını her platformda dillendirmekten çekinmemiştir. Ancak Öcalan krizinde olduğu gibi, yeri geldiğinde de geri adım atmıştır. 30 yıl boyunca sorunları dillendiren, her platformda Türkiye aleyhinde açıklamalar yapan, terör örgütlerini destekleyen ve kriz çıkarmakta tereddüt göstermeyen Hafız Esad, 30 yıl boyunca Türkiye karşısında bu yöntemiyle bir arpa boyu yol alamamıştır.

Hafız Esad’ın ölümüyle Suriye Devlet başkanlığı görevine gelen oğlu Başar Esad, biraz şartların zorlaması, biraz konjonktürün değişmesi, biraz da Türkiye’nin de dış politika anlayışının değişmesi ile yıllardır babasının sürdürdüğü geleneksel Türkiye politikasından vazgeçmiştir. Aslında Türkiye konusundaki politika değişikliğinin

temeli, Hafız Esad'ın son zamanlarında, PKK'yı iki ülke arasında sorun olmaktan çıkaran Adana Mutabakatıyla atılmıştır. Ancak oğul Esad, buna sonuna kadar sadık kalarak Türkiye ile ilişkileri geliştirmeye çalışmıştır.

Beşar Esad ile Hafız Esad arasındaki En büyük fark, babasının aksine Beşar Esad kalıcı problemlerden dolayı dönemsel menfaatlerden vazgeçmemiştir. Sorunları ilişkilerin gelişmesine engel olarak görmemiştir. Esad 2004'teki Türkiye ziyaretinde sorunlar konusunda:

“Bana göre bu sorunun en doğru çözümü konuyu bu aşamada bir tarafa bırakmaktır. İkinci olarak, var olan ilişkilerimizi öyle iç içe bir hale getirmeliyiz ki, sorunun çözümüne doğru daha rahat adımlar atılabilsin. Üçüncü olarak, o düzeye yükseldiğinde, bu ilişkiler var olan sınırlardan çok daha güçlü olacaktır zaten. İşte o zaman bu sorun da çok, daha kolay ve kendiliğinden çözülecektir. Ancak, bu sorunun çözümü sonuçta hükümetler arasında sağlanacaktır. Unutulmamalıdır ki, şimdi Suriye ve Türkiye arasında çok büyük bir karşılıklı güven sağlanmıştır; bize düşen bu güveni sürekli güçlendirmektir”

açıklamasını yapmıştır (Yenişafak 2004).

Kısaca, Beşar Esad babasının aksine dinamik çıkar ilişkisini, statik problemlere feda etmemiştir. Sorunları; dillendirmeden, çözümünü zamana yayarak ikili ilişkilerin önünde engel olmaktan çıkarmıştır.

3. 2. 1. 2. Suriye'nin İsrail'le Yaşadığı Sorunlar

Suriye dış politikasının temelini oluşturan güvenlik kaygısının, temel sebebi İsrail'le olan sorunlar ve bu sorunlardan dolayı şekillenen ABD'nin Suriye politikasıdır. Suriye'nin bölgedeki geleneksel düşmanı, topraklarının bir kısmını işgal eden ve askeri güç olarak üstün İsrail'in varlığı Suriye'yi her zaman kaygılandırmıştır. Golan tepelerinde devam eden İsrail işgali ve İsrail'in zaman zaman Suriye ve Lübnan'a yaptığı saldırılara Batının duyarsızlığı, Suriye'yi bölgenin iki etkin gücü olan Türkiye ve İran ile işbirliğine zorlamıştır. Ortadoğu'da barışın önündeki en büyük engel olan ve Suriye'nin barış için ön şartı olan Golan tepelerinin iadesi ve Lübnan konusundaki sorunlar Suriye'nin destek arayışlarını artırmaktadır.

1967'deki Arap-İsrail Savaşında Golan tepelerini İsrail'e kaptıran Suriye, bölgeyi geri almayı gurur meselesi haline getirmiştir. İsrail'le ilişkilerinde Golan bölgesinin geri alınması, Suriye'nin olmazsa olmaz şartıdır. Ayrıca Filistin halkının haklarını da savunarak yelpazeyi geniş tutarak hem destek bulmaya çalışmakta hem de politikalarına meşruiyet sağlama uğraşındadır.

1979'a kadar İsrail'e karşı Mısır ile birlikte hareket eden Suriye, bu tarihte Mısır'ın İsrail ile barışması üzerine yalnız kalmış ve İsrail'le mücadelede yöntem değişikliğine gitmiştir. Filistinli grupları destekleyerek İsrail üzerinde baskı kurmaya çalışan Şam yönetimi, bir taraftan da Lübnan üzerindeki etkinliğini bu yönde kullanmaya başlamıştır. Soğuk Savaş'ın bitmesi üzerine Batı ile ilişkilerini esnetmeye çalışan Suriye'ye, Irak'ın Kuveyt'i işgali beklediği fırsatı vermiştir. Bu süreçte ABD ile birlikte hareket eden Suriye, yine aynı süreçte Ortadoğu'da artan Amerikan varlığından dolayı İsrail'le masaya oturma konusundaki sert tutumundan vazgeçmiştir. Ancak uzun süren barış görüşmelerinden sonuç alınamamıştır.

11 Eylül saldırıları sonrasında ABD'nin saldırgan dış politika tutumundan Suriye de nasibini almıştır. Soğuk Savaş'ın bitmesi ile Ortadoğu'da değişen dengeler, 2003'te ABD'nin Irak'ı işgaliyle tekrar yerinden oynamıştır. Bu süreçte ABD Suriye üzerindeki baskısı gittikçe artırmış ve Şam yönetimi uluslararası alanda izole etmiştir (Şaat, 2003).

Aslında Suriye, Diğer Ortadoğu ülkeleri gibi petrol zengini olmadığı gibi, İsrail'e nazaran da güçsüz bir ülkedir. Ayrıca Esad yönetimi, Saddam rejiminin yıkılması ile ABD'ye komşu olmanın tehlikeli boyutunun farkındadır. Irak işgali ile artan baskılar, Suriye Karşısı Lübnan eski Başbakanı Refik Hariri'nin öldürülmesi ile daha da artmıştır. Suriye konusunda her türlü fırsatı, olan olmayan her şeyi değerlendiren ABD Hariri suikastını bahane ederek uluslararası kamuoyunu da Suriye aleyhine yönlendirmiştir. Baskılar o kadar artmıştır ki Suriye Lübnan'dan askerlerini tamamen çekmek zorunda kalmıştır. Bu olay Suriye'yi hem daha çok zayıflatmış hem de bölgedeki stratejik seçeneklerini azaltmıştır. Ancak yine de bölgenin önemli ülkelerinden biridir. Henry Kissenger'ın "Ortadoğu'da Mısırızsız savaş, Suriyesiz barış olmaz" değerlendirmesine gerekçe, Suriye'nin bölge istikrarı konusundaki kilit roldür. Bu rolü oynamak için sınırlı

sayıda kozu bulunan Suriye'nin Lübnan kozunu kaybetmesi, bölgede gücünün azalmasına ve hatta içeride rejim'in geleceğine bile mal olabilir (Orhan, 2006.c). ABD'nin daha çok İsrail'de dolayı artan baskılarıyla iyice köşeye sıkışan Suriye 6 Eylül 2007'de İsrail savaş uçaklarının hava sahasını ihlal etmesi ve akabinde de İsrail savaş uçaklarının bazı tesisleri vurması ile daha fazla baskı altına girmiştir. Özellikle 6 Eylüldeki olayı açıklayan Suriye ordu sözcüsünün "İsrail uçaklarının Suriye hava sahasına kuzeyden girdiğini"(Orhan, 2007.a:47) özellikle belirtmesi, Suriye'nin Türkiye'den kendisine karşı İsrail'le işbirliği beklemediği şeklinde yorumlanmıştır.

Bu bağlamda, ABD'nin baskısının yoğunlaştığı 2003 sonrası dönemde İsrail'le hala krizler yaşayan ve ABD tarafından Lübnan'dan çekilmek zorunda bırakılan Suriye'nin dış politika alternatiflerinin azalması ve uluslararası alanda maruz kaldığı izolasyon, Suriye'yi Türkiye ile olan ilişkilerini elden geldiği kadar geliştirmeye mecbur etmiştir. Suriye, bir taraftan aynı düşmanlarla uğraşan İran ile ittifaklar kurarken bir taraftan da Türkiye'nin uluslararası konumundan yaralanmaya çalışmaktadır. Bu anlamda, Batı ile iyi ilişkilere sahip ve bazı ortak kayguları olan Türkiye ile yakınlaşmaya çalışarak baskıları azaltmaya ve izole edilmişlikten kurtulmaya çalışmaktadır.

3. 2. 1. 3 ABD'nin Baskıları

Şam yönetimini Ankara'yla veya başka bölgesel güçlerle yakınlaşmak zorunda bırakan faktörlerin en önemlisi ABD'nin Suriye'ye yönelik tutumudur. ABD tarafından birçok konuda baskı gören Şam yönetiminin, Irak'ın işgalinden sonra ABD ile komşu olması, destek arayışlarını daha da zorunlu hale getirmiştir.

Özellikle Lübnan eski Başbakanı Refik Hariri'nin bir suikast sonucu öldürülmesi dünya kamuoyunda tüm gözleri Suriye'ye çevrilmiştir. Bu konuda suçlanan Suriye'nin üzerindeki baskıların artması, Suriye'nin Lübnan'daki askeri varlığına mal olmuştur. Ancak Suriye'nin Lübnan'daki askeri varlığını çekmesi, Suriye için bir sonuç değil aksine yeni bir başlangıç olmuştur. Çünkü ABD'nin öncülüğündeki bu yeni süreçte Suriye üzerindeki baskılar gittikçe yoğunlaştığı gibi, Suriye'nin geleceğinin tartışılmasına da neden olmuştur (Orhan, 2006.a:65).

ABD'nin Ortadoğu politikasını belirleyen konular, İsrail ve barış sürecinin desteklenmesi, ılımlı Batı yanlısı rejimlerin desteklenmesi, doğal kaynakların kontrolü ve İran ve Suriye gibi ülkelerin çevrenmesidir. Irak Savaşından önce İran ile Irak stratejik önceliğe sahipken, Suriye daha arka plandaydı (Khan, 2002:359-360). Savaştan sonra bu yaklaşım devam etmekle birlikte önceliklerde bazı değişimler yaşanmıştır. Bu süreçte ABD-Suriye ilişkileri daha ön plana çıkmaya başlamıştır (Orhan, 2006:a65).

Peki, ABD'nin Irak'tan sonra stratejik önceliği İran ile birlikte Suriye vermesinin altında hangi sebepler bulunmaktadır? Bu konuları, Lübnan, Irak'taki direniş, teröre destek, demokratikleşme ve insan hakları, İsrail'le ilişkiler, kitle imha silahları ve Suriye'nin İran'la yakınlaşması şeklinde özetleyebiliriz. Aslında ABD'nin Ortadoğu politikasını şekillendiren en önemli unsur İsrail'dir. Suriye'nin İsrail'le ilişkileri, İsrail'e karşı ABD'nin terörist olarak nitelendirdiği Filistinli gruplara destek vermesi, İran ile ilişkilerini geliştirmeye çalışması ve askeri varlığı bitmesine rağmen Lübnan'da hala devam eden etkisi ABD'yi rahatsız etmektedir. Ancak ABD bu konulardaki isteklerin meşruiyet sağlamak için, Suriye'yi teröre destek vermekle, Irak'taki direniş körüklemekle, kitle imha silahları geliştirmekle, antidemokratik olmakla ve insan hakları ihlali yapmakla suçlamaktadır. Suriye'yi istediği çizgiye getirmek için bu argümanları kullanmaktadır. Genel itibariyle bunda başarılı da olduğu söylenebilir.

ABD'nin Suriye yönetimini serseri devlet olarak nitelemesi ve birçok konuda suçlayarak baskı altına alması Şam yönetimini tedirgin etmektedir. Washington'un, çıkarlarıyla ters politikalar yürüten yönetimleri vurma, mevcut iktidarları ve siyasi yapıları çökertmeye yönelik darbeler veya ayaklanmalar organize etme girişimleri Suriye'nin destek arayışlarını arttırmıştır. Bu bağlamda Suriye, benzer bir tehditle yakın zamanda kendisinin de karşılaşabileceği kaygısıyla, bölgenin etkin güçlerinden Türkiye'yle ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır. Beşar Esad'ın Türkiye ziyaretlerinin ABD'nin Irak'ı işgal ettiği ve Suriye üzerinde baskıların yoğunlaştığı bir döneme denk gelmesi de bölgesel dengeler açısından oldukça anlamlı olmuştur (voanews:2004).

Bu süreçte Türkiye ile ilişkilerini mümkün mertebe geliştirmeye çalışan Suriye'nin, Türkiye'den umduğunuysa, İsrail ve ABD baskısı ve olası askeri müdahalesi karşısında Türkiye'nin desteğini alabilmek, kendisine karşı muhtemel bir saldırıda Türkiye'nin bu güçlere topraklarını ve hava sahasını açmamasını sağlamaktır (Orhan, 2007.a:52).

3. 2. 1. 4. Suriye'nin Uluslararası Alanda Yaşadığı Sorunlar ve Dışlanmışlığı

Suriye'de Hafız Esad'ın son dönemlerinde atılan bazı adımlar, reformlar konusunda bazı ilerlemelerin olacağı sinyalleri vermişti. Beşar Esad'ın göreve geldiği sırada bu konuda verdiği sözler, bu konuda beklentileri gittikçe arttırmıştı. Nitekim Beşar Esad göreve gelir gelmez demokratikleşme ve insan hakları konusunda bazı adımlar atmış ve Batı ile ilişkilerin gelişeceği sinyalleri vermişti.

Ancak gerek içerdeki güç odakları ve ülkenin kendine özgü iç dinamikleri ve gerekse netleşmeye başlayan ABD'nin yeni Ortadoğu politikası "Şam Baharı" olarak adlandırılan bu reform sürecinin kısa sürmesine neden olmuştur. Reform süreci süresince Avrupa Birliği ile ilişkiler gelişmeye başlamışken 2001'in sonundan itibaren kesilen reform süreci ile beraber Avrupa'nın bu konudaki desteğini kaybedilmiştir (Orhan, 2005:18).

11 Eylül saldırıları sonrasında ABD'nin terörizme savaş bahanesi ile kendi politikalarıyla çelişen işler yapan rejimlere yönelik baskılarından Suriye'de nasibini almıştır. Irak Savaşı sürecinde artarak devam eden ABD baskıları, Suriye'yi gittikçe sıkıştırmış etrafındaki izolasyonu arttırmıştır.

Ancak Suriye'yi uluslararası alanda yalnızlaştıran asıl konu, 14 Şubat 2005'te Beyrut'ta Lübnan eski Başbakanı Refik Hariri'nin bir suikast sonucu öldürülmesi olmuştur. Lübnan'daki Suriye karşıtı cephede yer alan ve başta Fransa eski Cumhurbaşkanı Jacques Chirac olmak üzere birçok devlet adamlarıyla yakın kişisel ilişkileri olan Hariri'nin öldürülmesi tüm şimşekleri Suriye üzerine çekmiştir. Hariri'nin öldürülmesi Suudi Arabistan ve Mısır gibi Arap ülkelerinin de Suriye'yi yalnız bırakmalarına sebep olmuştur. Hariri suikastının Birleşmiş Milletler tarafından kurulan ve başında Alman

savcı Detlev Mehlis'in bulunduğu soruşturma komisyonu raporunun hazırladığı ve "Mehlis Raporu" olarak bilinen raporda, Suriye'nin suçlanması ve birçok üst düzey Suriyeli yetkilinin adının raporda geçmesi, Suriye'nin etrafındaki çemberi gittikçe daraltmıştır.

Hariri suikastı, Suriye'yi tamamen yalnızlaştıran bir süreç olduğu gibi, uzun süredir Suriye'ye yönelik politikalarına meşruiyet arayan ABD'ye de fırsat olmuştur. Suriye'ye yönelik politikalarında BM'yi arkasına almaya çalışan ABD son dönemlerde bunu büyük ölçüde başarmıştır (Orhan, 2005:18). Suikasttan sonra Suriye'nin yıllardır bulunduğu Lübnan'dan çekilmesi bu baskıların ne denli arttığının ve Suriye'ye uygulanan izolasyonun en açık göstergesi olmuştur.

Irak işgalinden sonra artan bir hızla artan ABD baskıları, Hariri Suikastı ile en yüksek seviyeye çıkmış ve neredeyse son dönem Suriye'sini uluslararası alanda tamamen yalnızlaştırmıştır. Bu izolasyondan Türkiye-Suriye ilişkileri de nasibini almış ve Türkiye-Suriye ilişkileri ABD'nin baskısı altına girmiştir. Ancak bu izolasyondan dolayı nefes almak isteyen Suriye, bazı beklentileri ve Suriye'yle ortak çıkarları olan Türkiye'nin desteğini almak için yoğun çaba sarf etmektedir. Dolayısıyla, Suriye'nin yalnızlaştırılması, Suriye'nin, Türkiye ile ilişkilerini geliştirmek istemesinin bir başka boyutudur.

3. 2. 1. 5. Suriye'nin Kürt Sorununun Gittikçe Belirginleşmesi

Uzun yıllar Türkiye'ye karşı Kürt kartını kullanan, bu çerçevede PKK'ya her türlü desteği sağlayan Suriye Irak Savaşı'ndan sonra yıllarca rahat olduğu Kürt sorunu konusunda, Türkiye ile benzer kaygıları yaşamaya başlamıştır. ABD'nin Irak'a müdahalesinden sonra Kuzey Irak'ta iyice belirginleşen Kürt oluşumu Türkiye kadar Suriye'yi de endişelendirmektedir. Muhtemel bir ABD saldırısında Suriyeli Kürtlerin kullanılması ihtimali 2004'te yaşanan Suriye'deki Kamışlı olayları göz önüne alındığında tutarlı bir iddia olarak ortaya çıkmaktadır.

Soğuk Savaş sonrası dönemin getirdiği büyük kırılmalar, etnik ve dini çatışmalar ülkeleri yeni arayışlara yöneltmiştir. Özellikle Irak'ın Amerika tarafından işgal edilmesi süreci halkından kopuk Sünni Arap rejimlerinin varlığını tehlikeye sokmuştur. Ayrıca Ortadoğu'da Iraklı Kürtler ve Şiiler gibi yeni aktörler ortaya çıkmıştır. Bu durum Kürt nüfusunu yoğun olarak yaşadığı bölge ülkelerini rahatsız ettiğinden Suriye ile Türkiye ortak hareket etmek durumunda kalmaktadır (Athoğlu, 2007).

Aslında Suriye Kürtleri, hem sayı, hem ulusal bilinç, hem buldukları ülkeye tehdit oluşturma potansiyelleri gibi konularda diğer ülkelerde yaşayan Kürtlerden çok daha zayıf bir durumdadırlar. Suriye'de en büyük etnik azınlığı oluşturan ve genellikle ülkenin Kuzeyinde Türkiye sınırında yaşayan Kürtlerin çoğunluğu Sünni'dir. Toplam nüfusları tam olarak bilinmemekle beraber Suriye nüfusunun % 8-10'unu oluşturdukları söylenmektedir. Bu ise yaklaşık 1,2-1,5 milyon'a tekabül etmektedir (Orhan, 2007.b:53).

Suriye, resmi ideolojisi olan Pan-Arabizm düşüncesine göre Kürtlerin Arap ulusuna tehdit oluşturduğu varsayımından yola çıkarak Kürtlere her alanda önemli kısıtlamalar getirmiştir. Siyasal hakların azlığından dolayı siyasal katılımın az, ekonomik durumlarının düşük, kültürel sınırlamalarının çok olduğu bir etnik grup olan Suriye Kürtlerinden, 1962'de 120.000'den fazla kişinin vatandaşlığı elinden alınmıştır. Şu anda Suriye Kürtlerinin 225.000'i yabancı, 25.000'e yakını da kayıtsız statüsündedir (Orhan, 2006.b:11).

Suriye'de merkezi otoritenin güçlü olması, dış baskıların fazla olmaması ve Suriye Kürtlerinin hem sayı hem de ulusal bilinç olarak fazla gelişmemiş olmaları Suriye'de uzun yıllar ciddi bir Kürt tehlikesinin gelişmesine engel olmuştur. Kendi Kürt nüfusu konusunda rahat olan ve Türkiye ile Irak'a karşı uzun yıllar boyunca Kürt kozunu kullanan Şam yönetimi bir taraftan komşu ülkelerdeki Kürt hareketlerini destekleyerek komşuları üzerinde baskı kurmuş, öte taraftan kendi Kürt milliyetçiliğinin önüne geçmiştir. Suriye uzun yıllar PPK'yı destekleyerek Türkiye'ye, Kuzey Irak'taki Kürt grupları destekleyerek Irak'a karşı baskı oluşturmuştur.

Şam yönetimi komşu ülkelerdeki Kürt hareketlerini destekleyerek kendi Kürt sorununun ortaya çıkmasını uzun süre engellemiştir. Çünkü Türkiye'ye karşı PKK'yı ve Irak'a karşı KYB ve KDP' yi desteklerken bu grupların Suriye Kürtlerinden uzak durmasını ve hatta bunların desteğiyle kendi Kürtlerini istediği şekilde yönlendirebilmiştir. Özellikle PKK'nın Suriye'de barındırılması sürecinde PKK'nın, Suriye Kürtlerinin Türkiye'den Suriye'ye göç ettiklerini iddia ederek muhtemel bir soruna önceden engel olmaya çalışması, Suriye hükümetiyle bu konuda tam bir uyum içerisinde olduklarını göstermiştir (Orhan, 2006.b:11).

Ancak, Irak Savaşı'ndan sonra önemli ölçüde güç kaybına uğrayan ve yoğun bir uluslararası baskı altına giren Şam yönetimi, Kuzey Irak Kürtlerinin elde ettiği kazanımlar sonrasında, şimdiye kadar pek fazla etkin olmayan Suriye Kürtlerinin hareketlenmesine ve Suriye'deki Kürt hareketinin niteliğinin ve hedefinin değişmesine sebep olmuştur (Orhan, 2006.b:10).

Irak Savaşından sonra Suriyeli Kürtlerle ilgili Suriye'de iki önemli olay yaşanmıştır. Birincisi Kamışlı'da Mart 2004'te bir futbol maçı sonrasında Araplarla Kürtler arasında çıkan çatışmaların kısa sürede tüm Suriye'ye yayılması, ikincisi ise Kürt dini lider Maşuk Haznav'ın Suriye güvenlik güçlerinin gözetimi altındayken ölmesinden sonra binlerce Kürdün sokaklara dökülmesi olmuştur. Bu iki olay Suriyeli Kürtlerin hareketlenmeye ne kadar müsait olduklarını göstermesi açısından önemli birer gösterge olmuşlardır. Bu olaylar, bir çok sebepten ötürü yoğun bir uluslararası baskı altında olan Suriye'yi tedirgin etmiştir. Çünkü olaylar Batı basınında "Suriyeli Kürtlerin uyanışı" olarak değerlendirilmiştir. Suriye'deki Kürt hareketinin yön değiştirdiğinin en büyük kanıtı ise Mart 2006'da "Suriye'de Demokrasi ve Kürt Hakları" başlıklı bir konferansın Washington'da düzenlenmesi olmuştur. Konferansın düzenleniş zamanı yeri ve düzenleyicileri açısından önemli bir nitelik taşımıştır. Washington'da böyle bir konferansın düzenlenmesi, Suriye konusunda hiçbir kozu kaçırmayan ABD'nin Suriye'deki rejimin geleceğini tehlikeye atabilecek potansiyele sahip olan etnik sorunlarla ilgilenmeye başladığı şeklinde yorumlanmıştır. Konferansı düzenleyen kuruluşlardan birinin "Kuzey Amerika Kürt Ulusal Kongresi" olması ve bu örgütün amacının ağımsız bir Kürdistan olması önemlidir. Bu kuruluş Birleşik Kürt Devleti'nin

kuruluşunun Türkiye, Suriye, İran ve Iraktan kopacak olan dört Kürt bölgesinin bir araya gelmeleri ile tamamlanacağını hedeflemektedir. Suriyeli Kütlere yönelik bu konferansı da bu amaçla tertip etmiştir. Suriye’de faaliyet gösteren dört Kürt partisinin konferansa katılımı ise Suriye Kürtlerinin yeni yönleri ve hedefleri açısından önemli ipuçları vermiştir. Şimdiye kadar Suriye ile ilişkilerini bozmamak için Suriyeli Kürtlere herhangi bir destek vermeyen KYB ve KDP temsilcilerinin hatta bizzat Talabani’nin oğlunun bu konferansa katılması, Kuzey Irak Kürtlerinin de Suriye Kürtlerine artık farklı yaklaşıtlarını göstermektedir (Orhan, 2006.b:11).

İşte Irak Savaşı sonrasında oluşan yeni koşullar Kürt sorunu konusunda benzer kaygıları olan Suriye’yi, Türkiye ve İran ile ortak bir payda da buluşturmuştur. Bu süreçte ABD, İsrail, Lübnan ve uluslararası izolasyon gibi bir çok konuda sıkışan Suriye, ABD’nin kendisine baskı uygulamak için kullandığı Kürt kartından dolayı, Türkiye ile işbirliğine gitme ihtiyacı hissetmiştir.

3. 2. 1. 6. Türkiye’nin Avrupa Birliği Üyelğine Adaylığının Suriye’ye Katkıları

Türkiye’nin dünya haritasındaki konumu üzerine birçok tanımlamalar yapılmaktadır. Bazılarına göre Türkiye bir Avrupa ülkesiyken, bazılarına göre de bir Ortadoğu ülkesidir. Bazılarına göre de hem Avrupalı hem de Ortadoğulu/Asyalıdır. Aslında bu tartışmalar kavram karmaşasından kaynaklanmaktadır. Çünkü Ortadoğu’nun neresi olduğu (Dursun, 2004) konusunda tam bir fikir birliği olmadığı gibi Avrupa’nın da nerede başlayıp nerde bittiği de tartışmalı bir konudur. Bu bağlamda Türkiye kendine has bir stratejik konuma sahiptir. Yeri geldiğinde bir Ortadoğu ülkesi olabilirken, yeri geldiğinde Avrupalı kimliğini özellikle vurgulamaktadır. Bu durum Türkiye için bazen avantaj iken, bazen dezavantaj olmaktadır (Arı, 2005:25).

Ancak, Türkiye’nin Avrupa Birliği adaylığı sürecinin başlamasının, Suriye ve diğer Ortadoğu ülkeleri ile ilişkiler bağlamında, büyük avantajları olmuştur. Çünkü bölge ülkeleri için Türkiye Avrupa’ya açılan bir kapı konumuna gelmiştir. Ayrıca Türkiye’nin Avrupa Birliğine üye olması Suriye’yi ve bölgeyi Avrupa Birliği ile komşu yapacaktır. Sorunların eksik olmadığı bu bölgede ABD’ye alternatif olabilecek AB gibi bir gücün

bölgeye müdahil olması bölge ülkeleri için çok önemlidir. Nitekim hemen hemen bütün bölge ülkeleri, kendileri için ekonomik ve siyasi avantajları çok olan Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği ile ilgilenmekte ve bunu desteklemektedirler. Suriye için ise bu olay çok daha önemlidir. Türkiye ile uzun bir sınıra sahip Suriye, ABD'nin baskılarının çok arttığı bu dönemde, yukarıda sayılan sebeplerden dolayı Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğini kendisi için avantaj olarak görmekte ve Türkiye ile işbirliğini arttırmaya çalışmaktadır.

3. 2. 2. Yeni Dönemde Türkiye'nin Suriye Politikasını Etkileyen Unsurlar

Sürekli gelişen Türkiye-Suriye ilişkileri, kuşkusuz tek taraflı bir çabanın ürünü değildir. Birçok sorunla uğraşan Suriye'nin uluslararası baskıları bir nebze olsun hafifletmek için Türkiye ile ilişkilerini geliştirmek istediği bilinmektedir. Ancak gelişen bu ilişkilerin, birçok yönüyle Türkiye'nin de çıkarlarına da hizmet ettiği bir gerçektir. Yukarıda Suriye'nin Türkiye ile yakınlaşmak istemesindeki sebeplerini irdlemiştik. Şimdi de Türkiye'nin Suriye ile ilişkilerini geliştirmek istemesindeki sebepler üzerinde duracağız.

3. 2. 2. 1. Türk Dış Politika Anlayışındaki Değişim

Son dönemlerde Türkiye-Suriye ilişkilerinin gelişmesinde Türkiye'nin, dış politikada benimsediği "komşularla sıfır problem" yaklaşımının etkili olduğu söylenebilir. Komşu ülkelerle sıfır problem, sorunların dillendirilmeden ilişkilerin geliştirilmesi ve mevcut sorunların çözümü için diyalog yolunun açık tutulmasıdır. Türk siyasal eliti Soğuk Savaş döneminde, çoğunlukla ayrı kutuplarda yer almasından dolayı, "bütün komşularımız bize düşmandır" yaklaşımıyla hareket etmişlerdir. Soğuk Savaşın bitmesine karşın bu yaklaşım devam etmiş komşularla kriz odaklı dış politika yürütülmüştür (Güney, 2005:44).

Yıllarca "Türkün Türk'ten başka dostu yoktur" veya "yedi düvele meydan okuma" söylemleriyle dış politikanın iç politikaya feda edildiği Türkiye'de, bu tür söylemlerle şekillenen dış ilişkilerin hiçbir rasyonelliğinin olmadığı biraz geç fark edilmiştir. Son dönemlerde Türk dış politika karar vericileri, komşularla olan problemleri

dillendirmekten vazgeçerek, dış politikada daha öz güvenle hareket etmeye başlamışlardır. Davutoğlu'na göre komşularla sıfır problem esası Türkiye'nin etrafı sürekli düşmanlarla çevrilidir psikolojisinden ve buna bağlı olarak gelişen savunmacı refleksten kurtulup, bütün komşuları ile ilişkilerini ileri düzeye getiren bir ülke olma üzerine kuruludur (Davutoğlu, 2004.b).

Ayrıca yeni dönemde Türkiye, kendisinin manevra alanını daraltacak kalıcı ikili kutuplardan kaçınıp oluşabilecek karşı denge gruplarını engelleyerek, mümkün olan en geniş alanda bölgesel politikalar geliştirmeye çalışmaktadır.(Davutoğlu, 2004.a:403) Çünkü önceki yıllarda Suriye, Yunanistan ve Ermenistan ile yaşanan sorunlardan ötürü, bu ülkelerin Türkiye karşıtı bir grup oluşturdukları görülmüştür. Bu anlamda "Türkiye'nin diplomatik başarısı Pakistan'la Çin'le olan ilişkilerde değil Suriye ve Yunanistan ile olan ilişkilerde belli olur" (Davutoğlu, 2004.a:403).

Son dönemlerde Türkiye, Ortadoğu'da kalıcı gerginlik ve ittifaklardan ziyade denge denklemlerinin kısa dönemli seyirlerinde dahi aktif olarak tavır sergileyen müdahil bir aktör tavrına yönelmiştir (Davutoğlu, 2004.a:402). Dolayısıyla Türkiye yeni dönemde Suriye ile ilişkilerinde sadece doğrudan Türkiye ile ilgili meselelerle ilgilenmemekte, aynı zamanda Suriye'nin bölgesel sorunlarıyla da ilgilenerek aktif bir dış politika sergilemektedir.

Bu bağlamda Ortadoğu barış sürecinde daha önceki safhalarda gözlemci olarak bile bulunmayan Türkiye süreç içerisinde daha aktif bir rol benimsemiştir (Davutoğlu, 2004.a:402). Özellikle son dönemlerde Suriye/Filistin-İsrail arasında arabuluculuk için Türkiye'nin çok istekli olduğu ve İsrail ile Suriye'nin de buna sıcak baktıkları bilinmektedir.

Son dönem Türk dış politikasında yaşanan değişimi şöyle özetleyebiliriz. "Merkez ülke olmak," "gelişmeleri yönlendirebilen belirleyici aktör olmak," "etkilenen değil etkileyen, belirlenen değil belirleyen ülke olmak," "komşularla sıfır problem hedefini gerçekleştirmek" ve "dinamik ve ön alıcı bölge politikası oluşturmak,"(Keskin ve diğerleri, 2007:30). Yukarıda kısaca özetlemeye çalıştığımız hedeflerin gereği olarak

Türkiye, kendisi ile aynı bölgede yer alan komşusu Suriye'yle ilişkilerini bu doğrultuda yürütmektedir. Geline nokta bakıldığında Suriye ile ilişkilerde bu hedeflerin büyük oranda gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu konu Türkiye'nin Suriye ile ilişkilerini geliştirmek istemesinin bir boyutudur.

3. 2. 2. 2. ABD Faktörü ve II. Körfez Savaşının Etkileri

Türkiye-ABD ilişkileri, ilişkilerin artmaya başladığı II. Dünya Savaşı'ndan 2003'teki Irak Savaşına kadar geçen sürede pek fazla gerilmemiştir. İkili ilişkiler Johnson mektubu, 1974 Kıbrıs harekâtı, silah ambargosu, haşhaş sorunu gibi sayılı birkaç olayda bile kopmamıştır. Bu durum daha çok iki ülke menfaatlerinin paralel olmasından kaynaklanmıştır. Soğuk Savaş sonrasında da ilişkiler, Balkanlarda, Kafkaslarda, Orta Asya'da ve eski Sovyet ülkelerinde her zaman paralel çıkarlardan dolayı, üst düzeyde olmuştur. Ancak Ortadoğu konusunda, Türk dış politikası ABD politikalarıyla çatışmıştır. Bu durum iki ülke çıkarlarının farklı yerlerde durmayı gerektirmesinden kaynaklanmıştır. I. Körfez Savaşında ABD ile birlikte hareket eden Türkiye'nin zamanla siyasi ve ekonomik zararları artmaya başlayınca, ABD'den farklı, bölge politikalarının geliştirilmesi tartışılmaya başlanmıştır.

Bu bağlamda Türkiye'yi en çok kaygılandıran konu ise Kürt sorunu ve Kuzey Irak'taki oluşum olmuştur. I. Körfez Savaşı'ndan sonra Kuzey Irak'ta oluşan güvenli bölgede Kürt grupların devletleşme yolunda attıkları adımlar ve ABD'nin bu durumu desteklemesi, yaklaşık son 20 yılını PKK terörü ile mücadelede harçayarak bir çok alanda çok fazla kayba uğramış olan Türkiye'yi fazlasıyla kaygılandırmıştır.(Öke, 2006:119-129) Ayrıca I. Körfez Savaşından sonra Türkiye'nin uğradığı muazzam “ekonomik kayıp”(Aktaş, 2008) Türkiye'nin, artık ABD'nin Irak politikasına gözü kapalı destek vermesine engel olmuştur.

11 Eylül saldırılarından sonra “kendisine yönelik terörizme” karşı dünya ölçeğinde savaş ilan eden ABD'nin yanında yer alan Türkiye, ABD'nin Irak'a müdahale sürecinde uzun bir bocalama sürecinden sonra ABD ile birlikte hareket etmemeyi tercih etmiştir. 1 Mart tezkeresinin TBMM'de ret edilmesi ve bu süreçte hükümetin işi sıkı tutmaması,

Irak konusunda iki ülkeyi yol ayrımına getirdiği gibi Türkiye'nin Irak'ta devre dışı kalması gibi bir tehlikeyi de beraberinde getirmiştir.

Tezkerenin reddi, aktif bir dış politika yürütmeye çalışan Türkiye'nin yakın çevresindeki bir olaydan soyutlandığı tartışmalarını başlattığı bir sırada Türkiye başka bir hamle yapmıştır. 2003 Savaşı sonrası tam bir kaos yaşanan Irak'ta, durumun düzeltilmesi için inisiyatif alarak, bölge ülkelerinin sürece dahil edilmesi için "Irak'a Komşu Ülkeler Toplantısı" adı ile toplantıların yapılmasına öncülük etmiştir (Mahalli, 2007). ABD'nin önce pek itibar etmediği bu oluşum, Irak'taki durumun gittikçe bozulması ve bölgedeki yeni gelişmelerden sonra, Irak merkezli bölgesel sorunların görüşüldüğü bir platforma dönüşmüştür.

Aslında Türkiye, özellikle Kuzey Irak'ta kurulması muhtemel bir Kürt devletinin önüne geçmek için kendisiyle aynı kaygıları taşıyan Suriye ve İran ile Irak'ın parçalanması durumunda bundan olumsuz etkilenecek çevreleri bir araya getirmek ve isteklerine bir ciddiyet kazandırmak için böyle bir organizasyona yönelmiştir. Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması, Kuzey Irak'ta bir devletin oluşmaması, Irak Türkmenlerinin hak ve güvenliklerinin garantiye alınması için çabalayan Türkiye, bu süreçte Suriye ve İran ile ilişkilerini geliştirmeyi elzem görmüştür. Amerikanın Irak'ı işgal etmesi Türkiye ile Suriye'yi farklı sebeplerle de olsa birbirine yakınlaştırmıştır. İşbirliğinden iki ülkenin beklentileri her ne kadar farklı olsa da işgal onları bir araya getirmiş ve neticede iki ülkeyi işbirliğine daha fazla zorlamıştır.

3. 2. 2. 3. Türkiye'nin Kürt Sorunu

Kurtuluş Savaşından sonra irili ufaklı bir çok Kürt isyanı ile mücadele eden Türkiye, Dersim İsyanı'nda sonra büyük ölçüde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da sükûneti sağlamıştır. Ancak ilerleyen yıllarda tekrar kıpırdanmalar başlamış ve 1980'lerden itibaren PKK ile genişlemiştir. Hem nitelik hem nicelik olarak değişen Kürt sorunu 1980'lerden sonra Türkiye'nin en önemli sorunu haline gelmiştir. Bu tarihe kadar Kürt sorunu Türkiye, İran, Irak ve Suriye için ülke içi birer sorun iken, bundan sonra başka ülkelerin müdahil olduğu bir soruna dönüşmüştür. Birinci Körfez savaşından sonra

Kuzey Irak'ta 36. paralelin kuzeyinde güvenli bölge oluşturulması Kürt sorununa yeni bir ivme kazandırmıştır. 2003'te ABD'nin Irak'ı işgaline kadar geçen sürede bir oluşum olarak öne çıkmaya başlayan Kuzey Irak'taki durum, işgalden sonra Türkiye'yi tamamen kaygılandıran bir duruma dönmüştür. Özellikle Kuzey Irak'ta oluşan otorite boşluğu, burayı PKK için güvenli bir bölge haline getirmiştir. Bundan yararlanan PKK, sarsılan gücünü toparlamaya başlamış ve Öcalan'ın yakalanmasından sonra ara verdiği eylemlerini arttırmıştır. ABD, Irak'ı işgal ettikten sonra Suriye ve İran'ı baskı altına almıştır. ABD'nin bu iki ülkedeki rejimlerle sorunlar yaşaması, Irak'tan sonra ABD'nin bu iki ülkeye saldıracağı söylentileri bu iki rejimi tedirgin ederken, bölge ülkeleri ile ilişkilerini geliştirme yolları aramaya başlamışlardır. Özellikle ABD bölge ülkelerine baskı yapmak için Kürt oluşumlara destek vermesi, Suriye ile İran'daki Kürtleri açıkça desteklemesi Türkiye, Suriye ve İran'ı bu konuda işbirliğine mecbur etmiştir. Türkiye'nin İran'la işbirliğine gitmesi, eskiden beri bu konuda İran ile işbirliği halinde olmasından dolayı anlaşılır bir tutumdur. Ancak uzun süre Kürt sorununu Türkiye'ye karşı kullanan Suriye ile işbirliğine gitmesi ise ilginçtir.

Esasında Suriye'nin Türkiye'ye karşı faaliyet gösteren gruplara destek vermesi yeni bir durum değildi. Şeyh Sait, Ağrı ve Dersim isyanlarında da Suriye ayrılıkçı Kürt gruplarına destek vermiştir.(Dersimi, 1992:127) Türkiye'nin GAP'ı hayata geçirmesi ile su konusunda endişelenen Suriye, Türkiye'ye karşı baskı unsuru olarak, Türkiye'ye karşı faaliyet gösteren terör örgütlerine olan desteğini arttırmıştır. Öyle ki terörle su arasında denklem kuran Suriye, her fırsatta suya karşılık terör kozunu kullanmıştır (İbas, 2004:69). 1970'li yıllarda özellikle Türk diplomatlara yönelik eylemlerde bulunan Ermeni ASALA terör örgütü de Suriye'nin desteğini almıştır. ASALA'nın faaliyetlerinin durmasından sonra Türkiye'yi yıpratma görevi bu potansiyeli taşıyan PKK'ya kaydırılmıştır. Suriye, Filistinli gerillaların boşalttığı Lübnan'daki Beka Vadisine PKK'yı yerleştirmiştir. PKK'nın burada kurduğu Mahsun Korkmaz Akademisi kampında, PKK'ya hertürlü destek sağlanmıştır.(İbas, 2004:68) Ancak zamanla örgütün terör eylemleri arttıkça Türkiye önlemlerini arttırmaya başlamıştır. Bu çerçevede özellikle güvenlik güçlerinin yetkileri ve donanımları artırılmıştır. Türkiye, 1990'ların başında en aktif dönemini yaşayan örgüte, 1990'ların ikinci yarısında güvenlik güçlerince büyük üstünlük sağladıktan sonra, Suriye'nin dış politikadaki

dışlanmışlığından da yararlanarak PKK'nın merkezine yönelmiştir. 17 Eylül 1998'de Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Atilla Ateş Hatay'da Suriye sınırında yaptığı konuşma ile başlayan süreç Türkiye ile Suriye'yi savaşın eşiğine getirmiştir. Türkiye bu konudaki kararlılığını ortaya koyması ve gerekirse savaşmaktan çekinmeyeceğini en üst ağzılarından ifade etmesi, (Erhan ve Kürkçükoğlu, 2005:565) uluslararası konjonktür ve bu konuda ABD'nin Türkiye'yi destekleyen tutumu Suriye'yi politikalarını gözden geçirmek zorunda bırakmıştır. 1990'ların ikinci yarısında Türkiye'nin ABD ve İsrail ile yakın ilişkiler içerisinde olması, özellikle İsrail'le askeri konulardaki üst düzey işbirliği Suriye'nin durumunu nazik kılmıştır. Neticede Suriye Abdullah Öcalan'ı 9 Ekim 1998'de ülkesinden çıkarıp 20 Ekim 1998'de Türkiye ile Adana Mutabakatı'nı imzalayarak, Türkiye-Suriye ilişkilerinde yeni bir dönem başlatmıştır. Bu tarihe kadar Kürt sorunu konusunda Suriye ile mücadele eden Türkiye, ABD'nin Irak'ı işgalinden sonra, benzer kaygıları olan Suriye ile bu konuda birlikte hareket etmeyi elzem görmüştür.

Irak'taki siyasi parçalanmışlık ve Kuzey Irak'taki otorite boşluğu, PKK faaliyetleri için uygun bir zemin oluşturduğu gibi Kuzey Iraklı Kürt grupların devletleşme yolunda ilerlemelerine sebep olmaktadır. Bölgede kurulacak muhtemel bir Kürt devletinin Türkiye'deki Kürtlere emsal teşkil edebileceğini düşünen Ankara böyle bir oluşumun varlığını engellemeye çalışmakta ve kendi kırmızıçizgilerini oluşturmaktadır. Saddam yönetiminin devrilmesinden sonra Kuzey Irak'taki Bölgesel Kürt Yönetiminin hukuki bir nitelik kazanması, bunu bağımsızlığa giden bir aşama olarak değerlendiren Türkiye'yi bütün bütün kaygılandırmaktadır.

Kuzey Irak'ta zengin petrol yataklarının bulunması buradaki Kürt grupları bağımsızlık için cesaretlendirdiği nispette Türkiye'yi kaygılandırmaktadır. Özellikle Bölgesel Kürt yönetiminin çok zengin petrol yataklarının bulunduğu Kerkük'ü kendi bölgelerine katmak istemelerine Ankara şiddetle karşı çıkmaktadır. Bu çerçevede Kerkük'ün kaderini belirleyecek olan ve 2007'de yapılması düşünülen referandum yoğun baskılar sonucunda başka sebepler gösterilerek ertelenmiştir.

Kuzey Irak'ta ortaya çıkan yeni oluşum, bu coğrafyayı tam olarak kontrol edememekte ve bu sebeple terör örgütleri burada rahatça barınma imkanı bulmaktadırlar. PKK'nın burada bulunması ve Kürt gruplardan destek görmesi Türkiye'yi bu konuda aktif olmaya zorlamıştır. Bu çerçevede Suriye ve İran ile birlikte hareket etmeye başlamıştır. İran aynı zamanda kendisine karşı faaliyette bulunan PKK'nın İran'daki uzantısı olan PJAK'a karşı operasyonlar düzenlemiş ve Kuzey Irak'taki kamplarını Türkiye ile koordineli bir şekilde bombalamıştır. Suriye ise terör konusunda Türkiye ile tam bir işbirliği içinde olmuştur.

PKK, İran'daki uzantısı olan PJAK ile İran'la, Suriye'deki uzantıları ile Suriye'yle çatışıp ABD'nin kendisini dikkate almasına çalışarak varlığını devam ettirme gayretinde iken öte taraftan Türkiye'ye karşı faaliyetlerine yoğunluk kazandırmıştır. Özellikle 2006 ve 2007'de Türkiye'de çok yoğun bir şekilde terör eylemleri gerçekleştirmesi ve birçok güvenlik gücü mensubunun şehit edilmesi Türk kamuoyunda büyük bir infiale sebep olmuştur. Kamuoyunda oluşan sınır ötesi hareket beklentisi ve istekleri uzun süre Türkiye'nin en önemli gündem maddesi olmuştur. Türkiye PKK konusunda ABD'ye yoğun bir baskı uygulamıştır. 5 Kasım 2007'de Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Washington'da George Bush'la görüşmesinden sonra Türkiye ABD'den istihbarat desteği almaya başlamıştır. Bundan sonra sık sık Kuzey Irak'taki PKK kamplarına hava saldırıları düzenleyen Türkiye 22 Şubat 2008'de bir hafta süren bir kara harekâtı düzenlemiştir. Askeri operasyonlarla PKK'yı etkisizleştirmeye çalışan Türkiye bir yandan da uluslararası alanda örgütün izole edilmesi için bölge ülkeleriyle işbirliklerine gitmiştir.

Türkiye PKK terörünü yok etmeye çalışırken bir yandan da Kuzey Irak'ta ortaya çıkabilecek bir oluşumu engellemeye çalışmaktadır. Bu amaçla her platformda Irak'ın toprak bütünlüğünü savunan Ankara, muhtemel gelişmelerden direkt etkilenecek olan Suriye'yi yanında tutmayı çıkarlarına daha uygun görmektedir. Her iki ülke, genel olarak Irak'ın geleceği konusunda fikir birliği içerisinde görünmekte, Irak'ın toprak bütünlüğünü savunmakta ve Kuzey Irak'taki Kürt siyasi oluşumunu tehlikeli olarak görmektedir. 2003 Nisanında Suriye, Türkiye ve İran Kuzey Irak'ta kurulacak

muhtemel bir Kürt devletine kesinlikle karşı olduklarını ve bu konuda ortak hareket edecekleriyle ilgili anlaştıklarını açıklamışlardır.

Uzun yıllar Türkiye'ye karşı Kürt kartını kullanan bu çerçevede PKK'ya her türlü desteği sağlayan Suriye, Irak Savaşından sonra Kürt sorunu konusunda, Türkiye ile benzer kaygıları yaşamaya başlaması Türkiye için bir avantaj oluşturmuştur. Muhtemel bir ABD saldırısında Suriyeli Kürtlerin kullanılması ihtimali, 2004'te Suriye'deki Kamışlı olayları ve 2006'da "Suriye'de Demokrasi ve Kürt Hakları" başlıklı bir konferansın Washington'da düzenlenmesi ABD'nin, Suriye'de rejimin geleceğini tehlikeye atabilecek potansiyele sahip olan Suriyeli Kürtlerle ilgilendiğine dair işaretler olarak algılanmıştır. Suriye'nin bu düşüncesi Kürt sorunu konusunda destek bulamak isteyen ve Suriye'yi bu konuda teşvik eden Türkiye'ye işbirliği için fırsat olmuştur.

Suriye'nin istikrara sahip ve varlığını koruyabilmesi Türkiye'nin güvenliği açısından birinci derecede önemlidir. Suriye'ye yönelik muhtemel bir ABD askeri müdahalesi bölgeyi kaosa sürükleyecektir. Böyle bir müdahalede oluşabilecek siyasi istikrarsızlık, Türkiye'yi güvenlik sorunlarıyla karşı karşıya bırakacaktır. Böyle bir müdahale Irak'tan sonra Türkiye'nin güney sınırında yeni bir güvenlik boşluğu doğuracak, PKK ve benzeri terör örgütlerinin Türkiye'ye yönelik faaliyetlerine daha geniş bir manevra alanı açacak ve İran'ın batısından Mersin'e uzanan Kürt etnik kimliğine sahip coğrafi şeritte tam bağımsız bir Kürt devleti kurulma olasılığını arttıracaktır (Atlıoğlu, 2007).

3. 2. 2. 4. Türkiye'nin Suriye Ve İsrail İle Aynı Anda Yakın İlişkilerinin Olması ve Bölgesel Bir Kaos Ortamının Türkiye Açısından Doğuracağı Sakıncalar

Ortadoğu'nun kadim düşmanları İsrail ve Suriye'nin muhtemel bir çatışmaya girmeleri Türkiye'nin isteyeceği bir durum değildir. Her iki ülke ile de yakın ilişkileri olan Ankara, muhtemel bir çatışmada bir ikilem içinde kalacaktır (Orhan, 2007.a:52). 6 Eylül 2007'de İsrail savaş uçaklarının Suriye hava sahasını ihlal ettiği olayda da açıkça görüldüğü gibi muhtemel bir çatışma ister istemez Türkiye'yi de etkileyecektir.

Suriye ve İsrail arasında çıkacak muhtemel bir çatışmanın tüm bölgede bir kaos ortamı yaratacağı tahmin edilen bir durumdur. Iraktaki kargaşanın terör örgütlerine yaradığı onlara güvenli alanlar oluşturulduğu düşünüldüğünde Suriye’de çıkabilecek bir kargaşa ortamının Türkiye’yi doğrudan etkileyeceğini tahmin etmek güç olmayacaktır. Bundan dolayı bölgede çıkacak bir savaşın tarafı olunmasa bile zarara uğrayacağı kesin olan Türkiye, bölgede bir çatışmanın çıkmaması için Suriye’yi dışlayıp marjinalleştirecek adımlardan sakınmakta, her vesile ile ilişkilerini canlı tutmaya çalışmaktadır.

3. 2. 2. 5. Ekonomik Faktör

İlişkilerin gelişmesindeki ekonomik faktörün iki boyutu vardır. Birincisi iki ülke arasında var olan potansiyeldir. İki ülke arasında var olan potansiyel yıllarca aradaki sorunlardan dolayı kullanılmamıştır. “Her iki ülke de bir diğerinin en uzun kara sınırına sahiptir. Türkiye, Suriye’nin kuzeye ve batıya, Suriye ise Türkiye’nin güneye açılan kapısıdır. İki ülke arasında tarım, ticaret ve ulaşım gibi alanlarda olağanüstü bir potansiyel mevcuttur (Davutoğlu, 2004.a:403).

Son yıllarda ilişkilerin düzelmesiyle iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler yıldan yıla katlanarak artmıştır. İki ülke arasında artan ekonomik faaliyetler ve işbirliği, karşılıklı bağımlılığı arttırarak diğer sorunların canlanmasına en azından ilişkilerin seyrini değiştirmesine de engel olmaktadır. Ekonomik faaliyetlerin gelişmesi yıllardır siyasi sorunlardan dolayı bir birinden kopuk kalan ve ön yargılarla birbirine bakan iki toplumu da birbirine yaklaştırmaktadır.

İlişkilerin gelişmesindeki ekonomik faktörün ikinci boyutu ise Suriye ile ABD veya İsrail arasında çıkabilecek muhtemel bir çatışmada ortaya çıkacak zararların önlenmesidir. 1. Körfez Savaşında Türkiye’nin savaştan kaynaklanan muazzam zararı hala tartışılmaktadır (Gözen, 1998:213). İşte Türkiye’nin Suriye ile ilişkilerini geliştirmek istemesinin bir başka boyutu ise bu ekonomik beklenti ve kaygılardır.

3. 3. İlişkilerin Geleceği

Türkiye-Suriye ilişkileri, yukarıda açıklanan sorunlardan dolayı uzun yıllar boyunca olumsuz bir seyir izlemiştir. Ancak PKK'nın iki taraf arasında sorun olmaktan çıkması ve Hafız Esad'ın ölümü üzerine yerine oğlu Beşar Esad'ın geçmesi ikili ilişkilerin gelişimini tetiklemiştir. Özellikle Irak Savaşından sonra İsrail ile ABD'den kaynaklanan, rejimin geleceğini de sorgulayan tehditlerinden sakınmak ve Hariri suikastından sonra uğradığı uluslararası izolasyondan kurtulmak isteyen Suriye ile bağımsız bölgesel politikalar geliştirerek çıkarlarını maksimize etmeye çalışan Türkiye, birbirlerine yakınlaşmaya başlamışlardır. İki taraf da bu süreçte sorunları dillendirmeden zamana yayarak, ikili ilişkilerin önünde engel olmaktan çıkarmışlardır.

Ancak Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkilerin, uzun süreli stratejik bir ittifak olduğunu şimdiden söylemek imkânsızdır. Çünkü iki ülke arasındaki sorunlar şimdilik tam anlamıyla halledilmemiştir. Sadece ortak çıkar ve beklentiler karşısında sorunlar şimdilik gündeme gelmemektedir. Kısaca iki taraf dinamik çıkar ilişkisinden dolayı kalıcı sorunları bir tarafa bırakmışlardır. İki ülkenin ortak çıkarlarını tehdit eden durumların varlığı ilişkilerin gelişimini devam ettirecektir. Ancak ortak çıkar ve beklentiler azaldığı nispette sorunlar tekrar gündeme gelecektir. Bu yüzden iki ülke de karşılıklı bağımlılığı artıracak ilişkilerin artmasına çalışmaktadırlar. Dolayısıyla Suriye ile Türkiye arasındaki ilişkilerin geleceği değişen konjonktüre göre şekil alacaktır.

SONUÇ

Ortak büyük bir tarihi mirasın varlığına rağmen Türkiye-Suriye ilişkileri; ön yargılar, Hatay, Su ve PKK gibi konulardan dolayı yıllarca gelişmemiştir. Soğuk Savaş boyunca da bu durum devam etmiştir. Özellikle 1970'ten 2000'e kadar Suriye'yi otuz yıl boyunca yöneten Hafız Esad'ın dış politika tercihleri ve Türkiye ile sorun teşkil eden konularda Türkiye'ye baskı uygulamak için 1980'lerden itibaren PKK'ya her türlü desteği vermesi, iki ülke ilişkilerinin uzun yılar kötü gitmesine sebep olmuştur. Ancak Sovyetlerin dağılması ile uluslararası alanda değişen dengeler, kendini Türkiye-Suriye ilişkilerinde de hissettirmiştir. Özellikle Türkiye'nin 1990'ların ikinci yarısında PKK'ya karşı büyük bir askeri üstünlük sağlaması ve yeni oluşan uluslararası konjonktürü iyi kullanarak PKK'nın merkezine yönelmesi, bu süreçte iki ülkeyi savaşın eşliğine getirmiştir. Ancak Suriye'nin PKK'ya desteğini kesmesi ve kısa bir süre sonra Hafız Esad'ın ölmesi üzerine yerine oğlu Beşar Esad'ın Suriye Devlet Başkanlığı görevine gelmesi ile Türkiye-Suriye ilişkilerinde yeni bir perde açılmıştır.

Beşar Esad'ın göreve gelmesiyle Türkiye-Suriye ilişkileri hızla gelişmiş ve aradan sekiz yıl gibi fazla uzun sayılmayacak bir süre geçmesine rağmen ilişkiler her alanda mükemmelleşmeye başlamıştır. Bu süreçte Suriye, Türkiye ile ilişkilerini geliştirmek konusunda hevesli olduğu kadar, Türkiye'nin de aynı şekilde bu konuda istekli olduğu görülmektedir. Kuşkusuz bu yakınlaşma, sadece iki ülkenin tarihsel, kültürel ve coğrafi yakınlığına dayandırılmaz. Bu süreçte olayların gelişimine ve seyrine bakıldığında ilişkilerin gelişimi, iki ülkenin tarihsel, kültürel ve coğrafi yakınlığına ve bu yakınlığın getirdiği siyasi ve ekonomik potansiyele dayanmasının yanında, bu gelişmenin duygusallıktan ziyade realist politikalarından kaynaklandığı görülmektedir.

Soğuk Savaş sonrası yaşanan büyük kırılmalar, etnik ve dini çatışmalar ülkeleri yeni arayışlara yöneltmiştir. Özellikle Irak'ın ABD tarafından işgal edilmesi süreci, halkından kopuk rejimlerinin varlığını tehlikeye sokmuştur. (Athoğlu, 19.11.2007) 11 Eylül sonrası ABD'nin Ortadoğu'yu hedef alan yeni projeleri ise, bölgede ABD ile

İsrail'in çıkarlarıyla örtüşmeyen politikalar yürüten ve ABD tarafından sistem dışı olarak gösterilen Suriye ile yeni süreçten kendisi için tehlikeler bekleyen Türkiye gibi bölge ülkelerini kaygılandırmış ve yeni arayışlara yöneltmiştir.

Beşar Esad'ın göreve gelmesinin hemen ardından bu sürecin başlamış olması, Türkiye-Suriye ilişkilerinin gelişmesinin en büyük nedenidir. Bu süreçte iki ülkenin birbirleriyle ilişkilerini geliştirmek istemesinin altında bazı kaygı ve beklentileri vardır. Suriye'nin Türkiye ile yakınlaşmak istemesindeki kaygı ve beklentileri; İsrail'le yaşadığı sorunlar, ABD'nin baskıları ve müdahale olasılığı, uluslararası alanda yaşadığı sorunlar ve dışlanmışlığı, Kamışlı olaylarında görüldüğü gibi Kürt sorunun kendisi için de tehlikeli olmaya başlaması ve Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine adaylığının Suriye'ye yapacağı katkılar şeklinde özetlenebilir.

Türkiye'nin ise; II. Körfez Savaşının etkileri ve Kuzey Irak politikası, Kürt sorunu, Suriye ve İsrail ile aynı anda yakın ilişkilerinin olması ve bölgesel bir kaos ortamının Türkiye açısından doğuracağı sakıncalar şeklinde özetlenebilir. Ayrıca Türk dış politika anlayışındaki değişimin ve ekonomik faktörlerin de bunda büyük etkisi vardır.

Özellikle, Suriye'ye yönelik muhtemel bir ABD askeri müdahalesi, bölgeyi kaosa sürükleyecek, oluşabilecek siyasi istikrarsızlık, Türkiye'yi güvenlik sorunlarıyla karşı karşıya bırakacaktır. Bu durum Irak'tan sonra Türkiye'nin güney sınırında yeni bir güvenlik boşluğu doğuracak, PKK ve benzeri terör örgütlerinin Türkiye'ye yönelik faaliyetlerine daha geniş bir manevra alanı açacak ve İran'ın batısından Mersin'e uzanan Kürt etnik kimliğine sahip coğrafi şeritte tam bağımsız bir Kürt devleti kurulma olasılığını arttıracaktır.(Atlıoğlu, 2007) Bu gibi kaygılar İki ülkeyi zorunlu olarak birbirine yakınlaştırmakta ve işbirliğini arttırmaktadır.

Türkiye Suriye ilişkileri, Suriye'nin 1999'dan itibaren PKK'ya verdiği desteği kesmesiyle gelişmeye başlamıştır. Ancak asıl ivmeyi ABD'nin Irak'ı işgal etmesiyle yakalamıştır. ABD'nin Irak'ı işgali her iki ülke için ortak güvenlik kaygıları doğurmuş, Irak ve dolayısıyla ABD kaynaklı tehditler ikili ilişkileri derinleştirmiştir. Yukarıda sıraladığımız iki tarafın kaygı ve beklentileri iki ülkeyi yakın ilişkiler geliştirmeye zorlamıştır.

Bu süreçte iki ülke ortak kaygılardan ve zorunlu işbirliğinden dolayı var olan sorunlarını fazla dillendirmemişlerdir. Özellikle Suriye tarafından da çatışma yönteminin Suriye'ye pek bir şey kazandırmadığı, olası bir sıcak çatışmanın Suriye'nin istediği Fırat sularını ve Hatay'ı Türkiye'nin elinden çıkaracak sonuçlar doğuramayacağı, (Davutoğlu, 2004:403) aksine İsrail karşısında gittikçe zayıflayacağı anlaşıldığında, ikili ilişkilerin gelişme süreci daha hızlı işlemeye başlamıştır. Bu noktada baba ve oğul Esad arasındaki anlayış farklılığı da ortaya çıkmıştır. Beşar Esad babasının aksine dinamik çıkar ilişkisini, statik problemlere feda etmemiştir. Sorunları; dillendirmeden, çözümünü zamana yayarak ikili ilişkilerin önünde engel olmaktan çıkarmıştır.

KAYNAKÇA

- ACAR, İrfan C. (1989), *Lübnan Bunalımı Ve Filistin Sorunu*, TTK, Ankara.
- AMANOV, Şatlık (2004) “Hafız Esad Dönemi Suriye Dış Politikası,” (Edit.) Türel Yılmaz-Mehmet Şahin, *Ortadoğu Siyasetinde Suriye*, Platin, Ankara.
- AKŞAM, (2003), “Suriye İle Yeni Dönem”, 3 Şubat.
- AMİN, Samir Ve Ali El Kenz (2006), *Avrupa Ve Arap Dünyası*, Çev. Kemal Ülker. Versus Yayınları, İstanbul.
- ARI, Tayyar (2005), *Geçmişten Günümüze Ortadoğu; Siyaset, Savaş, ve Diplomasi*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- ARIBAŞ, Kenan (2007), *Küresel Çağda Siyasi Coğrafya*, Çizgi Yayınları, Konya.
- ARMAOĞLU, Fahir (1991), *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- ATASE Arşivi, Kls. No: 1039, Dos. No: 215-124, F. 10.
- ATLIOĞLU, Yasin (2007), “Beşşar Esad’ın Türkiye Ziyareti ve Bölgesel Güvenlik” <http://www.tasam.org/index.php?altid=1935>, 19.11.2007.
- BALCI, Kerim, “Derin Çatlak; ABD-AB İlişkileri”, Edit. Kerim Balcı, *Kimin Savaşı; Ortadoğu’da Savaşın Perde Arkası*, Zaman Kitap, İstanbul.
- BAŞYURT, Erhan (2003), “Irak’a Müdahalenin Gizli Nedenleri”, Edit. Kerim Balcı, *Kimin Savaşı; Ortadoğu’da Savaşın Perde Arkası*, Zaman Kitap, İstanbul.
- BAĞCI, Hüseyin (2001), *Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar*, Metu Press, Ankara.

- BALBAY, Mustafa(2003) “Suriye İle İlişkiler”, *Cumhuriyet*, 31 Temmuz.
- BALBAY, Mustafa (2006), *Irak Bataklığında Türk-Amerikan İlişkileri*, Cumhuriyet Kitapları, 4. Baskı,İstanbul.
- BARNETT, Thomas P.M. (2005) *Pentagonun Yeni Haritası-2: Harekat Planı*, Çev. Volkan Yalçıntoklu, 1001 Kitap, İstanbul.
- BIYIKLI, Mustafa (2006), *Batı İşgalleri Karşısında Türkiyenin Ortadoğu Politikaları- Atatürk Dönemi*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul.
- BKAKE, Gerald H. Ve Alasdair Drysdale (1985), (Ömer Osman Umar’dan) *The Middle East And North Africa A Political Georgraphy*, Oxford University Pres, New York.
- BOZTAŞ, Salih (2004), “Türkiye’ye 40 Yıl Sonra Bir Suriye Lideri Gelecek”,*Zaman*, 01 Ocak.
- BULAÇ, Ali (2007), “Tezkere ve Sonuçları”, *Zaman*, 19 Ekim.
- CABBARLI, Hatem (2004), “Ortadoğu’da Terör Örgütleri Ve Suriye’nin Yaklaşımı”, Edit. Türel Yılmaz-Mehmet Şahin, *Ortadoğu Siyasetinde Suriye*, Platin, Ankara.
- Cleveland, William C. (2004), *A History of the Modern Middle East Third Edition*, Westview Pres, Colorado.
- ÇEÇEN, Namık (2006), “Irak’taki Tarih Ders Kitaplarında Türk Tarihine Genel Bakış”, Edit. Mustafa Öztürk ve Enver Çakar, *İkinci Ortadoğu Semineri; Düünden Bugüne Irak*, 1. Cilt, Ortadoğu Araştırma Merkezi Yayınları, Elazığ.
- ÇANDAR, Cengiz (1993), “Türkiye İçin Bir Supolitik Olabilir mi?”, Haz. Sabahattin Şen, *Su Sorunu; Türkiye ve Ortadoğu*, Bağlam Yayınları, İstanbul

CUMHURİYET (2003), “Şam İle Yeni Başlangıç”, 15 Ocak.

DAVUTOĞLU, Ahmet (2004), *Stratejik Derinlik*, Küre Yayınları, İstanbul.

DAVUTOĞLU, Ahmet (2004), “Türkiye Merkez Ülke Olmalı”, *Radikal*, 26 Şubat.

DEMİR, İdris(2004), “Hatay Sorunu”, Edit. Türel Yılmaz-Mehmet Şahin, *Ortadoğu Siyasetinde Suriye*, Platin, Ankara.

DURSUN, Davut (2004), “Ortadoğu Neresi;Sübjektif Bir Kavramın Anlam Çerçevesi ve Tarihi”, Edit. Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, *Birinci Ortadoğu Semineri*, Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, Elazığ.

EDER, Mine Ve Ali Çarkoğlu (2002), “Su İhtilafı Fırat-Dicle Havzası”, Der. Barry Rubin, Kemal Kirişçi, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

EKŞİ, Davut (2000), “İmaj Sorunu ve Türk Arap İlişkileri Üzerine Bir Deneme”, *Avrasya Dosyası*, Arap Dünyası Özel, Cilt6, Sayı 1, İlkbahar.

ERHAN, Çağrı ve Ömer Kürkçüoğlu (2005), “Ortadoğuyla İlişkiler”, Baskın Oran (Edit.) *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne; Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt II, 8. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

ERDOĞAN, İbrahim(1998) “Su Sorunu, Ortadoğu ve Türkiye: Bölgesel Bir Analiz”, (Der) İhsan D. Dağı, *Türk Dış Politikasında Gelenek ve Değişim*, Siyasal Kitabevi, Ankara.

ER-REYYİS, Riyad N. (2006), *Osmanlı'nın Çöküş Döneminde Arap Casusları*, Çev. Ahsen Batur. Selenge Yayınları, İstanbul.

FIRAT, Melek ve Ömer Küçüköğlü(2005), “Fransa’yla İlişkiler”, (Edit.) Baskın Oran *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne; Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt I, 8. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

FUKUYAMA, Francis (2005), *Devlet İnşası: 21.Yüzyılda Dünya Düzeni Ve Yönetişim*, Remzi Kitabevi, İstanbul,

GÖNLÜBOL Mehmet ve Cem Sar (1996), “1919-1938 Yılları Arasında Türk Dış Politikası”, Der. Mehmet Gönlübol, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, I. Cilt, 9. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara.

GÜNALTAY, M. Şemseddin (1987), *Yakın Şark III, Suriye ve Filistin*, Ankara.

GÜNEY, Çetin (2005), “AK Partinin Dış Politika Anlayışı ve Türkiye-ABD İlişkileri”, *Avrasya Dosyası Dergisi*, Cilt:11, Sayı 2.

GÖZEN, Ramazan (1998), “II. Körfez Savaşı Politikası: Aktif Dış Politika ve Sonuçları” (Der) İhsan D. Dağı, *Türk Dış Politikasında Gelenek ve Değişim*, Siyasal Kitabevi, Ankara.

HAMMER, (1996), *Büyük Osmanlı Tarihi*, (Haz. Mümin Çevik, Erol Kılıç) Cilt 2, İstanbul.

<http://www.erpic.org/perihelion/articles2002/july/syria.htm>, 12 Ekim 2003.

<http://levantwatch.blogspot.com/2007/09/israil-suriye-gerginlii-ve-trkiye.html>, 11.03.2008.

HÜR, Ayşe (2003) “Ortadoğu’da Yeni Haritalar-3,”

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=69328& tarih=18/03/2003>, 11.03.2008.

HÜRRİYET (2007), “İsrail Tepemize Tank Bıraktı,”08 Eylül.

IACOVOU, Christos (2002), (Şatlık Amanov’dan)“Syria’s New Role”, *Perihelion European Rim Policy And Investment Council*, July.

INBAR, Efraim (2001), *Türk-İsrail Stratejik Ortaklığı*, Asam Yayınları, Ankara.

İBAS, Selahattin (2004), “Türkiye-Suriye İlişkilerini Tarihi”, (Edit.) Türel Yılmaz-Mehmet Şahin, *Ortadoğu Siyasetinde Suriye*, Platin, Ankara.

İHH (2008 a), “Beşar Esad Önemi Türkiye Suriye İlişkileri,”
<http://suriye.ihh.org.tr/turkiye/besaresad/besaresad.html>, 12.03.20

İHH (2008 b) “Bir Askerin İktidar Mücadelesi,”
<http://suriye.ihh.org.tr/esad/asker/iktidar.html>, 12.03.2008.

İHH (2008 c), “Saltanat Savaşı,”
<http://suriye.ihh.org.tr/esad/ulkedizayn/saltanat/savasi.html>, 12.03.2008.

KASIM, Kamer(2004), “Türkiye-İsrail İlişkileri: İki Bölgesel Gücün Stratejik Ortaklığı”, İdris Bal (Edit), *21. Yüz Yılda Türk Dış Politikası*, Nobel Yayınları, Ankara.

KARPAT, Kemal H (2001), *Ortadoğu’da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, Çev. Recep Botemur, İmge Kitabevi, Ankara.

KAYNAK, Mahir (2003), *Amerika, 11 Eylül, Afganistan, Irak*, İlk Yayınları, İstanbul.

KAYAR, Mustafa (2003), *Türk Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu*, Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

- KERSHNER, Isabel (2003), "The Asad Dynasty," *Jerusalem Report*, 17 Ocak 2003, <http://www.jrep.com/info/asad/asadmain.html>. 12.02.2008.
- KESKİN Arif ve Diğerleri (2007), Türkiye'nin Dış Politika Gündemi, *Stratejik Analiz*, Cilt.8, Sayı.90, Ekim.
- KHAN, M.A. Muqtedar (2002), (Oytun Orhan'dan) "Nice But Tough: A Framework For US Foreign Policy In The Muslim World", *The Brown Journal Of World Affairs*, Cilt 9, Sayı 1, İlkbahar.
- KHOURY, Philip S. (1987) (Mehmet Akif Okur'dan) *Syria And The French Mandate, The Politics Of Arap Nationalism 1920-1945*, I.B.Tauris&Co Ltd Publishers, London.
- KINZER, Stephen (2001), *Hilal ve Yıldız; İki Dünya Arasında Türkiye*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- KİSSİNGER, Henry (2002), *Amerikanın Dış Politikaya İhtiyacı Var mı?*, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, Ankara.
- KURUBAŞ, Erol(2003), "Türkiye-Suriye-İran Arasındaki İşbirliği Çabalarının Analizi ve Orta Doğu'daki Güç Dengelerine Etkisi", *Avrasya Dosyası*, Kış, Cilt 9, Sayı4.
- KURT, Süleyman (2005) "Cumhurbaşkanı Sezer: Elbette Suriye'ye Gideceğim", *Zaman*, 17 Mart.
- KUT, Gün (1994), "Türk Dış Politikasında Su Sorunu", Der. Faruk Sönmezoğlu, *Türk Dış Politikasının Analizi*, Der Yayınları, İstanbul.
- KUT, Şule Ve Gencer Özcan (1999), *En Uzun On Yıl*, Boyut, İstanbul.

- LEWIS, Bernard (1996), *Ortadoğu; Hıristiyanlığın Başlangıcından Günümüze Ortadoğu'nun İki Bin Yıllık Tarihi*, Sabah Kitapları, İstanbul.
- MAHALLİ, Hüsnü (2007), "Bölgesel Rol", *Akşam*, 06 Kasım.
- MAHALLİ, Hüsnü (2004), "Suriyeli Bir Gazeteci", *Yenişafak*, 20 Aralık.
- MEMİŞ, Ekrem (2002), *Kaynayan Kazan Ortadoğu*, Çizgi kitabevi, İstanbul.
- MİŞ, Nebi (2008), "Suriye 2006", (Edit.) Kemal İnat, *Ortadoğu Yıllığı 2006*, Nobel Yayınları, Ankara.
- MİLLİYET (2007 a), "Esad: Türkiye'nin Teröre Karşı Aldığı Kararları Destekliyoruz," <http://www.milliyet.com.tr/2007/10/17/son/sonsiy27.asp>, 18.10.2007.
- MİLLİYET (2007 b), "İsrail Hava Kuvvetleri Neyin Peşinde," <http://www.milliyet.com.tr/2007/09/13/son/sondun15asp-18k>, 09.13.2007.
- MA'OZ, Moshe (1995), (Berna Özen Süer'den) *Syria And Israel From War To Peace Making*, Oxford University Pres, New York.
- MA'OZ, Moshe (1999), "From Conflict to Peace? İsrail's Relations With Syria and the Palestinians," *Middle East Jurnal*, Vol. 53, No. 3, Summer.
- MUSAOĞLU Neziha (2008), "Fransa'nın Ortadoğu Politikaları", (Edit.) Kemal İnat, *Ortadoğu Yıllığı 2006*, Nobel Yayınları, Ankara.
- NURETTİN, Muhammet (2003), Türk-Arap İlişkileri Mevcut Durum ve Gececek, *Avrasya Dosyası, Yeniden Yapılanan Ortadoğu Özel*, Kış, Cilt 9, Sayı 4.
- NTVMSNBC (2007), "Suriye Dışişleri Bakanı Ankara'da", <http://www.ntvmsnbc.com/news/419418.asp>, 09.09.2007.

- OKMAN, Cengiz (1993), “Su Sorunu ve Ortadoğu’daki Stratejik Durum”, Haz. Sabahattin Şen, *Su Sorunu; Türkiye ve Ortadoğu*, Bağlam Yayınları, İstanbul
- OKUR, Mehmet Akif(2004), “Fransız Manda Yönetimi Döneminde Suriye, (Edit.) Türel Yılmaz-Mehmet Şahin, *Ortadoğu Siyasetinde Suriye*, Platin, Ankara.
- ORHAN, Oytun (2000), “Suriye’de Yeni Dönem: Göz Doktoru İş Başında”, *Stratejik Analiz*, Cilt.1, Sayı8, Aralık,
- ORHAN, Oytun (2005), “Fırtına Yaklaşıyor Suriye ve Mehlis Raporu”, *Stratejik Analiz*, Cilt. 6, Sayı. 68, Aralık.
- ORHAN, Oytun (2006 a), “ABD Suriye’den Ne İstiyor? *Stratejik Analiz*”, Cilt.6, Sayı. 70, Şubat.
- ORHAN, Oytun (2006 b), “ABD, Suriye İçin Kürt Kartını Hazırlıyor” *Stratejik Analiz*, Cilt.6 Sayı. 72, Nisan.
- ORHAN, Oytun (2006 c), “İsrail-Lübnan "Savaşı",” Taraflar, Çıkarlar, Stratejiler. Cilt.7, Sayı. 72, Ağustos.
- ORHAN, Oytun (2007), “İsrail – Suriye Gerginliği ve Türkiye” *Stratejik Analiz*, Cilt.8, Sayı.90, Ekim.
- ORHAN, Oytun (2007 b), “Suriye Kendi PKK Sorunuyla Karşı Karşıya”, *Stratejik Analiz*, Cilt.8, Sayı.92, Aralık.
- ORHAN, Oytun (2008), “Türkiye-İsrail İlişkileri ve Barış Sürecinde Yeni Dönem (Mi)” <http://avsam.org/tr/yazigoster.asp?ID=350&kat1=5&kat2=>, 18.03.2008.

- Öke, Mim Kemal (2002), *Siyonizmden Uygarlıklar Çatışmasına Filistin Sorunu*, Ufuk Kitapları, İstanbul.
- ÖKE, Mim Kemal (2006), *Kılıç Ve Ney: 21. Yüzyılda Uluslar Arası İlişkiler ve Türk Dış Politikası*, Etkileşim Yayınları, İstanbul.
- ÖZEY, Ramazan(1997), *Dünya Denkleminde Ortadoğu Coğrafyası Ülkeler-İnsanlar-Sorunlar*, Öz Eğitim Yayınları, İstanbul
- ÖZKAN, Abdullah (2006), *21.Yüzyılda ABD'nin Küresel Stratejileri*, Tasam Yayınları, İstanbul.
- ÖZSOY, Osman (1998), *Türkiye'nin İmaj sorunu; 2000'li Yılların Eşiğinde Yeni Vizyon Arayışları*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- PAMUKÇU, Konuralp (2000), *Su Politikası*, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- PEHLİVANOĞLU, A.Öner (2004), *Ortadoğu ve Türkiye*, Kastaş Yayınevi, İstanbul.
- PIPES, Daniel (1992), (Berna Özen Süer'den) *Greater Syria: The History Of An Ambition*, Oxford University Pres, New York.
- QUANDT, William B. (1975), (Berna Özen Süerden)"Kissinger And The Arab-Israeli Disengagement Negotiations", *Jurnal Of International Affairs*, Vol. 9, No. 1.
- RADİKAL (2001), "Portre: Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad,"
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=168562>, 21.03.2008.
- RADİKAL (2002), "Suriye İle Yeni Bir Sayfa"
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=38162&tarih=20/05/2002>,
19.11.2007.

- RADİKAL (2007), "Babacan: Türkiye Suriye'ye Yönelik Saldırıya İzin Vermez,"
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=235125>, 08.10.2007.
- RİCE, Condoleezza (2003) "Ortadoğuyu Dönüştürmeden Vazgeçmeyeceğiz," *The Washington Post*, 07 Ağustos.
- SİLAHÇIOĞLU, Doğu(2006), *ABD/İsrai-İran Denklemi ve Türkiye*, 2. Basım, Günizi Yayıncılık, İstanbul.
- ŞAAT, Nebil (2003), "Sharon'un Arap Dünyasından Çekinmesi İçin Bir Neden Kalmadı", *NPQ*, Cilt 5, Sayı 2, Ss 60-61
- ŞAHİN, Mehmet (2004), "Suriye'nin Su Sorunu", (Edit.) Türel Yılmaz-Mehmet Şahin, *Ortadoğu Siyasetinde Suriye*, Platin, Ankara.
- ŞENTÜRK, Doğan (2003), *Ortadoğuda Arapbirliği Rüyası: Saddamın Baası*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- TANGÖR, Burak (2004), "Avrupa Birliği-Suriye İlişkileri," (Edit.) Türel Yılmaz-Mehmet Şahin, *Ortadoğu Siyasetinde Suriye*, Platin, Ankara.
- TOYBEE, Arnold J. ve Kenneth P Kirkwood (2003), *Türkiye: İmparatorluktan Cumhuriyete Geçiş Serüveni*, Çev. Hülya Karaca, Birey Yayınları, İstanbul.
- TÜR, Özlem (2005), "Türkiye ve Ortadoğu: Gerilimden İşbirliğine, *Demokrasi Platformu*, Sayı:4, Güz.
- Türkiye Arabulucu Olalım (2004), <http://www.voanews.com/turkish/archive/2004-01/a-2004-01-08-4-1.cfm>, 19.11.2007.
- UMAR, Ömer Osman (2004) *Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1939)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

UMAR, Ömer Osman (2003), *Türkiye-Suriye İlişkileri 1918-1940*, Elazığ.

USAK (2008) “Suriye,” http://www.usak.org.uk/junction.asp?lid=4_10_17_10&ln=tr,
15.03.2008

ÜNLÜ, Nuri (1997), *İslam Tarihi (Başlanıçtan Osmanlılara Kadar)* I. Cilt. 2. Basım,
Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

VERSAN, Rauf (1993), “Güneydoğu Anadolu Projesi ve Hukuk Açısından Türk-Arap
İlişkileri”, Haz. Sabahattin Şen, *Su Sorunu; Türkiye ve Ortadoğu*, Bağlam
Yayımları, İstanbul

YENİŞAFAK (2004), <http://www.yenisafak.com.tr/arsiv/2004/ocak/05/g01.html>,
19.11.2007.

YENİŞAFAK (2006), “Başbakan Erdoğan, Esad İle Görüştü”, 6 Aralık

YEŞİLBURSA, Behçet Kemal (2007), *Ortadoğuda Soğuk Savaş ve Emperyalizm*,
Kültür Sanat Yayıncılık ,İstanbul.

Yeşilbursa, Behçet Kemal (2006), “Ortadoğu Savunması ve Irak (1945-1959)”, Edit.
Mustafa Öztürk ve Enver Çakar, *İkinci Ortadoğu Semineri; Düünden Bugüne Irak*,
2. Cilt, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Elazığ.

ZAMAN (2000), “Esad Öldü”, 11 Haziran.

ZAMAN (2000), “Esad'a da Kalmadı,” 14 Haziran.

ZAMAN (2003), <http://www.zaman.com.tr/2003/11/30/pdetay.htm>, 19.11.2007.

ZIESSER, Eyal (2000) (Oytun Orhan'dan)“Can Bashar Al-Assad Hold On In Syria”,
The Washington Institute For Near East Policy, Policy Watch No:470, 12
Haziran.

ÖZGEÇMİŞ

Cevdet Aslan, 1983'te Ağrı'da doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Ağrı'da tamamladı. 2000'de Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih bölümüne yerleşti. 2002'de Tarih bölümünden ayrılarak girdiği Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümünden 2006'da mezun oldu. Aynı yıl Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında Yüksek Lisansa başladı. Halen buraya devam etmektedir.